

№ 151 от 11.08.2022

на № _____ от _____

КАРАР

2021 елга һәм 2030 елга кадәр план чорына
Татарстан Республикасы Саба муниципаль
районының социаль-икътисадый үсеш
стратегиясенә үзгәрешләр кертү турында

Татарстан Республикасы Саба муниципаль районы Советы **КАРАР
БИРДЕ:**

1. Саба муниципаль районы Советының «Татарстан Республикасы Саба муниципаль районының 2021 елга кадәр һәм 2030 елга кадәр план чорына кадәр социаль-икътисадый үсеш стратегиясен раслау турында» 2016 елның 30 сентябрэндәге 68 номерлы карары белән (2019 елның 07 июлендәге 316 номерлы үзгәрешләрне исәпкә алып) расланган 2021 елга кадәр һәм 2030 елга кадәр Татарстан Республикасы Саба муниципаль районының социаль-икътисадый үсеш стратегиясенә түбәндәге үзгәрешләрне 2021 елга кадәр һәм 2030 елга план чорына кадәр Татарстан Республикасы Саба муниципаль районының социаль-икътисадый үсеш стратегиясен 1 кушымта нигезендә яңа редакциядә баян итеп кертүгә.

2. Әлеге карарны «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә Татарстан Республикасының Хокукый мәгълүматлар турындагы <http://pravo.tatarstan.ru> рәсми порталында һәм Саба муниципаль районының <http://saby.tatarstan.ru> рәсми сайтында бастырып чыгарырга.

3. Әлеге карарның үтәлешен тикшереп торуны Татарстан Республикасы Саба муниципаль районы Башкарма комитеты Житәкчесе М.Р. Ишниязовка йөкләргә.

Саба муниципаль
районы Башлыгы

Р.Н. Минниханов

Татарстан Республикасы Саба
муниципаль районы Советының
2022 елның 11 августындагы 151
номерлы карарына 1 кушымта

**2021 ЕЛГА ҺӘМ
2030 ЕЛГА КАДӘРГЕ ПЛАН ЧОРЫНА
ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
САБА МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫНЫҢ
СОЦИАЛЬ-ИКТІСАДЫЙ ҮСЕШ СТРАТЕГИЯСЕ**

Эчтәлек

Татарстан Республикасы Саба муниципаль районының 2021 елга кадәр һәм 2030 елга кадәр план чорына социаль-икътисадый үсеш стратегиясе	4
Кереш	6
1. Районның социаль-икътисадый үсешенә стратегик максаты һәм бурычлары	8
2. Районның социаль-икътисадый үсешенә стратегик анализ	11
2.1. Икътисадый-географик урыны һәм районның гомуми характеристикасы	11
2.2. Районның икътисадый үсешенә анализ	12
2.2.1. Сәнәгать	13
2.2.2. Авыл хужалыгы	14
2.2.3. Кече һәм урта эшмәкәрлек	16
2.2.4. Инвестицияләр	17
2.3. Бюджетны һәм бюджетара мөнәсәбәтләрне анализлау	18
2.4. Кеше капиталы	19
2.4.1. Халык саны һәм демография	19
2.4.2. Хезмәт һәм мәшгульлек	21
2.5. Халыкның тормыш сыйфатын һәм тормыш дәрәжәсен анализлау	22
2.5.1. Халыкның тормыш дәрәжәсе күрсәткечләре	22
2.5.2. Социаль инфраструктура	23
2.5.3. Социаль хезмәтләр	24
2.5.4. Экология	25
3. Районның социаль-икътисади үсешендә институциональ факторлар (проблемалар)	27
4. Районның социаль-икътисадый үсешенә стратегик юнәлешләре	37
4.1. «Икътисадны үстерү» стратегик юнәлеше	37
4.1.1. АПК кластеры	37
4.1.2. Сәнәгать кластеры	42
4.1.3. Территорияне финанс белән тәэмин итү	45
4.1.4. Кече һәм урта эшқуарлык, гражданның эшлекле активлыгы	48

4.1.5. Инвестиция жәлеп итүчәнлеге	50
4.2. «Территориянең пространство үсеше» стратегик юнәлеше	52
4.2.1. Юл инфраструктурасы	53
4.2.2. Торак шартлары	55
4.2.3. Территориядә яшәү шартлары	56
4.2.4. Экология, торак-коммуналь өлкәсе	57
4.3. «Кеше капиталын үстерү» стратегик юнәлеше	59
4.3.1. Демография	60
4.3.2. Тормыш дәрәжәсе	61
4.3.3. Мәгариф	63
4.3.4. Сәламәтлек саклау	66
4.3.5. Мәдәният	69
4.4. «Идарә итү системасының нәтижәлелеген арттыру» стратегик юнәлеше	72
5. Стратегияне гамәлгә ашыру механизмнары һәм Стратегия белән идарә итү	74
6. Стратегияне гамәлгә ашыруның максатчан күрсәткечләре	79
Кушымта. Стратегия чаралары жыелмасы	82

**Татарстан Республикасы Саба муниципаль районының 2021 елга кадәр
һәм 2030 елга кадәр план чорына
социаль-икътисадый үсеш стратегиясе
ПАСПОРТЫ**

Стратегиянең жаваплы башкаручысы	Саба муниципаль районы Башкарма комитеты
Стратегияне башкаручылар	Саба муниципаль районы жирлекләренең жирле үзидарә органны, муниципаль бюджет учреждениеләре
Стратегиянең максаты	Инвестиция проектларын гамәлгә ашыру һәм кеше капиталын үстерү (туплау) нигезендә районның тулаем территориаль продуктының 2030 елга 1,8 тапкыр артуы
Стратегиянең бурычлары	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Инвестиция проектларын максималь гамәлгә ашыру һәм икътисад тармакларында идарәнең нәтижелелеген арттыру. ✓ Территориянең икътисадый яктан үз-үзен тәмин итү дәрәжәсен арттыру. ✓ Кече һәм урта бизнесны үстерү, гражданның эшлекле активлыгын арттыру өчен шартлар тудыру. ✓ Территориянең инвестицион жәлеп итүчәнлеген арттыру. ✓ Төзекләндерү дәрәжәсен күтәрү һәм территориядә яшәү өчен уңайлы шартлар тудыру. ✓ Халыкның тормыш сыйфатын күтәрү
Стратегияне гамәлгә ашыруның төп нәтижеләре һәм сроклары	<p>Стратегияне гамәлгә ашыруның төп нәтижеләре 2030 елга:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Районның ВТП үсеше 1,8 тапкыр ✓ Районның берләштерелгән бюджеты структурасында үз керемнәренең өлешен 60 %ка кадәр арттыру ✓ Районның тулаем территориаль продуктында кече һәм урта бизнес өлеше кимендә 40% ✓ Теркәлгән эшсезлек дәрәжәсе 0,3%тан артмый ✓ Жан башына инвестицияләр күләмен 150 мең сумга кадәр арттыру ✓ 2030 елга каты өслекле жирле әһәмияттәге автомобиль юллары өлеше - 100% ✓ Бер кешегә гомуми торак мәйданын тәмин итү - 34,5 кв.м. ✓ Минималь куллану бюджетына жан башына акчалата керемнәр - 2,4 мәртәбә ✓ Халыкның табигый артуы - елына кимендә 200 кеше

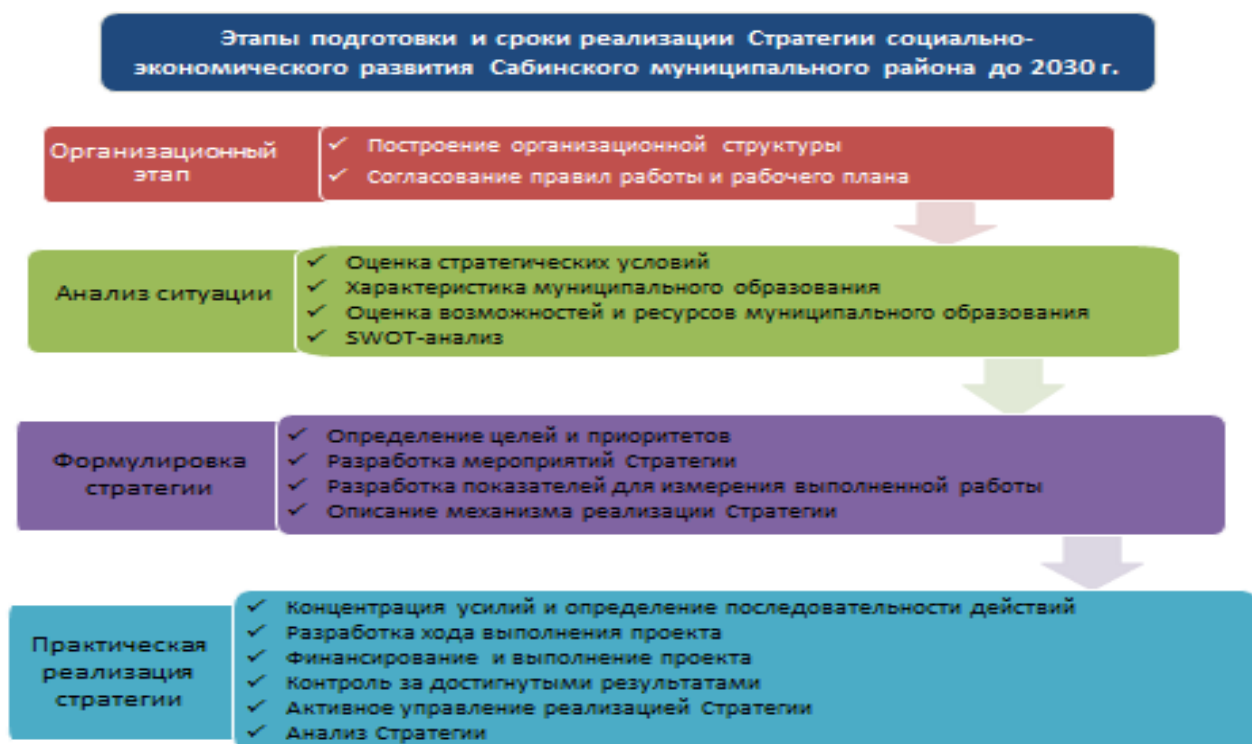
	<p>✓Рус теле буенча БДИның урта балы - кимендә 75 балл, математика буенча (профиль дәрәжәсе) - 60 балл.</p> <p>✓Кан әйләнеше системалары авырулары аркасында үлемнәр өлеше - үлем очракларының гомуми күләмендә 35% тан артмый.</p> <p>✓Системалы рәвештә физик культура белән шөгыйльләнүче халыкның өлеше - кимендә 57%</p> <p>✓Гомернең уртача озынлыгы - кимендә 80 ел</p> <p>Стратегияне гамәлгә ашыру сроклары:</p> <p>1 нче этап - 2016-2021 еллар</p> <p>2 нче этап - 2022-2030 еллар</p>
Стратегияне финанслау	<p>Татарстан Республикасы бюджеты - 2 637,2 млн. сум</p> <p>Жирле бюджет - 504,7 млн. сум</p> <p>Бюджеттан тыш чыганаclar - 6 273,0 млн. сум</p> <p>Татарстан Республикасы Президенты каршындагы Дәүләт торак фонды акчалары - 695,4 млн. сум</p>

КЕРЕШ

Татарстан Республикасы Саба муниципаль районының 2021 елга кадәр һәм 2030 елга кадәрге план чорына кадәр социаль-икътисадый үсеш стратегиясе (алга таба - район стратегиясе) «Россия Федерациясендә стратегик планлаштыру турында» 2014 елның 28 июнендәге 172-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә, 2015 елның 17 июнендәге 40-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән расланган 2030 елга кадәр Татарстан Республикасын социаль-икътисадый үстерү стратегиясе нигезләмәләрен исәпкә алып, «2030 елга кадәр Татарстан Республикасын социаль-икътисадый үстерү стратегиясен раслау хакында» Татарстан Республикасы Законына үзгәрешләр кертү турында» 2019 елның 5 апрелендәге 31-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә эшләнде.

Территорияне үстерүгә стратегик идарә итүнең актуальлеге ил тормышының икътисадый торышын үзгәртеп коруларга бәйле. «Жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2006 елның 06 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән халыкның тиешле территориядәге мәсьәләләрне хәл итү мөмкинлеге беркетелгән, һәм, димәк, муниципаль стратегияне мөстәкыйль эшләү һәм гамәлгә ашыру өчен алшартлар бар.

Район стратегиясе озак сроклы перспективага территорияне үстерү өстенлекләрен билгеләү максатларында икътисадны һәм территориянең социаль өлкәсен эзлекле үстерү юлы белән эшләнде.

Сроки реализации Стратегии района:

1-й этап – 2016-2021 гг. – комплексная реализация мероприятий, достижение заданных параметров социально - экономического развития территории к 2021 году.

2-й этап – 2022–2030 гг. – комплексная реализация мероприятий, достижение заданных параметров социально-экономического развития территории к 2030 году.

1 нче рәсем. 2030 елга кадәр Саба муниципаль районының социаль-икътисадый үсеш стратегиясен эшләү этапларының һәм гамәлгә ашыру срокларының эчтәлеге

Район стратегиясен гамәлгә ашыру буенча гамәлләрнең төп юнәлешләре, жаваплы башкаручыларны һәм гамәлгә ашыруның көтелгән нәтижәләрен күрсәтеп, Чаралар планында детальләштерелде.

Район стратегиясен эшләгәндә Стратегия 2030 _ 2016-2021, 2019-2021 еллардагы һ.б. билгеләнгән диапазоннарда өч еллык тайгак планлаштыру методы кулланылган.

Район стратегиясе түбәндәгеләр нигезендә эшләнгән:

- ✓ муниципаль районның социаль-икътисадый үсешен стратегик анализлау;
- ✓ муниципаль районның социаль-икътисадый үсешенә төп проблемаларына анализ ясау;

- ✓ SWOT-анализ нигезендә муниципаль район һәм социаль өлкә икътисадының төп секторларын үстерүдә тотрыклы конкурент өстенлекләрен һәм йомшак якларны билгеләү;

- ✓ муниципаль районны социаль-икътисадый үстерүнең өстенлекле юнәлешләрен һәм бурычларын билгеләү;

- ✓ район үсешенә максатчан параметрларына ирешүгә юнәлдерелгән муниципаль район хакимияте органнары эшчәнлегенә өстенлекле юнәлешләрен билгеләү.

1. РАЙОННЫҢ СОЦИАЛЬ-ИКТИСАДИ ҮСЕШЕНЕҢ СТРАТЕГИК МАКСАТЫ ҺӘМ БУРЫЧЛАРЫ

Икътисад үсешенә һәм эчке һәм тышкы базарлар конъюнктурасына йогынты ясаучы факторларның күбесен исәпкә алып, Саба муниципаль районының социаль-икътисады үсеш сценарие нигезендә уртача ресурс чикләүләре сценарие сайланды.

Сценарийның төп параметрлары:

- ✓ район потенциалын гамәлгә ашыруның югары дәрәжәсе
- ✓ традицион өлкәләрдә конкурентлык өстенлекләрен беркетү һәм киңәйтү (шул исәптән технологик дәрәжәне арттыру һәм икътисадның һәм социаль өлкәнең барлык тармакларында хезмәт житештерүчәнлеген үстерү базасында)
- ✓ югары муллык һәм социаль иминлек базасында кеше потенциалын үстерү
- ✓ озак сроклы өстенлекле инвестиция проектларының күпчелеген гамәлгә ашыру
- ✓ инвестиция климатын сизелерлек яхшырту
- ✓ муниципаль район территорияләрен баланслы үстерү

Сайланган сценарийдан чыгып, Саба муниципаль районының социаль-икътисады үсешенә стратегик максаты һәм территорияне үстерүнең төп юнәлешләре билгеләнә.

Саба муниципаль районының социаль-икътисады үсеш стратегиясенә төп максаты - инвестицион проектларны гамәлгә ашыру һәм кеше капиталын үстерү (туплау) нигезендә 2030 елга районның тулаем территориаль продукттын 1,8 тапкыр арттыру.

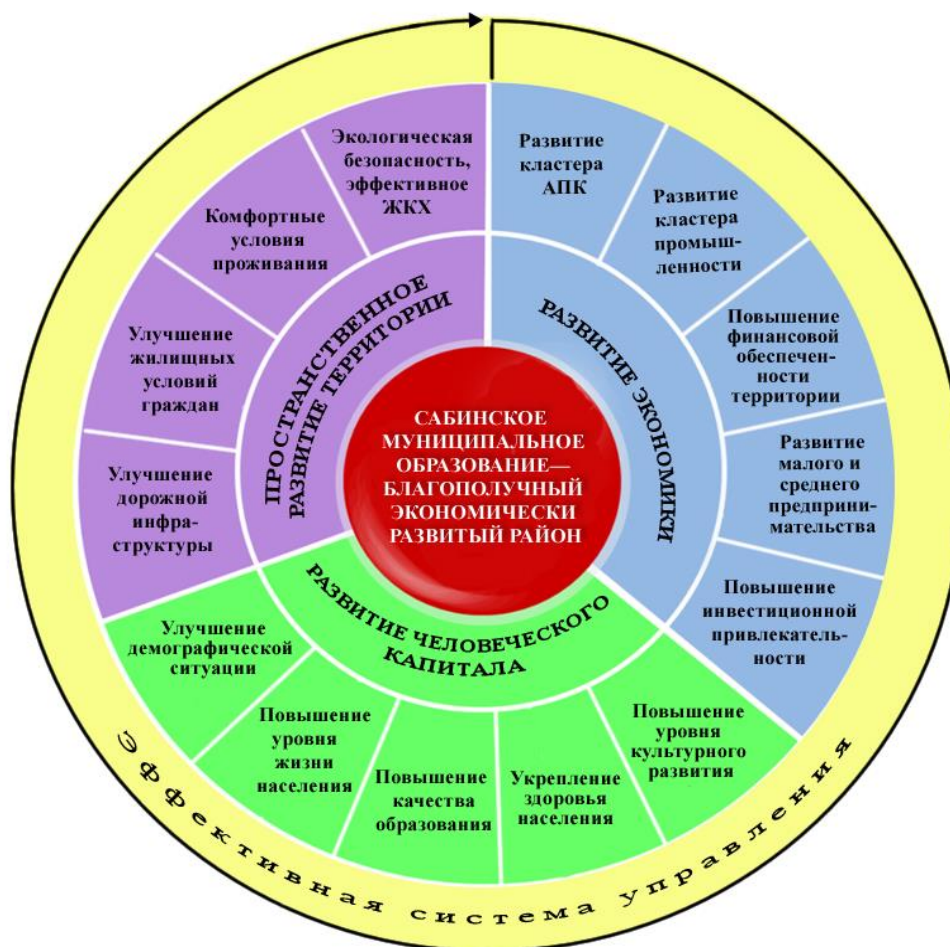
2030 елга территория образын күрү: Саба муниципаль районы - уңышлы, икътисады яктан алга киткән район.

Куелган максатка ирешү өчен территорияне үстерүнең төп өч юнәлеш билгеләнә:

1. Икътисадны үстерү
2. Территориянең пространство үсеше
3. Кеше капиталының үсеше

Районның социаль-икътисады үсеш стратегиясендә төп кыйммәткә кеше капиталы бирелә. *«Кеше - үзкыйммәт; аны үстерү һәм камилләштерү өчен уңай шартлар тудыру - Стратегиянең иң югары максаты. Шул ук вакытта кеше капиталы - заманча икътисадның нигезе, глобаль конкуренциядә уңышка ирешү нигезе. Регион үсешенә уңышы аның халкының яшәү сыйфаты, тупланган һәм уңышлы эшли торган кеше капиталының саны һәм сыйфаты - Стратегия: «Татарстан - 2030».*

Шулай итеп, көндөшлеккө сәләтле район бүгөн - үз халкына үз мөмкинлекләрән һәм ихтыяжларын тормышка ашыру өчен шартлар тудырган район.

2 нче рәсем. Саба муниципаль районы үсешенәң стратегик юнәлешләре

Төп стратегик максатка ирешү өчен түбәндәге бурычлар билгеләнде:

✓ Инвестиция проектларын максималь гамәлгә ашыру һәм икътисад тармакларында идарәнең нәтижәлелеген арттыру.

Мәсьәләгә ирешүнең максатчан индикаторы - районның ВТП 2030 елга карата 1,8 тапкыр арту.

✓ Территориянең икътисады яктан үз-үзен тәэмин итү дәрәжәсен арттыру.

Мәсьәләгә ирешүнең максатчан индикаторы - 2030 елга районның берләштерелгән бюджеты структурасында үз керемнәренең өлешен 60 %ка житкерү.

✓ Кече һәм урта бизнесны үстерү, гражданның эшлекле активлыгын арттыру өчен шартлар тудыру.

2030 елга куелган бурычларга ирешүнең максатчан индикаторлары:

- районның тулаем территориаль продуктында кече һәм урта бизнес өлеше кимендә 40%;

- Теркәлгән эшсезлек дәрәжәсе 0,3% тан артмый.

✓ Территориянең инвестицион жәлеп итүчәнлеген арттыру.

Мәсьәләгә ирешүнең максатчан индикаторы - бер кешегә исәпләнгән инвестицияләр күләмен 150 мең сумга кадәр арттыру

✓ Төзекләндерү дәрәжәсен күтәрү һәм территориядә яшәү өчен уңайлы шартлар тудыру.

2030 елга куелган бурычларга ирешүнең максатчан индикаторлары:

- 2030 елга каты өслекле жирле эһәмияттәге автомобиль юллары өлеше - 100%;

- бер кешегә торакның гомуми мәйданын тәэмин итү - 34,5 кв.м.

✓ Халыкның тормыш сыйфатын күтәрү.

2030 елга куелган бурычларга ирешүнең максатчан индикаторлары:

- минималь куллану бюджетына халыкның жан башына акчалата керемнәре - кимендә 2,4 мәртәбә;

- халыкның табигый артуы - елына кимендә 200 кеше.

- рус теле буенча БДИның урта балы - 75 баллдан да ким булмаган, математикадан (профильле дәрәжә) - кимендә 60 балл;

- кан әйләнеше системасы авырулары аркасында үлемнәр өлеше - үлем очрақларының гомуми күләмендә 35 %тан артмый;

- системалы рәвештә физик культура белән шөгыйльләнүче халыкның өлеше - кимендә 57%;

- уртача гомер озынлыгы - кимендә 80 ел.

2. РАЙОННЫҢ СОЦИАЛЬ – ИКЪТИСАДИ ҮСЕШЕНӘ СТРАТЕГИК АНАЛИЗ

2.1. Икътисадый-географик уруны һәм районның гомуми характеристикасы

3 нче рәсем. Татарстан Республикасының икътисадый зоналары

Саба муниципаль районы Казан агломерациясенәң пространство структурасында - Кама алды ярдәмче зонасында кече шәһәрләрне һәм авыл территорияләрен актив үстерү зонасында урнашкан.

Саба районы, Татар АССР составында административ-территориаль берәмлек буларак, 1930 елның 10 августында ВЦИК карары белән төзелгән.

Районның мәйданы 1098 кв. км. Бу Татарстан Республикасының гомуми мәйданының 1,62%ын тәшкил итә. Район территориясенәң чиреге (25% - 274 кв. км) урманнар белән тулган. Унтугыз авыл һәм бер шәһәр җирлегә 67 торак пунктны берләштерә.

Район территориясә Мишә елгасы бассейнының өске өлешен алып тора. Нигездә, бу - елга үзәннәре белән киң һәм сөзәк түтәлләргә бүленгән калкулыклы тигезлек. Алар, үз чиратында, кечерәк елгаларның балкалары һәм вак үзәннәре белән вак икенчел калкулыкларга һәм сөзәк калкулыкларга бүлгәләнә.

Район үзәге - Б.Б.Саба бистәсе, республикабыз башкаласы - Казан шәһәреннән 98 чакрым ераклыкта, Шәмәрдән тимер юл станциясеннән 22 чакрым ераклыкта, Нократ Аланыннан 60 чакрым ераклыкта урнашкан.

Табигать ресурслары - известьташ, доломит, ком, балчык.

Уртача-континенталь климат. 2015 елда һаваның уртача еллык температурасы +2,4°C, июльнәң уртача температурасы +16,7°C, гыйнвар -17,2°C, явым-төшем күләме - 440 мм.

Туфраклар - шыксыз-шыксыз, эрозиягә нык дучар.

2.2. Районның икътисадый үсешенә анализ

1 нче таблица - 2012-2015 елларда Саба муниципаль районы икътисадый үсешенәң төп күрсәткечләре

Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	2012 ел	2013 ел	2014 ел	2015 ел
1. Тулаем территориаль продукт - барлыгы (гамәлдәге бәяләрдә)	млн. сумнарда	6 497,6	7 900,8	9 357,7	10 242,0
узган елга чагыштырма бәяләрдә үсеш темпы	%	108,3	114,4	108,8	102,7
2. Өстәлгән бәя - барлыгы (гамәлдәге бәяләрдә)	млн. сумнарда	2 133,9	3 718,2	2 942,8	3 455,8
узган елга чагыштырма бәяләрдә үсеш темпы	%	105,6	163,9	73,8	108,0
3. Үзләрендә житештерелгән товарлар төяп жиберелгән, үз көчләре белән башкарылган эшләр һәм хезмәт күрсәтүләр (гамәлдәге бәяләрдә)	млн. сумнарда	1 596,6	1 540,1	2 473,4	2 848,9
4. Сәнәгать житештерүе индексы (узган елның тиешле чорына)	%	112,0	92,1	149,3	101,0
5. Барлык категория хужалыкларда авыл хужалыгының жыелма продукциясе (бәяләр исәбеннән)	млн. сумнарда	3 207,2	3 528,3	4 570,7	5 317,5
5.1. Авыл хужалыгы предприятиеләрендә авыл хужалыгының жыелма продукциясе (бәяләр исәбеннән)	млн. сумнарда	1 709,6	1 922,0	2 421,7	2 939,1
узган елга чагыштырма бәяләрдә үсеш темпы	%	95,3	107,0	110,0	104,6
6. Ваклап сату әйләнеше (гамәлдәге бәяләрдә)	млн. сумнарда	1 780,6	1 935,9	2 085,6	2 048,6
узган елга чагыштырма бәяләрдә үсеш темпы	%	113,4	102,1	100,6	86,1

2012-2015 елларда тулаем территориаль продуктның (гамәлдәге бәяләрдә) үсеше авыл хужалыгы һәм сәнәгать тармакларында терлекчелек продукциясен

житештерүнең яңа технологияләрен куллану һәм «Саба» сәнәгать майданчыгында сәнәгать продукциясенең яңа төрләрен чыгаруны үзләштерү исәбенә житештерү күләмнәренең артуына бәйле.

Районның ВТП структурасында иң зур өлешне авыл хужалыгы тармагы алып тора, аның 52% күрсәткече бар, шул исәптән ВТПның гомуми структурасында авыл хужалыгы предприятиеләре житештергән продукция өлеше - 29%.

4 нче рәсем. Районның ВТП өлеше гомуми суммада Республикасы районның ВТП һәм ВРП

5 нче рәсем Татарстан

2015 елда Татарстан Республикасы тулаем региональ продукты

2015 елда Татарстан Республикасының тулаем төбәк продуктында районның тулай территориаль продукты өлеше 0,55 % тәшкил итә. 2015 елда район халкының жан башына 329,2 мең сум тулаем территориаль продукт житештерелгән, бу республика күрсәткеченең 69%ын тәшкил итә.

2.2.1. Сәнәгать

Районның промышленносте 14 эре һәм урта сәнәгать предприятиеләреннән тора. Өстенлек итүче тармаклар - азык-төлек, агач эшкәртү һәм жиңел сәнәгать.

Азык-төлек сәнәгатендә «Экопродукт» ЖЧЖ (сөт продукциясен эшкәртү) предприятиесе өлешенә, 2015 елда житештерү күләме 783,2 млн. сум тәшкил иткән, районның барлык сәнәгать продукциясенең 46%ы туры килә.

Агач эшкәртү сәнәгатендә - Саба урман хужалыгы предприятиеләрендә 2015 елда 438,7 млн. сум сәнәгать товарлары житештерелгән, бу 2015 елда районның сәнәгать продукциясенең 26%ын тәшкил итә.

Жиңел сәнәгатькә «Бетапром» ЖЧЖ предприятиесе өлешенә, елына 217,5 млн. сум житештерү күләмнәре белән районның сәнәгать продукциясенең 13%ы туры килә.

Районның промышленносте тар тармаклы булуы белән характерлана - территориядәге сәнәгать продукциясенең 85%ын азык-төлек, агач эшкәртү һәм жиңел сәнәгать формалаштыра. Әлеге факт районның үсеш стратегиясе кысаларында территория икътисадын диверсификацияләүне күздә тотта.

Сәнәгать тармакларында районның хезмәткә сәләтле 960 кешесе эшли, бу икътисадый актив халык санының 6,5%ын тәшкил итә.

Район территориясендә тәмин ителгән 4 сәнэгать майданчыгы булдырылды инженерлык инфраструктура: гамәлдәге сәнэгать «Агач эшкәртү» майданчыгы, "Саба" сәнэгать майданчыгы 9 резидент белән һәм «Иштуган» һәм «Шәмәрдән» сәнэгать майданчыгы.

Районның үсеше мөһим Стратегияне эшләгәндә билгеләргә территориянең конкурентлык өстенлекләре һәм проблемалы зоналары (үсеш нокталары).

6 нчы рәсем. Территориянең конкурент өстенлекләре һәм проблемалы зоналары (үсеш нокталары)

2.2.2. Авыл хужалыгы

Районның авыл хужалыгы тармагын эре һәм урта авыл хужалыгы товар житештерүчеләре, крестьян-фермер хужалыклары һәм шәхси ярдәмче хужалыклар тәшкил итә.

Районның тулаем авыл хужалыгы продукциясен эре һәм урта авыл хужалыгы товар житештерүчеләре күбрәк формалаштыра - алар өлешенә барлык житештерелгән авыл хужалыгы продукциясенә 67%ы туры килә. Районның крестьян-фермер хужалыклары һәм шәхси ярдәмче хужалыклары өлеше тиешенчә 1,5% һәм 31,5% тәшкил итә, бу районның шәхси ярдәмче хужалыклары активлыгында кече бизнесның үсеш алмавы фактын раслый.

Районның авыл хужалыгы үсемлекчелек һәм терлекчелек тармакларын формалаштыра. Өстенлекле тармак - терлекчелек. Эре һәм урта авыл хужалыгы предприятиеләрендә житештерелә торган терлекчелек продукциясе өлеше - 75 %, терлекчелек продукциясен сатудан алынган керем өлеше - 86 %.

Үсемлекчелек тармагы, тулаем алганда, төбәктә игенчелек куркынычы булган зонага керә һәм күпчелек дәрәжәдә климат шартларына бәйле. Территорияне (районны) карап, туфракның ундырышлылыгы түбән булуын (жирне бәяләү балы 24,9) һәм аның башка территорияләр белән чагыштырганда регион масштабларында көчле эрозиягә дучар булуын билгеләп үтәргә кирәк.

2 нче таблица - Үсемлекчелек тармагы күрсәткечләре

Күрсәткеч атамасы	Үлчәү берәмлеге	Авыл хужалыгы предприятиеләре буенча			
		2012 ел	2013 ел	2014 ел	2015 ел
1. Бөртекшеләр					
Чәчү мәйданы	мең га	22,91	21,83	21,87	21,26
Тулаем жыем	мең т	40,8	37,16	62,9	56,22
Бөртекшеләр уңышы	ц гектардан	27,9	28	28,76	26,45
Бодай уңышы	ц гектардан	24,2	22,1	25,36	27,08
Сабан бодае уңышы	ц гектардан	24,5	16,7	26,51	27,28
2. БӘРӘҢГЕ					
Чәчү мәйданы	мең га	0,50	0,32	0,25	0,25
Тулаем жыем	мең т	3,42	2,43	2,69	4,54
Уңыш	ц гектардан	244,1	77	106,76	179,98

3 нче таблица - Терлекчелек тармагы күрсәткечләре

Күрсәткеч атамасы	Үлчәү берәмлеге	Авыл хужалыгы предприятиеләре буенча			
		2012 ел	2013 ел	2014 ел	2015 ел
1. Терлек һәм кош-корт житештерелгән (үстерелгән)	т	10275,9	10970	11412,9	12087,9
2. Тәүлеклек уртача артым:					
- Мөгезле эре терлек	г	704	591	696	713
- Дуңгызлар	г	533	567	586	623
4. Сөт савылган	т	38003,7	41846	44032,9	45966,4
5. Бер сыердан уртача савым	кг	6003	6224	6375	6650
6. Терлек һәм кош-корт барлыгы (чор ахырына):					
эре мөгезле терлек	мең баш	24,0	24,25	24,25	24,58
шул исәптән: сыерлар	"-	6,84	7,04	7,1	7,4
дуңгызлар	"-	40	34,48	37,86	39,92
сарык һәм кәжәләр	"-	2,87	3,36	4,2	5,76

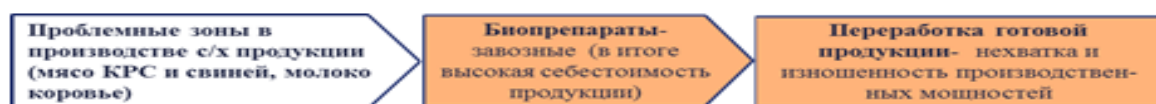

Рис. 6. Проблемные зоны (точки роста) в сельском хозяйстве района

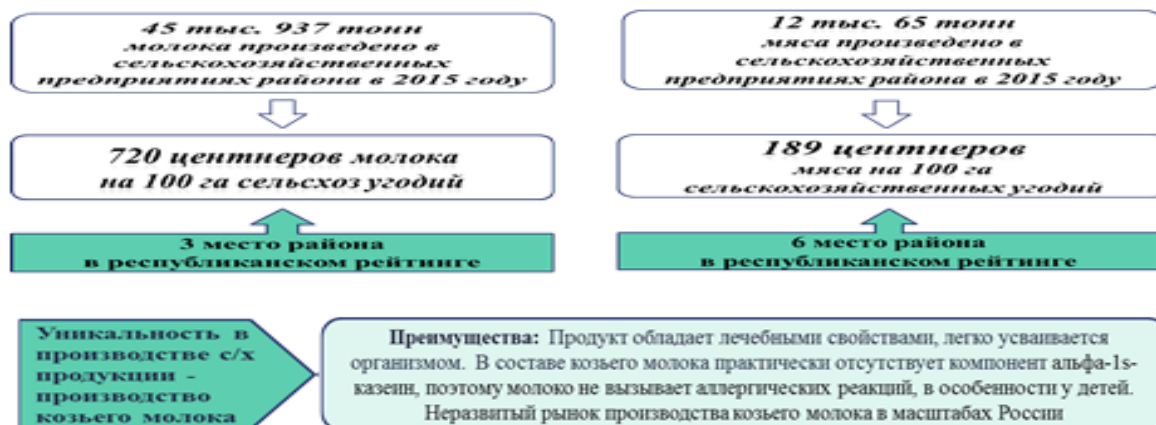

Рис. 7. Конкурентные преимущества в сельском хозяйстве района

2.2.3. Кече һәм урта эшмәкәрлек

4 нче таблица - 2012-2015 елларда Саба муниципаль районының кече һәм урта эшқуарлығын үстерү күрсәткечләре

Күрсәткеч атамасы	Үлчәү берәмлеге	2012 ел	2013 ел	2014 ел	2015 ел
10 мең кешегә исәпләгәндә кече һәм урта эшқуарлык субъектлары саны	берәмлекләр	335,4	283,0	287,3	285,7
Барлык предприятие һәм оешмалар хезмәткәрләренең уртача исемлек санында кече һәм урта предприятиеләр хезмәткәрләренең уртача исемлек саны өлеше	%	39,4	36,9	31,8	31,4
Тулаем территорияль продуктта кече һәм урта бизнес өлеше	%	38,4	48,4	33,0	32,9

Район икътисады структурасында кече һәм урта бизнес мөһим роль уйный. Нәкъ менә шушы секторда район Стратегиясе кысаларында территорияне социаль-икътисадый үстерү өчен резервлар күп.

Соңгы дүрт елда районның кече һәм урта бизнесы үсешендә тискәре тенденцияләр күзәтелә: халыкның 10 мең кешесенә исәпләгәндә кече һәм урта эшқуарлык субъектлары саны 15 процентка кимегән; барлык предприятие һәм оешма хезмәткәрләренең уртача исемлек санында кече һәм урта предприятие хезмәткәрләренең уртача исемлек саны һәм тулай территорияль продуктта кече һәм

урта бизнес өлөшө тиешенчө 8 һәм 4,4 пунктка кимегән. Әлеге фактларның төп сәбәпләре, бизнес вәкилләре фикеренчә, бюджеттан тыш фондларга иминият кертемнәрен күчөрү, шуңа күрә аларның кайберләре үз хезмәткәрләрен "соры" хезмәт базарына җәлеп итеп, "күлэгәгә" китә.

Кече һәм урта бизнес предприятиеләренең тармак структурасы түбәндәгечә күренә:

5 нче таблица -Саба муниципаль районының эшчәнлек өлкәләре буенча кече һәм урта эшкуарлык субъектларын ачыклау

Икътисадый эшчәнлек төрләре	Үлчәү берәмлеге	2015 ел
Барлыгы кече һәм урта эшкуарлыкның икътисадый актив субъектлары исәпкә алынган, шул исәптән:	бер.	243
- матди житештерү өлкәсендә эшләүчеләр	бер.	94
- матди булмаган житештерү өлкәсендә эшләүчеләр	бер.	149

Кече һәм урта эшкуарлыкның барлык исәпкә алынган икътисадый актив субъектларыннан (юридик затлар) матди житештерү өлкәсендә (эшкәртү производстволары, авыл хужалыгы, төзелеш) эшләүчеләр өлешенә бары тик 39% гына туры килә, кече һәм урта эшкуарлык субъектларының калган 61% матди булмаган житештерү өлкәсендә эшли.

Икътисадый эшчәнлек төрләре буенча индивидуаль эшкуарларны бүлүдә дә дә шундый ук хәл - матди житештерү өлкәсендә индивидуаль эшкуарларның 33 %ы һәм матди булмаган житештерү өлкәсендә индивидуаль эшкуарларның 67 %ы мәшгуль.

6 нчы таблица - Эшчәнлек өлкәләре буенча Саба муниципаль районы шәхси эшкуарларын бүлү

Эшчәнлек төрләре	Үлчәү берәмлеге	2015 ел
Шәхси эшмәкәрләр - барлыгы, шул исәптән:	бер.	644
- матди житештерү өлкәсендә эшләүчеләр	бер.	213
- матди булмаган житештерү өлкәсендә эшләүчеләр	бер.	262

2.2.4. Инвестицияләр

7 нче таблица - 2012-2015 елларда Саба муниципаль районында инвестиция эшчәнлегә күрсәткечләр

Күрсәткеч атамасы	Үлчәү берәмлеге	2012 ел	2013 ел	2014 ел	2015 ел	2015 елда Татарстан
Төп капиталга инвестицияләр күләме	млн. сум	2332,2	1585,1	2171,4	2816,8	617179,9
ВТПның гомуми күләмендә төп капиталга инвестицияләр нисбәте	%	34,93	20,06	23,2	27,5	33,8
Жан башына исәпләгәндә төп капиталга инвестицияләр күләме	мең сум.	74,9	50,79	69,7	90,1	159,5

Инвестиция эшчәнлеген характерлаучы күрсәткечләр район икътисадындагы үзгәрешләргә чагылдыра торган иң мөһим күрсәткечләрнең берсе булып тора. Инвестиция жәлеп итүчәнлегенә төп шарты уңайлы инвестицион климат тудыру.

Инвестицион эшчәнлекнең күрсәткечләрен караганда: ВТПның гомуми күләмендә төп капиталга инвестицияләрнең һәм жан башына исәпләгәндә төп капиталга инвестицияләр күләме, тулаем алганда, аларның артуы күзәтелә. Әмма, уртача республика күрсәткечләре белән чагыштырып, күрсәткечләр 2015 елда 6,3 пунктка һәм 69,4 мең сумга түбәнрәк.

2.3. Бюджетны һәм бюджетара мөнәсәбәтләргә анализлау

8 нче таблица - 2015 елда Саба муниципаль районының берләштерелгән бюджеты күрсәткечләре (мең сум).

№ т/б	Күрсәткеч атамасы	2015 ел	Структура, %
1	Муниципаль берәмлекнең берләштерелгән бюджетының (алга таба - жирле бюджет) салым һәм салым булмаган керемнәре	496 260	40,8
1.2.	<i>шул исәптән Физик затлар керемнәренә салым</i>	405 587	33,3
1.3.	<i>Муниципаль мөлкәттән файдаланудан керемнәр</i>	2 813	0,2
1.4.	<i>Муниципаль мөлкәтне сатудан керемнәр</i>	12 813	1
2	Түләүсез керемнәр	711 639	58,5
3	Жирле бюджет керемнәренә гомуми күләме	1 216 884	100
4	<i>Жирле бюджет керемнәренә гомуми күләмендә жирле бюджетның салым һәм салым булмаган керемнәре өлеше</i>	40,8%	x
5	Жирле бюджет чыгымнарының гомуми күләме	1 151,1	100
5.1.	<i>шул исәптән Дәүләт идарәсе</i>	97 520	8,7
5.2.	<i>Икътисад</i>	75 619	6,8
5.3.	<i>Мәгариф</i>	657 071	58,9

Муниципаль район бюджеты муниципалитетта социаль-икътисады мөнәсәбәтләрне жайга салуның төп финанс инструментларының берсе булып тора. Бюджетның 58,9% төп өлеше мәгарифкә тотыла һәм икътисад секторына бары тик 6,8% кына. Әлеге факт территориянең икътисады яктан үз-үзен тәмин итүен арттыруга юнәлдерелгән чаралар эшләүне күздә тотта.

Жирле бюджет керемнәренең гомуми күләмендә салым һәм салым булмаган керемнәр өлеше 40,8% тәшкил итә. Муниципаль берәмлекнең берләштерелгән бюджетының калган өлеше республика һәм федераль бюджетлардан субсидияләр, дотацияләр һәм субвенцияләр рәвешендә кире кайтарылмый торган керемнәр исәбеннән төзелә.

Берләштерелгән бюджетның салым керемнәре 81,7%ка физик затлар керемнәренә салым хисабына формалаша. Керемнәр структурасында, файдаланудан (арендага) һәм муниципаль милекне сатудан керемнәр 0,2 % һәм 1 % тәшкил итә. Димәк, берләштерелгән бюджетның керем өлешен арттыруда муниципаль мөлкәттән нәтижәле файдалану резерв булып тора.

2.4. Кеше капиталы

2.4.1. Халык саны һәм демография

9 нчы таблица - 2012-2015 елларда Саба муниципаль районының халык саны һәм демографик күрсәткечләре

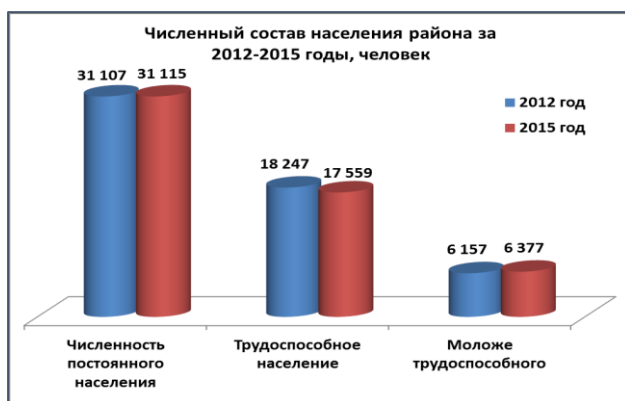
Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	2012 ел	2013 ел	2014 ел	2015 ел
1. Даими халык саны (ел башына) - барлыгы	кеше	31107	31210	31144	31115
2. Бер елда туучылар саны	кеше	498	505	499	489
Туучылар саны - 1000 кешегә.	кеше	16,0	16,2	16,0	15,7
<i>Туучылар дәрәжәсе, ТР буенча уртача 1000 кешегә</i>	кеше	<i>14,5</i>	<i>14,7</i>	<i>14,7</i>	<i>14,6</i>
3. Бер ел эчендә үлгәннәр саны	кеше	390	411	382	367
Үлем дәрәжәсе, 1000 кешегә.	кеше	12,5	13,2	12,3	11,8
<i>Үлүчеләр дәрәжәсе, 1000 кешегә ТР буенча уртача</i>	кеше	<i>12,2</i>	<i>12,1</i>	<i>12,2</i>	<i>12,1</i>
4. Табигый үсеш (+), халыкның кимүе (-)	кеше	108	94	117	122
5. Килү саны бер елга	вакыйгалар саны	840	755	900	921
6. Бер ел эчендә вакыйгалар саны	вакыйгалар саны	845	915	1046	903

7. Миграция үсеше (+), халыкның кимүе (-)	кеше	-5	-160	-146	18
---	------	----	------	------	----

Районның демографик күрсәткелләре чагыштырмача тотрыклылык белән характерлана һәм уртача республика күрсәткелләреннән югарырак: 2015 елда 1000 кешегә туу дәрәжәсе 15,7 т (ТР буенча 14,6), 1000 кешегә үлүчеләр саны дәрәжәсе - 11,8 (ТР буенча 12,1).

Туучылар саны үлүчеләр санынан артып китә, бу халыкның табигый үсешен тәэмин итә - 2015 елда 122 кеше тәшкил итте. Әмма соңгы өч елда даими халык саны күрсәткече буенча халыкның миграциясе нәтижәсендә (2013-2015) тискәре тенденция күзәтелә.

Халык структурасында хезмәткә сәләтле яшьтәге кешеләр өлеше 20,5% тәшкил итә, хезмәткә сәләтле халык өлеше - 56,4%, хезмәткә сәләтле яшьтәге гражданнар өлеше - 23,1%. Соңгы елларда хезмәткә сәләтле кешеләрдән яшәрәк кешеләр категориясе арта, ләкин шул ук вакытта миграция нәтижәсендә хезмәткә сәләтле халык саны кими.

8 нче рәсем. Халыкның сан составы

9 нчы рәсем

Никахлашучылар саны

Саба районының 2012-2015 елларда

Демографик үсешнең тотрыклылыгы күпчелек дәрәжәдә халыкның яш структурасы белән тәэмин ителә һәм, мөһим фактор - төзелүче никахлар саны исәбенә. Әгәр соңгы елларда туучылар саны чагыштырмача тотрыклылык белән характерлана икән, перспективада, районда төзелә торган никахлар санының тискәре тенденциясе һәм тискәре миграция нәтижәсендә, халыкның табигый артуына ирешү куркыныч астында булырга мөмкин.

Шулай ук районда «маятник» миграция булуын да билгеләп үтәргә кирәк. Бәяләүләр буенча, хезмәткә сәләтле 800 кеше хезмәт эшчәнлеген районнан читкә алып китә, бу физик затлар керемнәренә салым өлешендә салым базасын киметә.

Халыкның тискәре миграциясе һәм табигый кимүе - икътисадый актив, хезмәткә сәләтле халыкны үстерү мөмкинлекләрен чикли торган факторлар, икътисадый үсеш шартларында эшче көчләр кытлыгы өчен алшартлар тудыра.

Яшь буын шәһәрләргә һәм район үзәгенә күчеп китү нәтижәсендә авылда туучылар саны аз булу актуаль проблемага әверелә.

10 нчы таблица - 2012-2015 елларда Саба муниципаль районы жирлекләрендә 100 кешегә туучылар дәрәжәсе

Жирлекләр	2012 ел	2013 ел	2014 ел	2015 ел
Саба шәһәр жирлеге	1,7	1,9	1,8	1,8
Юлбат авыл жирлеге	1,6	1,5	1,5	1,8
Шекше авыл жирлеге	1,2	1,5	1,2	1,7
Арташ авыл жирлеге	0,8	1,2	1,4	1,5
Явлаштау авыл жирлеге	1,1	0,7	0,8	1,4
Эзмә авыл жирлеге	1,8	1,4	1,0	1,3
Тимершык авыл жирлеге	1,5	1,6	1,0	1,3
Шәмәрдән авыл жирлеге	1,0	1,5	1,3	1,2
Югары Симет авыл жирлеге	1,2	1,5	0,5	1,1
Мишә авыл жирлеге	1,2	1,2	0,7	1,1
Түбән Шытсу авыл жирлеге	0,7	0,9	0,6	1,0
Сатыш авыл жирлеге	1,1	0,8	1,9	1,0
Килдебәк авыл жирлеге	1,5	1,6	1,1	0,9
Иштуган авыл жирлеге	0,8	1,0	0,5	0,8
Иске Икшөрмә авыл жирлеге	2,0	1,0	1,5	0,8
Мичән авыл жирлеге	1,8	0,8	0,9	0,7
Олы Кибәче авыл жирлеге	0,8	1,0	0,9	0,6
Олы Шыңар авыл жирлеге	0,9	1,0	0,6	0,6
Корсабаш авыл жирлеге	1,1	1,0	0,9	0,6
Олы Нырты авыл жирлеге	0,7	0,2	0,6	0,4

Саба шәһәр жирлегендә (Б.Саба проспекты) туучылар санының тотрыклы күрсәткече, шәхси хужалыклар үскән булу сәбәпле, Юлбат һәм Шикшин авыл жирлекләрендә туучылар санының тотрыклы булуы сәбәпле.

2.4.2. Хезмәт һәм мәшгульлек

Икътисадый актив халыкның гомуми санында предприятиеләр, оешмалар (кече эшқуарлыкны да кертеп) хезмәткәрләренен уртача исемлек саны өлеше 79,2%. Халыкның бер өлеше 800 кеше хезмәт эшчәнлеген районнан читкә алып китә, бер меңнән артыгы йорт хужалыгы белән мәшгуль һәм «соры» хезмәт базарында 950 кеше (бәяләүләр буенча) мәшгуль булып кала.

2015 ел ахырына теркәлгән эшсезләр саны 215 кешегә җиткән. Теркәлгән эшсезлек дәрәжәсе - 1,4 %, бу республикадагы уртача күрсәткечтән 0,6 пунктка

югары. Элеге күрсәткеч буенча республика рейтингында район тискәре яктан характерлана һәм икенче позициядә тора.

11 нче таблица -2015 елда Саба муниципаль районы Хезмәт мәшгульлек базары күрсәткечләре

Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	2015 ел
1. Икътисадый актив халык саны	кеше	14 910
2. Предприятиеләр, оешмалар хезмәткәрләренең исәп-хисап саны (кече эшкуарлыкны да кертеп)	кеше	11 812
3. Хезмәт эшчәнлеген район чикләреннән читкә алып китү характерын гамәлгә ашыручы гражданнар саны (бәяләүләр буенча)	кеше	800
4. Йорт хужалыгы белән шөгыйльләнүче гражданнар саны (ШЯХ)	кеше	1 133
5. «Соры» хезмәт базарында эшләнүче гражданнар саны (бәяләүләр буенча)	кеше	950
6. Ел ахырына рәсми теркәлгән эшсез гражданнар саны	кеше	215
шулардан хатын-кызлар	кеше	104
яшьләр 16-29 яшь	кеше	57
азат ителгәннәр	кеше	33
бер елдан артык хисапта торалар	кеше	3
авыл территорияләрендә яшәүче гражданнар	кеше	116
югары белемле	кеше	43
урта һөнәри	кеше	94
урта	кеше	78
7. Эшсезлек уртача озынлыгы	бер ай	4,7
Теркәлгән эшсезлек дәрәжәсе чор ахырына, %	%	1,4
<i>Татарстан Республикасы буенча теркәлгән эшсезлек дәрәжәсе</i>	%	0,8

Хезмәт һәм мәшгульлек базары күрсәткечләре район территориясендә Стратегия кысаларында чараларны гамәлгә ашыру өчен житәрлек буш хезмәт ресурслары барлыгын күрсәтә.

2.5. Халыкның тормыш сыйфатын һәм тормыш дәрәжәсен анализлау

2.5.1. Халыкның тормыш дәрәжәсе күрсәткечләре

10 нчы рәсем. Саба муниципаль районы һәм Татарстан Республикасы халкының тормыш дәрәжәсе күрсәткечләре

Тормыш дәрәжәсе күрсәткечләренә анализ күрсәткәнчә, районда халыкның керемнәре республика дәрәжәсеннән түбәнрәк. Аерым алганда, 2015 елда уртача айлык хезмәт хакы республикадагы уртача дәрәжәдән 72,4% тәшкил итте, пенсияләр күләме - 88,5%, жан башына акчалата керемнәр - 52,7%, тормыш дәрәжәсе (жан башына МПБ га акчалата керемнәр) - 62,3%.

2.5.2. Социаль инфраструктура

12 нче таблица - Саба муниципаль районы халкының автомобиль юллары һәм торак белән тәэмин ителеше

Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	2015 ел
1. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларының гомуми озынлыгы - барлыгы	км	312,9
шул исәптән каты өслек белән	км	150,0
2. Норматив таләпләргә җавап бирмәгән автомобиль юлларының озынлыгы	км	162,9
3. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларының гомуми озынлыгында норматив таләпләргә җавап бирми торган автомобиль юлларының озынлыгы өлеше	%	52,2
4. 2015 ел башына уртача бер кешегә туры килә торган торакның гомуми мәйданы	кв. м.	26,6
2015 ел башына Татарстан Республикасы буенча бер кешегә уртача туры килә торган торакның гомуми мәйданы	кв. м.	24,7

5. 2015 елның ахырына торак шартларын яхшыртуга исәпкә торучы гражданнар саны	кеше.	358
6. Парклар һәм скверлар белән тәмин ителеш	%	5

Районның жирле әһәмиятендәге автомобиль юлларының яртысыннан артыгы (52,2%) норматив таләпләргә туры килми.

Уртача бер кешегә туры килә торган биналарның гомуми мәйданы 2015 ел башына 26,6 квадрат метр тәшкил итә, бу республика буенча уртача күрсәткечтән 1,9 квадрат метрга югарырак. Бер кешегә торак белән тәмин ителешнең чагыштырмача югары күрсәткечләренә карамастан, торак шартларын яхшыртуга учетта торучы гражданнар саны 2015 ел ахырына 358 кеше тәшкил итә.

Район парклары һәм скверлары белән түбән дәрәжәдә тәмин ителеш - 5%.

2.5.3. Социаль хезмәтләр

Мәгариф

13 таблица - 2015 елда Саба муниципаль районы мәгариф системасының төп күрсәткечләре

Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	Күрсәткеч
2015 елда БДИның уртача балы:		
Рус теле район буенча	балл	
<i>Рус теле Татарстан Республикасы буенча</i>	<i>балл</i>	
Математика (профиль дәрәжәсе)	балл	
<i>Татарстан Республикасы буенча математика (профиль дәрәжәсе)</i>	<i>балл</i>	
2. Гомуми белем бирү учреждениеләре (мәктәпләр) белән халыкның тәмин ителеш дәрәжәсе 01.01.2015 ел (ЦЭСИ мәгълүматлары буенча):		
Шәһәр		
Авыл		
3. Заманча укыту таләпләренә туры килә торган муниципаль гомуми белем бирү учреждениеләре өлеше		
4. 1-6 яшьлек балаларның гомуми санында мәктәпкәчә белем бирү учреждениеләренә билгеләү өчен учетта торучы 1-6 яшьлек балалар өлеше		

Сәламәтлек саклау

11 нче рәсем. Халык үлеменә сәбәпләре структурасы
белән тәмин ителеш 10 мең.

12 нче рәсем Табиблар

Саба районы 2015 елда

2012-2015 елларда район халкы

Районда үлем-китемнәрнең күбесе статистика буенча кан әйләнеше системалары авырулары аркасында була.

2015 елда авыруларны иртә диагностикалау максатында профилактик тикшерүләр нәтижәсендә 10969 кеше катнашкан. Сәламәтлек саклау учреждениеләре табибларының республика буенча уртача күрсәткечләрдән 33,5 %ка түбәнрәк тәмин ителүе сәламәтлек саклау хезмәтләрен күрсәтү сыйфатына йогынты ясый.

Мәдәният, физик культура һәм спорт

14 нче таблица - Саба муниципаль районының мәдәният учреждениеләре һәм спорт объектлары белән тәмин ителеше

Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	2015 ел
1. Клублар белән норматив ихтыяждан факттагы тәмин ителеш дәрәжәсе		
2. 2015 ел башына 1000 кешегә исәпләнгән мәдәни-ял итү тибындагы учреждениеләрдә урыннар саны	утыру урыны	
2015 ел башына Татарстан Республикасы буенча 1000 кешегә исәпләнгән мәдәни-ял итү тибындагы учреждениеләрдә урыннар саны	утыру урыны	
3. Биналары авария хәлендә булган яисә капитал ремонт таләп итә торган мәдәният учреждениеләре өлеше		5,3
4. Китапханәләрнең норматив ихтыяждан фактта тәмин ителеш дәрәжәсе		

5. 2015 ел башына массакүләм китапханәләрдә китаплар саны	1000 кешегә мең данә	
<i>2015 ел башына Татарстан Республикасы буенча массакүләм китапханәләрдә китаплар саны</i>	<i>1000 кешегә мең данә</i>	
Социаль нормативтан майданнар белән тәэмин ителеш:		
спорт заллары		107
яксы спорт корылмалары		137
йөзү бассейннары		24,37
Физик культура белән даими шөгыльләнүче халык өлеше, %		39,84

2.5.4. Экология

15 нче таблица - Саба муниципаль районындагы экологик вазгыятьне характерлаучы күрсәткечләр

Күрсәткеч атамасы	Үлчә ү берәм леге	Муниципаль берәмлек				Татарстан Республикасы			
		2012 ел	2013 ел	2014 ел	2015 ел	2012 ел	2013 ел	2014 ел	2015 ел
1. Барлык стационар чыганақлар дан атмосферага зарарлы матдәләр чыгарылды	1 га территория дә кг	257,06	224,58	148,78	164,89	42,47	43,94	43,29	43,28
2. Бер кешегә исәпләгәндә , барлык стационар чыганақлар дан атмосферага зарарлы матдәләр чыгару	кг	905,67	790,74	524,64	580,44	75,57	77,83	76,35	76,02
3. Барлык стационар чыганақлар дан читләшә торган	%	0,8	2,5	3,6	2,3	51,8	63,6	59,2	59,8

пычраткыч матдэлэрнең гомуми санында тотылган һәм зарарсызлан ган пычраткыч матдэлэр өлеше									
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

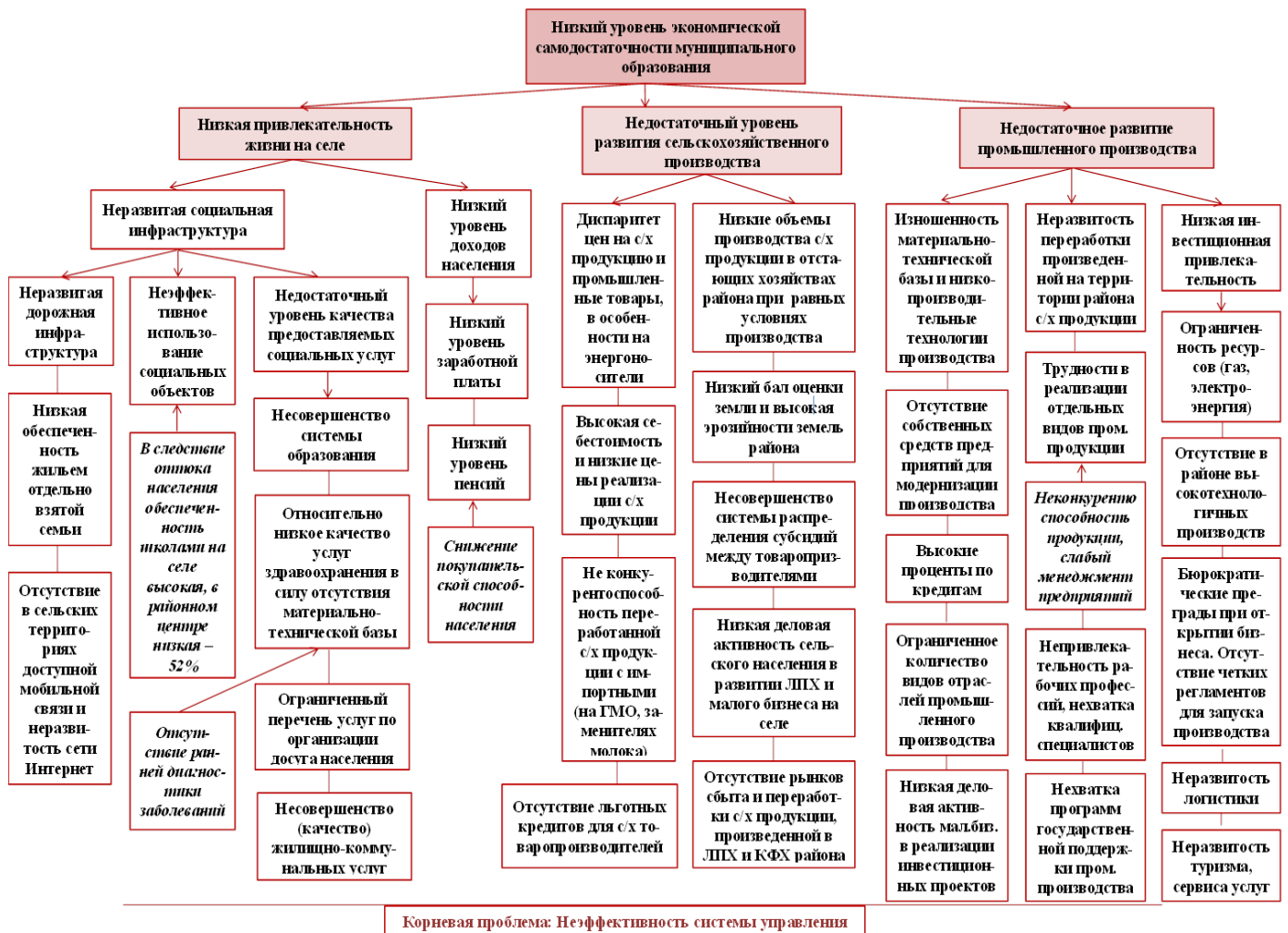
Статистик мәгълүматлар буенча, районда пычраткыч матдэлэр чыгарылуы уртача республика күрсәткечләреннән югарырак.

Районда каты көнкүреш калдыкларының санкцияләнган ике полигоны эшләп килә. Территориянең барлык торак пунктларыннан каты көнкүреш калдыкларын чыгару үзәкләштерелгән рәвештә аерым жыюсыз гамәлгә ашырыла.

2015 елда вазыйфай һәм физик затларга әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендә 3.6 статьяда каралган хокук бозулар өчен 95 беркетмә төзелде. 216 мең сумлык.

3. РАЙОННЫҢ СОЦИАЛЬ-ИКТИСАДИ ҮСЕШЕНДӘ ИНСТИТУЦИОНАЛЬ ФАКТОРЛАР (ПРОБЛЕМАЛАР)

Социаль-икътисадый үсештә барлыкка килгән төп күрсәткечләргә, тенденцияләргә үткәрелгән анализ районның социаль-икътисадый үсешендә кайбер проблемаларны (сәбәп-тикшерү элементләрен) ачыклады, алар 13 нче рәсемгә китерелде.

13 нче расем. Территориянең социаль-икътисадый үсешендә функциональ сәбәп-тикшерү бәйләнешләре агачы

Саба муниципаль районының социаль-икътисадый үсешендә төп проблема - территориянең икътисадый яктан житәрлек дәрәжәдә булмавы, ул үз чиратында муниципаль проектларны гамәлгә ашыруда кыенлыклар тудыра.

Төп проблемалар килеп чыгуның сәбәбе-тикшерү элементләре белән төп ике фактор аерылып тора:

1. Авылдагы тереклекнең түбән жәлеп итүчәнлеге - авыл халкының, бигрәк тә яшь буынның, шәһәрләргә һәм район үзәгенә китү өчен алшартлар тудыра, моңа шулай ук энергия куәте көчле булган техниканы һәм авыл хужалыгында житештерүнең яңа технологияләрен куллану нәтижәсендә хезмәт ресурсларының аерым хужалыкларында йокы китергә ярдәм итә.

2. Район икътисады үсешенә житәрлек дәрәжәдә булмавы.

Территорияне үстерү процессы турында төгәлрәк һәм системалы күзаллау өчен район үсешенә йогынты ясый торган эчке һәм тышкы факторларны билгеләү максатка ярашлы булыр.

Эчке факторлар күбесенчә хәзерге вакытта булган, муниципаль районның икътисадый һәм социаль өлкәләрендәгә хәл белән бәйле. Район стратегиясен

гамэлгә ашырганда аларга субъектлар да, Стратегия объектлары да йогынты ясый ала, димәк, әлеге факторларга йогынты ясау ысулларын формалаштырырга һәм аларны алга таба да исәпкә алырга мөмкин.

Килеп чыгуның табигате буенча тышкы факторларның муниципаль районның социаль-икътисадый системасына катнашы юк, әмма алар үзара бәйләнгән һәм эчке факторларны формалаштыруга төп йогынты ясый. Аларга муниципаль район тарафыннан еш кына йогынты ясап булмый, йә шактый кыен. Шуңа күрә, аларның йогынтысын Стратегияне гамэлгә ашырганда, аларның үзгәрү фаразын һәм муниципаль район системасына йогынтысын исәпкә алып, кайбер билгеләнгән шартлар буларак исәпкә алырга кирәк.

16 нчы таблица-Саба муниципаль районының социаль-икътисадый үсешенә йогынты ясый торган Эчке һәм тышкы факторлар

Эчке факторлар	Тышкы факторлар
Социаль-икътисадый сәясәт муниципаль берәмлекнең жирле үзидарә органнарын МБС норматив-хокукый актлары белән билгеләнә торган үстерү	Муниципаль берәмлекнең социаль-икътисадый үсеш сәясәтенә йогынты ясый торган федераль һәм региональ законнар
Кече бизнесның һәм территория гражданның эшлекле активлыгы	Муниципаль берәмлек икътисадының һәм социаль өлкәсенә аерым секторларын үстерүгә дәүләт ярдәме
Территориянең икътисадый потенциалы	Төбәктә үз эшчәнлеген алып баручы табигый монополияларнең балансыз бәя һәм тариф сәясәте
Авыл хужалыгында продукция житештерү күләмен билгели торган гамәлдәге технологияләр һәм ресурслар	Авыл хужалыгы продукциясенә һәм сәнәгать товарларына, бигрәк тә энергия чыганаclarына бәяләр кимү
Сәнәгать предприятиеләре эшчәнлегенең технологик үсеш дәрәжәсе һәм нәтижелелеге, хезмәт житештерүчәнлеге	Сәнәгать производствосын үстерүнең әһәмияте буенча территориаль дәүләт сәясәте
Муниципаль берәмлектә кече бизнесның гамәлдәге торышы һәм төрле төрләренең эшләве	Кече бизнеска һәм шәхси ярдәмче хужалыкларга ярдәм өлкәсендә гамәлдәге дәүләт сәясәте
Территориянең инвестицияләр жәлеп итүчәнлеге	Икътисадый сәясәттә региональ хакимиятнең инвестиция өстенлекләре
Муниципаль берәмлекнең социаль инфраструктурасының торышы һәм үсеш дәрәжәсе	Муниципаль берәмлекнең социаль инфраструктурасын үстерүгә бюджетара мөнәсәбәтләр һәм финанс ресурсларын бүлү
Территория халкының рухи, интеллектуаль, физик һәм мәдәни үсеш дәрәжәсе	Физик үсеш өлкәсендә гамәлдәге дәүләт сәясәте
муниципальара хезмәттәшлек кысаларында күрше муниципаль берәмлекләр белән багланышлар урнашкан	

Саба муниципаль районының социаль-иқтисады үсешенә SWOT-анализ

SWOT-анализ территорияне перспективалы үстерү өчен кулланылырга тиешле конкурент өстенлекләрне билгеләргә һәм югары үсеш дәрәжәсенә ирешү өчен чишелеш таләп итә торган йомшак якларны билгеләргә мөмкинлек бирә.

17 нче таблица - SWOT-анализ. Саба муниципаль районы үсешенә конкурентлык өстенлекләре һәм йомшак яклары

Конкурентлы өстенлекләр	Йомшак яклар
Географик урыны	
Саба муниципаль районы, район үзәге - Б.Б.Саба бистәсе, Казан шәһәрәннән 98 чакрым ераклыкта, Нократ Аланыннан 60 чакрым һәм М-7 трассасыннан 70 чакрым ераклыкта урнашкан. Район территориясе буйлап тимер юл магистралә, «Уренгой - Ужгород» магистраль газүткәргечләр системасы, муниципальара әһәмияттәге автомобиль юллары уза	Комплекслы үсеш алган логистика булмау
Авыл хужалыгы	
Республика масштабларында авыл хужалыгы продукциясен (сөт, ит) житештерүнең югары күрсәткечләре	Житештерүнең тигез шартларында районның артта калучы хужалыкларында сөт житештерү күләмнәренә түбән булуы
Авыл хужалыгы продукциясен житештерүдә уникальлек - кәжә сөте житештерү (Россиядә иң зур кәжә фермасы). Базарда товар куючыларның чикләнган саны аркасында эшкәртелгән продукциягә ихтыяж	Импортлы (ГМОда, сөт алмаштыручыларда) продукция белән эшкәртелгән продукциянең конкурентлыкка сәләте булмау
Житештерүнең модернизацияләнган технологияләре (роботлаштырылган терлекчелек фермалары) Мөхәммәтшин З.З. КФХ, Әхмәтов Р.Р. һәм «Нырты» АХП» ЖЧЖ хужалыкларында	/х продукциягә һәм сәнәгать товарларына, бигрәк тә энергия чыганаclarына бәяләр кимү
Жир һәм хезмәт ресурслары булу	Продукцияне сатуның югары үзкыйммәте һәм түбән бәяләре
	Жирне бәяләүнең түбән балы һәм район жирләренә югары эрозиясе
	ЛПХ һәм авылда кече бизнесны үстерүдә авыл халкының эшлекле активлыгы түбән
	Районның шәхси ярдәмче хужалыкларында һәм крестьян-фермер хужалыкларында житештерелгән продукцияне сату һәм эшкәртү базарларының булмавы

	Субсидиялар, ташламалы кредитлар рөвешендә тармакка житәрлек булмаган дәүләт ярдәме *
	Физик яктан искергән һәм мораль яктан искергән сөтчелек комплексларын төзү кирәклеге
Сәнәгать	
Житештерү инфраструктурасы (ирекле куәтләр) -барлығы: - «Иштуган» сәнәгать майданчыгы - 7,5 га; - «Саба» сәнәгать майданчыкларында резидентлар булмаган жир кишәрлекләре - 9,1 га һәм «Шәмәрдән» - 10 га. - Сәнәгать производстволарын һәм авыл хужалыгы тармагын урнаштыру өчен жир кишәрлекләре - 109,6 га; - Буш житештерү һәм сәүдә объектлары, биналар	Өзер продукцияне сату базары - Татарстан Республикасы һәм Россия Федерациясеннән читкә сату каналларын киңәйтү таләп ителә. Продукциянең конкурентлыкка сәләтсезлеге, сәнәгать предприятиеләренең йомшак менеджменты
Сәнәгатьнең өстенлекле тармаклары өчен чимал (азык-төлек өчен сөт, агач эшкәртү сәнәгате өчен эшлекле урман)	Сәнәгать житештерүенең аерымлыгы (азык-төлек, агач эшкәртү, жинел сәнәгать)
Хезмәт ресурслары бар	Матди-техник базаны куллану һәм житештерүнең түбән житештерү технологияләре, бигрәк тә азык-төлек сәнәгатендә.
«Агач эшкәртү» сәнәгать майданчыгында житештерү күләмнәрен арттыру исәбенә сәнәгать житештерүенең чагыштырмача үсеше	Инвестиция проектларын гамәлгә ашыруда кече бизнесның эшлекле активлыгы түбән. Бизнесны ачканда бюрократик киртәләр. Житештерүне эшләтеп жибәрү өчен төгәл регламентлар булмау
	Житештерүне модернизацияләү өчен сәнәгать предприятиеләренең үз средстволары булмавы
	Кредитлар буенча югары процентлар *
	Сәнәгать житештерүенә дәүләт ярдәме программаларының житмәве
	Районда югары технологияле производстволар булмау
	Район территориясендә житештерелгән продукцияне эшкәртүнең үсеш алмавы
Кече һәм урта бизнес	
Тулаем территориаль продуктта кече һәм урта бизнесның өлеше (республика дәрәжәсендә) 32,9 %ка югары.	Кече һәм урта эшкуарлык субъектлары саны кимү

«Лизинг-Грант» һәм «Гаилә фермалары» кече эшкуарлыкка ярдәм буенча дәүләт программалары булу	Матди һәм матди булмаган житештерү өлкәсендә эшләүче СМП (юридик затлар) саны нисбәте - 39% / 61% Матди һәм матди булмаган житештерү өлкәсендә эшләүче эшкуарлар саны - 33% / 67%
Инвестиция жәлеп итүчәнлеге	
Төп капиталга инвестицияләрнең үсеш еллар буенча динамикада	Жан башына исәпләгәндә төп капиталга инвестицияләр күләменең уртача республика күрсәткече белән чагыштырганда түбән булуы
Дүрт сәнәгать майданчыгы һәм ирекле куәтләр булу	Ресурсларны (газ, электр энергиясен) чикләү
Инвестиция проектлары реестры булу	Туризм, хезмәт күрсәтүләр сервисының үсеш алмавы
Уңай географик урнашу	Комплекслы үсеш алган логистика булмау
	Муниципаль районның инвестицион жәлеп итүчән имиджын булдыру буенча PR-компания булмау
	Перспектив проектларга уртак (дәүләт һәм хосусый) инвестицияләүнең яңа рәвешләрен эзләү
Бюджет һәм бюджетара мөнәсәбәтләр	
дефицитсыз бюджет	Бюджетта үз керемнәренең чагыштырмача түбән өлеше
	Муниципаль милектән файдалануның түбән нәтижәлелеге
	Муниципаль район бюджетының төбәкнең финанс ярдәменә бәйлелеге
	Кирәкләштерелмәгән пай жирләре булу - мондый жирләрдән файдаланудан салым керемнәре булмау
	Чынлыкта хезмәт күрсәтү объектларында кулланыла торган, башкарылмый торган шәхси ярдәмче хужалыкларның жирләре, житештерү объектлары булу - жир салымы керемнәрен киметү
	Хезмәт эшчәнлеген районнан читкә алып баручы һәм соры хезмәт базарында эшләүче гражданның булуы НДСЛ буенча салым базасын киметә.
Кеше капиталы	
Халык һәм демография	
Халыкның табигый артуы	Авыл халкының, бигрәк тә яшь буынның, шәһәрләргә һәм район үзәгенә агымы (урбанизация).

Туучылар санының чагыштырмача югары дәрәжәсе һәм уртача республика күрсәткечләре белән чагыштырганда 1000 кешегә үлү дәрәжәсенен түбән булуы	Урбанизация нәтижәсендә халык санын киметү
Хезмәткә сәләтле яшьтәге халык санын арттыру	Хезмәткә сәләтле яшьтә халык саны кимү
	Районда өйләнешүчеләр санының кимүе
	Авыл жирлекләрендә 100 кешегә туучылар санының кимүе
	Миграциянең тискәре сальдосы
Хезмәт һәм мәшгульлек	
Хезмәт ресурслары булу	Район чикләреннән чыгып хезмәт эшчәнлеген алып баручы гражданның булуы - бәяләүләр буенча 800 кеше
	"Соры" хезмәт базары булу - 950 кеше бәяләве буенча
	Теркәлгән эшсезлекнең югары дәрәжәсе - 1,4 %, бу республика буенча уртача күрсәткечтән 0,6 пунктка югары
	Эшче һөнәрләренең канәгатьсезлеге
Халыкның тормыш дәрәжәсе	
Район стратегиясе чараларын гамәлгә ашырганда халык керемнәре үсешенен реаль перспективалары	Уртача республика күрсәткечләренә караганда, халык керемнәренен түбән дәрәжәсе (хезмәт хакы/пенсия*)
	Халыкның сатып алу сәләте кимү
Социаль инфраструктура	
Муниципаль берәмлек сыйфатлы социаль инфраструктураны (мәгариф, мәдәният, спорт объектларын) өстенлеге	Уңышсыз юл инфраструктурасы
Авыл территорияләрендә торак төзелеше өчен жир кишәрлекләре булу	Аерым алынган гаиләнең торак белән тәэмин ителеше түбән булу *
	Кайбер авыл территорияләрендә мобиль элемтәнең булмавы һәм «Интернет» челтәренен үсеш алмавы
	Муниципаль берәмлекнең парклары һәм скверлары белән тәэмин ителеш түбән булу
Мәгариф	
БДИның тотрыклы күрсәткечләре уртача республика дәрәжәсендә	Б.Саба бистәсенен район үзәгендә мәктәпләр белән тәэмин ителеш - 51%
Авылда халыкны гомуми белем бирү учреждениеләре (мәктәпләр) 141 %ка тәэмин итүнең югары дәрәжәсе киләчәктә авыл территорияләрен үстерү өчен резерв булачак	Авылда белем бирү учреждениеләрен (мәктәпләрне) нәтижәсез файдалану - халыкны урбанизацияләү нәтижәсе
Балаларны түгәрәкләп эшләү югары дәрәжәдә	Мәктәпкәчә мәгариф учреждениеләрендә урын житмәү
Гомуми белем бирү учреждениеләрендә «Интернет» челтәре булу	Мәгариф системасында кадрлар яңартуның түбән динамикасы

	Мәктәп автобуслары паркының чагыштырмача таушалуы *
	Заманча белем бирү технологияләрен житәрлек дәрәжәдә файдаланмау
Сәламәтлек саклау	
Заманча жиһазлары булган дэвалау учреждениеләре челтәрен үстерә	Кан әйләнеше системалары авырулары аркасында үлемнәрнең югары өлеше - 42,5%
	Табиблар белән түбән тәэмин ителеш - квалификацияле табиб кадрларына кытлык
	Башлангыч диагностика булмау
	Түләүле медицина хезмәтләренең үсеш алмавы
Мәдәният, физик культура һәм спорт	
Мәдәният һәм спорт объектлары белән югары тәэмин ителеш	Мәдәният объектларының чагыштырма искерүе - 5,3% мәдәният объектлары авария хәлендә яки капитал ремонт таләп итә.
Конкурсларда, Россия һәм халыкара ярышларда югары нәтижәләр	Заманча спорт объектлары житмәү
	Халыкның ялын оештыру буенча хезмәтләренң чикләнгән исемлеге
	Мәдәният һәм спорт объектларының түләүле хезмәтләр күрсәтүдән түбән керемлелеге
Экология	
Авыр сәнәгать производстволары булмау һәм район территориясендә 25 % территорияне биләп торучы урманнар өстенлек итүгә бәйлә экологик вазгыять уңай.	Атмосферага зарарлы матдәләрне стационар чыганаклардан чыгару буенча уртача республика күрсәткече белән чагыштырганда чагыштырмача югары күрсәткеч
Каты көнкүреш калдыкларын үзәкләштерелгән жыно һәм утильләштерү оештырылды	Каты көнкүреш калдыкларын аерым жыно оештырылмаган

*Билгеләнгән проблемалар республика һәм федераль хакимият органнарының хәл итү контурасына керә.

SWOT вакытында - анализга шулай ук районның социаль-иқтисади үсеш мөмкинлекләрен һәм алга таба үсешкә каршылык күрсәтә алырлык янауларны билгеләргә кирәк.

Тышкы һәм эчке факторларны чагыштыру район шактый үсеш потенциалына ия булган юнәлешләрне, тармакларны һәм эшчәнлек төрләрен ачыкларга, шулай ук әлеге потенциалны гамәлгә ашыру өчен башкарылырга тиешле конкрет бурычларны һәм чараларны формалаштырырга мөмкинлек бирә.

**18 нче таблица - SWOT-анализ. Район стратегиясен тормышка ашырганда
мөмкинлекләр һәм куркынычлар Исемлеге**

Мөмкинлекләр	Янаулар
Икътисадый	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Инвестицияләрне киңәйтүгә, гамәлдәге производстволарны техник яктан яңартуға, яңа производстволар, продукциянең яңа төрләрен булдыруға жәлеп итү ✓ Авыл хужалыгы житештерүе күләмнәрен арттыру ✓ Сәнәгать житештерүе күләмнәрен арттыру ✓ Эре бизнес белән шөгыйльләнмәгән өлкәләрдә кече һәм урта бизнесны үстерү; ✓ Сату өлкәсен киңәйтү һәм арттыру житештерелә торган продукциянең сыйфаты ✓ Транспорт инфраструктурасын үстерү ✓ Бюджетның үз керемнәре өлешен арттыру ✓ Халык мәшгульлегенең максималь мөмкин булган дәрәжәсенә ирешү, хезмәт ресурсларыннан нәтижәле файдалану, эшсезлек дәрәжәсен минимальләштерү, кече бизнеста эшләүчеләрнең өлешен арттыру ✓ Муниципаль район белән нәтижәле идарә итүне гамәлгә ашыру, жирле үзидарә органнарында квалификацияле идарәче кадрлар булу ✓ Туризм үсеше ✓ Инвестиция жәлеп итүчәнлеген арттыру ✓ Шәхси ярдәмче хужалыкларны үстерү 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Сәнәгать продукциясен сатуның тышкы базарларының житештерелек санда булмавы ✓ Федераль һәм төбәк законнарының тотрыксызлыгы ✓ Район икътисадына инвестицияләр агымы булмау ✓ Авыл хужалыгы товар житештерүчеләренә дәүләт ярдәме житештерелек дәрәжәдә булмау ✓ Эре бизнес ягыннан намуссыз көндөшлек һәм демпинг ✓ Дәүләт тарафыннан житештерелек ярдәм булмау сәбәплә кече бизнесның үсеш алмавы ✓ Эшкураарлык эшчәнлегә өчен житештерү һәм финанс куркынычларын арттыру ✓ Сервисның түбән дәрәжәсе һәм туризм оешмасы.
Социаль	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Халыкның читкә китүен тотрыклыландыру һәм демографик хәлне яхшырту (халыкның саны арту, туучылар саны арту, үлүчеләр саны кимү, икътисадый актив халык килү исәбенә халыкның миграция үсеше) ✓ Барлык социаль-икътисадый өлкәләрдә сатып алу сәләтенә һәм хезмәт хакының шактый үсеше ✓ Кече һәм урта предприятиеләрдә эшләүчеләр санының артуы 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Экологик кризис ✓ Халыкның төп кыйммәтләрен иң начар якка үзгәртү ✓ Тормышны төзекләндерүдә ижтимагый инициативалар булмау ✓ Халыкның сәяси активлыгы түбән булу, жирле үзидарә органнары тарафыннан халыкның ышанычын югалту

<ul style="list-style-type: none"> ✓ Хезмәтләр күрсәтү өлкәсен үстерүнең югары дәрәжәсе ✓ Сәламәтлек саклауның заманча нәтижәле системасын формалаштыру, спортны үстерү, халыкның авыруын киметү ✓ Белем бирүнең заманча нәтижәле системасын формалаштыру, халыкның белемлек дәрәжәсен күтәрү ✓ Мәдәният дәрәжәсен күтәрү, халыкның ялын оештыру ✓ Әйбәт экологик хәл ✓ Авылда яшәүнең жәлеп итүчәнлеген арттыру 	
--	--

Үткәрелгән SWOT - анализ районның социаль-иқтисады үсешенә институтуональ факторларын ачықларга һәм институтуональ матрицаны (Табл. 19) эшләргә мөмкинлек бирде.

19 нчы таблица - Институтуональ матрица

№ т/б	Институтуональ факторлар	Эшчәнлек юнәлешләре								
		Қарар қабул итү дәрәжәсе	Авыл хужалығы	Сәнәгат	Хезмәт күрсәтүләр өлкәсе	Кече һәм урта бизнес	Социаль өлкә	Торак-коммуналь хужалык	Төзелеш комплексы	Транспорт комплексы
1	Иқтисады үз-үзен тәэмин итү	ОМС								
2	Территориаль пространство	ОМС								
3	Кеше капиталы	ОМС								
4	Инвестиция жәлеп итүчәнлеге	ОМС, ИОГВ								
5	Идарә системасы	ОМС, ИОГВ								

Таблицадагы төсләрнең ешлығы районның социаль-иқтисады үсешә өчен институтуональ факторның мөһимлеге дәрәжәсен характерлый.

4. РАЙОННЫҢ СОЦИАЛЬ-ИҚТИСАДИ ҮСЕШЕНӘ СТРАТЕГИК ЮНӘЛЕШЛӘРЕ

4.1. «Икътисадны үстерү» стратегик юнөлеше

Район икътисадының үсеше, беренче чиратта, территориянең икътисады яктан үз-үзен тээмин итүен билгели. Территориянең икътисады үзенчәлегенә ирешү - муниципаль берәмлекнең социаль-икътисады үсешендә өстенлекле бурычларның берсе.

Район стратегиясе кысаларында территориянең финанс-икътисады үзенчәлекләрен арттыру факторы буларак, «жирле үзидарә - бизнес - гражданнар» системасында үзара хезмәттәшлек моделе билгеләнде.

Территориянең икътисады яктан үз-үзен тээмин итүен арттыру нигезе - ул инвестиция проектларын гамәлгә ашыру исәбенә ирешелгән тулаем территориаль продуктны арттыру, һәм сайлап алынган модельдә бизнеска инвестиция проектларын гамәлгә ашыру роле бирелә.

Гражданнарның икътисады яктан үз-үзен тээмин итүчәнлеген арттыруга роле - территориянең хәл ителә торган мәсьәләләрен бюджеттан уртак финанслау принципларында финанс чараларын (үзара салымны) жәлеп итү аша аларны жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итүгә жәлеп итү.

«Икътисадны үстерү» стратегик юнөлешенең максаты - Саба муниципаль районында булган ресурслардан нәтижәле һәм максималь тулы файдалану, икътисадның үз ресурс базасын киңәйтү һәм үстерү өчен шартлар тудыру, шулай ук тышкы финансларны жәлеп итү.

4.1.1. АПК кластеры

Авыл хужалыгы тармагын үстерү авыл территорияләрен тотрыклы үстерүнең төп факторларының берсе булып тора. Авыл хужалыгы, икътисад тармагы буларак, авыл территорияләрендә төп житештерү функциясен үти, икенчел - социаль.

Житештерү функциясе халык өчен азык-төлек продуктары һәм сәнәгать тармагы өчен чимал житештерүдә чагыла. Социаль функция авыл халкын эш белән тээмин итүдә чагыла, бу исә авыл гражданнарының керемнәрен алуның билгеле бер чыганагы булып тора.

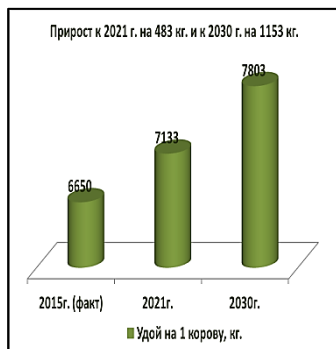
Авыл халкының мәшгульлеге яктылыгында районның аерым хужалыкларында хезмәт ресурсларын бушату актуаль проблемага әверелә, энергия куәте көчле булган техниканы һәм авыл хужалыгында житештерүнең яңа технологияләрен куллану нәтижәсендә. Шуңа күрә, инвестиция проектларын гамәлгә ашырып, яңа эш урыннары булдыру - районның авыл территорияләрен үстерүнең өстенлекле бурычларының берсе.

Димәк, Саба муниципаль районы агросәнәгать сәясәтенең стратегик максаты авыл хужалыгы предприятиеләрендә нәтижәле идарә итү һәм инвестиция проектларын гамәлгә ашыру нигезендә авыл хужалыгы тармагында житештерү күләмнәрен арттыру.

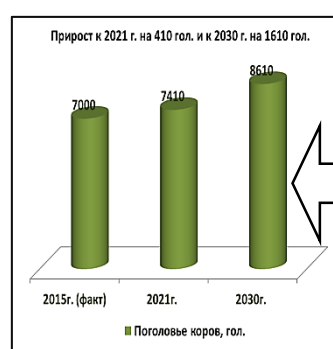
**19 нчы таблица - Авыл хужалыгы тармагында житештерү күлэмнөрөн
арттыру чаралары**

№	Чара	Үтәү сроктары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күлөме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
Авыл хужалыгы предприятиелөрдө идарә итүнең нәтижелелеге һәм инвестиция проектларын гамәлгә ашыру исәбенә сөт житештерү күлэмнөрөн арттыру:					
1	Районның алдынгы хужалыктарында терлекләрнең (савымның) продуктивлыгын житештерү технологияләрен куллану юлы белән районның артта калган хужалыктарында алдынгы хужалыктар дәрәжәсенә кадәр житкерү (терлекләрне тоту, сыйфатлы азык әзерләү, терлекләрнең баш санын яңарту) юлы белән	2016- 2030 еллар	Районның авыл хужалыгы предприят иеләре, УСХиП	-	-
2	Туктар авылында 210 башка исәпләнгән саву залы булган роботлаштырылган сөтчелек комплексын төзү (алмашка физик яктан искергән)	2016- 2018 еллар	«Саба» ЖЧЖ	161,0	Бюджет тан тыш чаралар
3	Явлаштау авылында 400 башка исәпләнгән саву залы булган сөт комплексын төзү (физик яктан искергән кешегә алмашка)	2021- 2022 ел	«Саба» ЖЧЖ	125,0	Бюджет тан тыш чаралар
4	Чулпыч авылы янындагы 2400 савым сыерына исәпләнгән терлекчелек комплексы төзелеше	2019- 2022 еллар	«Саба» ЖЧЖ	1000,0	Бюджет тан тыш чаралар

пп.1-4 буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижәләре:

Районның артта калучы хужалыкларын да сыерлар санын 2021елга - 7133 кг, 2030 елга 7803 кг дәрәжәсенә кадәр арттыру.

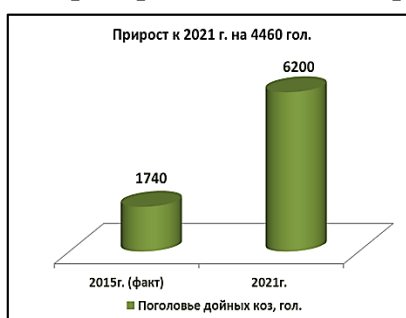

Терлекчелек комплексларын төзү исәбенә 2021 елга 410 башка, 2030 елга 1610 башка арткан.

Сөт җитештерү күләмнәрен 2021 елга 7850 тоннага (артым 165 млн. сум), 2030 елга 22170 тоннага (үсеш 466 млн. сум) арттыру (2015 ел бәяләрендә).

5	Инвестицион проектны гамәлгә ашыру (АПК өлкәсендә өстенлекле проект): Килдебәк бистәсендә кәҗә фермасының икенче һәм өченче чиратын төзү. 6200 савым кәҗәсенә проект куәте	2017-2022 еллар	«Лукоз Саба» ЖЧЖ	700,0	Бюджеттан тыш чаралар
---	--	-----------------	------------------	-------	-----------------------

5 п.п. буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижәләре:

кәҗә сөтен җитештерү күләмнәрен 2021 елга арттыру 2115 тоннага (2015 ел бәяләрендә 137,4 млн. сум үсеш) артты.

Авыл хужалыгы предприятиеләрендә идарә итүнең нәтижәлелеге һәм инвестиция проектларын гамәлгә ашыру исәбенә ит җитештерү күләмнәрен арттыру:

6	Районның алдынгы хужалыкларында эре мөгезле яшь терлекләренң продуктивлыгын җитештерү технологияләрен (терлекләренә тоту, сыйфатлы азык тоту, терлекләренң баш санын яңарту) куллану юлы белән районның артта калган хужалыкларында алдынгы хужалыклар дәрәжәсенә кадәр җиткерү	2016-2021 еллар	Районның авыл хужалыгы предприятиеләре, УСХиП	-	-
---	---	-----------------	---	---	---

6 п.п. буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижеләре:

<p>Прирост к 2021 г. на 48 кг. на нач. голову</p> <p>2015г. (факт) 2021г.</p> <p>■ Производство мяса говядины на нач. голову, кг.</p>	<p>Артта калучы хужалыкларда 2021 елга эре мөгезле яшь терлекләренң продуктивлылығын 2015елда алдынгы хужалык дәрәжәсенә кадәр арттыру.</p>	<p>Сыер итен житештерү күләмнәрен 2021 елга 750 тоннага арттыру (2015 ел бәяләрендә 75 млн. сум үсеш).</p>
--	---	--

7	Сәрдә торак пункттында 100 ат өчен ферма төзү	2019 ел	«Саба» ЖЧЖ	25,0	Бюджет тан тыш чаралар
8	Югары Симет бистәсендә елга күркә ите һәм күркә итен эшкәртү цехын үстерү фермасы төзү	2022-2023 еллар	«Саба» ЖЧЖ	800,0	Бюджет тан тыш чаралар

7 һәм 8 пунктлар буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижеләре: 2021 елга 24 тонна күләмдә (2015 ел бәяләрендә 6,7 млн. сум) ат ите житештерү. 2030 елга 3 мең тонна күркә ите житештерү (2015 ел бәяләрендә 480,0 млн. сум)

Авыл хужалыгы предприятиеләрендә идарә итүнең нәтижеләлеге һәм инвестиция проектларын гамәлгә ашыру исәбенә бөртекле һәм бәрәңге житештерү күләмнәрен арттыру:

9	Бөртекле ашлыкның уңдырышлылығын районның алдынгы хужалыкларында агротехнологияләр куллану юлы белән алдынгы хужалык дәрәжәсенә кадәр житкерү	2016-2021 еллар	Районның авыл хужалыгы	-	-
10	Бәрәңгенең уңдырышлылығын норматив рентабельле дәрәжәгә кадәр житкерү, район хужалыкларының булган мелиоратив системаларыннан файдаланып, 1 гектардан 250 центнерга тәшкил итә.	2016-2018 еллар	предприят иеләре, УСХиП	-	-

9 һәм.10 пунктлар буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижеләре:

<p>Прирост к 2021 г. на 4,1 ц с 1га</p> <p>2015г. (факт) 2021г.</p> <p>■ Урожайность зерновых, ц с 1га</p>	<p>Арттыру 2021 елга артта калган хужалыкларда бөртеклеләренң уңдырышлылығы 2015елда алдынгы хужалык</p>	<p>Урожайность картофеля, ц с 1 га</p> <p>2015г. (факт) 2021г.</p> <p>■ Урожайность картофеля, ц с 1 га</p>	<p>Район хужалыкларында 2021 елга бәрәңгенең уңдырышлылығы 1 гектардан 250 центнер тәшкил итә</p>
---	--	--	---

<p align="center">Бөртеклеләрне житештерү күләмнәрен 2021 елга 9018 тоннага арттыру (2015 ел бәяләрендә 62,8 млн. сум үсеш). Бәрәңге житештерү күләмнәрен арттыру бер елга 2021 елга 1764 тоннага (2015 ел бәяләрендә үсеш 17,7 млн. сум)</p>					
<p align="center">Авыл хужалыгы тармагында инвестиция проектларын гамәлгә ашыру:</p>					
11	Саба бистәсендә рапс кабул итү пунктын модернизацияләү һәм рапс эшкәртү цехын (рапс мае һәм рапс сыгынтысы житештерү) төзү	2017 ел	«Саба» ЖЧЖ	15,5	Бюджеттан тыш чаралар
12	Урта Саба торак пункттында терлек чалу цехы (эре мөгезле терлек, ат, бәрән итен эшкәртү) төзү	2017 ел	«Саба» ЖЧЖ	30,0	Бюджеттан тыш чаралар
13	Татар Икшөрмәсе авылында 350 башка исәпләнгән бозау абзары төзү (алмашка физик яктан искергән)	2018 ел	КФХ Мөхәммәт шин 3.3.	9,0	Бюджеттан тыш чаралар
14	6 га майданда Мингәр авылында ел әйләнәсе файдалану теплицалары төзү	2017 ел	«Долина Агро» ЖЧЖ	15,0	Бюджеттан тыш чаралар
15	Байлар Сабасы бистәсендә сәгатенә 10-20 тонна житештерүче катнаш азык заводын модернизацияләү	2018-2019 ел	«Саба» ЖЧЖ	90,0	Бюджеттан тыш чаралар
16	Тимершык авылында 2000 тоннага бәрәңге саклагыч төзү	2020 ел	«Саба» ЖЧЖ	35,0	Бюджеттан тыш чаралар
17	Яңа технологияләр куллану нигезендә житештерелә торган продукциянең сыйфатын арттыру. Районда житештерелә торган продукциягә «натураль продукт» брендын булдыру	2016-2030 елл ар.	Авыл хужалыгы предприятиеләре	-	-
18	«Саба» ЖЧЖенең Тимершык бистәсендә («Татарстан Республикасы сәт бизнесы академиясе») хужалык базасында стажировка майданчыгы булдыру	2016-2017 еллар	Авыл хужалыгы министрлыгы	-	-
<p align="center">Авыл хужалыгы тармагы буенча барлык чараларны гамәлгә ашыру нәтижәләре:</p> <p align="center">Авыл хужалыгы жылма продукциясенә бәясен 2021 елга арттыру 560,0 млн. сумга, 2030 елга 1328,0 млн. сумга (2015 ел бәяләрендә)</p>					

4.1.2. Сәнәгать кластеры

Район стратегиясе кысаларында сәнәгать сәясәтенең максаты - булган житештерү куәтләрен модернизацияләү, инвестиция проектларын гамәлгә ашыру һәм сәнәгать продукциясен сатуның яңа базарларын үзләштерү исәбенә яңа производстволар булдыру нигезендә район сәнәгатен үстерү.

20 нче таблица - Сәнәгатьнең ВТШын арттыру чаралары

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
Сәнәгать тармагында һәм инвестиция проектларын гамәлгә ашыру исәбенә башка тармакларда житештерү күләмнәрен арттыру:					
1	«Саба сөт комбинаты» предприятиесендә сөт эшкәртүнең житештерү циклын модернизацияләү. 2015 елда район предприятиеләре белән көнгә уртача 126 тонна сөт житештерелде. «Экопродукт» ЖЧЖ предприятиесе (хәзерге вакытта «Саба сөт комбинаты» ЖЧЖ базасындагы эш) көнгә уртача 68 тонна сөт эшкәртелгән (гамәлдәге жиһазларның максималь мөмкинлеге булганда - көненә 100 тонна сөт). Житештерелгән сөтнең калган өлеше районда эшкәртелү өчен сатылган. Район стратегиясе кысаларында сөт житештерүне арттыру буенча гамәлгә ашырыла торган чараларны исәпкә алып, 2021 елга көнгә сөт житештерү күләмнәре 200 тонна һәм 2030 елга 300 тонна тәшкил итәчәк.	2019- 2024 еллар	«Биектау сөт заводы» ЖЧЖ	160,0	Бюджет тан тыш чаралар

	Шуна бэйле рэвештэ сөт эшкэртү куэглэрен арттыру максатларында сөт эшкэртүнең житештерү циклын модернизациялэу (жиһазлар) актуаль булып кала. «Саба сөт комбинаты» ЖЧЖ				
Чараны гамэлгэ ашыру нэтижелэре 1 п.1 п. Сөт эшкэртү күләмнэрен елга 520 млн. сумга, 2030 елга 850 млн. сумга арттыру (2015 ел бэялэрендэ).					
2	Б.Саба шәһэр тибындагы поселогында биологик чистарту корылмалары житештерү цехын төзү 	2016 ел	«Евро Акцент-Саба» ЖЧЖ	70,0	Бюджет тан тыш чаралар
Чараны гамэлгэ ашыру нэтижелэре 2 нче п.2: 2021 елга биологик корылмалар житештерү күләмен 2015 ел бэялэрендэ 350 млн. сумга арттыру.					
3	«Тозлар һәм ваклап сату» инвестиция проектын гамэлгэ ашыру	2019-2020 ел	"Домашни е соленья" ЖЧЖ, ИК МР	50,0	Бюджет тан тыш чаралар
Чараны гамэлгэ ашыру нэтижелэре 3 нче пункт буенча: 2021 елга житештерү күләмнэре 2015 ел бэялэрендэ елына 40 млн. сум.					
4	Шекше авылында коры жилэк-жимеш эшкэртү һәм фасовкалау	2016 ел	ООО "ЭЛЬРО", ИР ИК МР	2,5	Бюджет тан тыш чаралар
5	Шәмәрдән бистәсендэ рапс маен сыктыру производствосы	2016 ел	П Габидуллин И.И., ШЭ, ИР ИК МР	5,0	Бюджет тан тыш чаралар
Инвестиция проектларын гамэлгэ ашыру исәбенә икътисадны (сәнэгать тармагын) диверсификациялэу:					
6	Шәмәрдән авылында агач йортлар төзү өчен комплектлау детальлэре житештерү	2018 ел	"Эко дом" ЖЧЖ, ИК МР	3,0	Бюджет тан тыш чаралар

7	Б.Сабасында серияле мебель житештерү.	2019 ел	Аубакиров А.Г., ШЭ, ИР ИК МР	7,5	Бюджеттан тыш чаралар
8	Б.Сабасы шәһәр тибындагы поселогында төзелеш детальләре һәм пластмассадан торбалар житештерү заводы төзелеше	2021 ел	«Казан фасон әйберләр заводы» ЖЧЖ, ИК МР	400,0	Бюджеттан тыш чаралар
9	Территориядә житештерелгән продукцияне, товарларны сату базарларын киңәйтү	2016 - 2030 еллар.	Районның хужалык субъектлары	-	-
ВТП арттыру буенча барлык чараларны гамәлгә ашыру нәтижәләре сәнәгать һәм башка тармаклар: Житештерү күләмнәрен арттыру 2021 елга 2610,0 млн. сумга, 2030 елга 4840,0 млн. сумга (2015 ел бәяләрендә)					

4.1.3. Территорияне финанс белән тәэмин итү

Бүгенге көндә жирле салымнар системасы жирлекләренң финанс мөстәкыйльлеген тәэмин итә алмый. Жирле бюджетларның үз керемнәре исемлеген киңәйтү өчен, закон нигезендә гражданнарның финанс акчаларын (үзара салымны) жәлеп итү мөмкинлеге каралган.

Гражданнарның үзара салымы - ул барыннан да элек гражданнарны мотивацияләү коралы конкрет территорияне жирле әһәмиятгәгә мәсьәләләренә хәл итүгә (төзекләндерү, юл, спорт корылмалары һ.б.). Моннан тыш, мотивация гражданнарның финанс акчаларын жәлеп иткәндә республика бюджетыннан бюджетара трансфертлар жәлеп ителгән финанс чараларының 4 тапкыр күләменә бүлеп бирелү белән ныгытылган.

Күрсәтелгән түләүләренә кертү һәм куллану мәсьәләләре жирле референдумда хәл ителә.

Кирәкле булмаган жирләр проблемасы жирлекләр бюджетларының керем өлешен тулыландыру һәм продукт булдыру өлешендә актуаль булып тора. Гражданнарның күп жирләре буш калган, димәк, бу жирләр тиешенчә файдаланыла алмый. Шуңа бәйле рәвештә муниципаль берәмлекнең милекчелек хокукларын таләп ителмәгән жир кишәрлекләренә тиешенчә рәсмиләштерү һәм аларны алга таба нәтижәле милекчеләр файдасына тапшыру эше хакимиятнең муниципаль органнарының мөһим бурычы булып тора.

«Соры» хезмэт базары булу, житди икътисадый проблема булып, жирлекләр бюджетларының керем өлешен киметә. Эш бирүчеләр һәм аларның хезмәткәрләре арасында хезмэт мөнәсәбәтләрен ачыклау һәм рәсмиләштерү физик затлар керемнәренә салым буенча салым базасын арттыруны тәмин итәчәк.

Салым базасын үстерү, муниципаль мөлкәттән нәтижәле файдалану һәм гражданның жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә хәл итүгә жәлеп итү исәбенә районның берләштерелгән бюджетының үз керемнәрен арттыру районның финанс-бюджет даирәсендә стратегик максат булып тора.

21 нче таблица - Жирлекләр бюджетларының һәм районның берләштерелгән бюджетының финанс тәмин ителешен арттыру чаралары

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
1	Жирле әһәмияттәге, жирлекләренң бюджет акчаларынан файдалану һәм территорияләр мәсьәләләрен хәл итү өчен гражданның акчаларын жәлеп итү мәсьәләләрен яктырту буенча гражданның жыеннарын оештыру (үзара салым)	2016- 2030 еллар	Районның жирле үзидарә органнары (алга таба - ОМС)	-	-
2	Гражданның үзара салым мәсьәләсе буенча референдумнар үткәрү	2016- 2030 еллар	Районның ОМС	-	-
<p>Гамәлләрне гамәлгә ашыру нәтижәләре 1 п.1 п.п.2. <i>берләштерелгән бюджетның керем өлешен 2021 елга 75,0 млн. сумга арттыру (1 кешега 1000 сум исәбенән һәм 2 тапкыр арттырылган күләмдә финанслау), 2030 елга 156,0 млн. сумга (2000 сум исәбенән 1 кешега һәм 2 тапкыр арттырылган күләмдә финанслау)</i></p>					
3	Кулланылмаган жирләренә муниципаль милеккә рәсмиләштерү һәм аларны нәтижәле милекчеләргә тапшыру	2016- 2017 еллар	Район, ПИЗО ОМС	-	-
<p>3 п.п. буенча чараны гамәлгә ашыру нәтижәләре: кирәк түгел жирләр - 5688 га. <i>Консолидацияләнгән бюджетның керем өлешен 2021 елга 16,5 млн. сумга арттыру (файдаланылмаган жирләренә сату - 16,2 млн. сумга кадастр бәясенәң 15%ы, жир салымы 325 мең сумга 0,3%ка).</i></p>					
4	Билгеләп куелмаган жирләренә ачыклау максатларында жир кишәрлекләренә һәм шәхси ярдәмче хужалыкларга тулы инвентарылаштыру	2016- 2017 еллар	Район, ПИЗО ОМС	-	-

5	Жиргэ салым буенча салым базасын арттыру максатларында - билгелэнеше буенча булмаган килеш кулланыла торган ачыкланган жир кишэрлеклэрен (рөхсэт ителгэн файдалануны) рәсмиләштерү. Бүгөнгө көндө шәхси эшмәкәрләр һәм гражданнар ЛПХ алып бару өчен билгеләнгән жир кишэрлекләрәннән житештерү максатларында файдаланалар, бу жиргэ салым салу базасын киметә.	2016-2030 еллар	Район, ПИЗО ОМС	-	-
6	«Соры» хезмәт базарын бетерү - физик затлар керемнәренә салым буенча салым базасын арттыру максатларында эш бирүчеләр һәм аларның хезмәткәрләре арасында хезмәт мөнәсәбәтләрен ачыклау һәм рәсмиләштерү	2016-2018 еллар	ИК МО, Россиянең Саба районы буенча МБС, Россиянең ТР буенча 10 нчы МРИ ФНС, Саба районы прокуратурасы	-	-
<p><i>6 п.п. буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижәләре: Урындагы «соры» хезмәт базарында, бәяләүләр буенча, 950 кеше эшли. Физик затларның керемнәренә салым буенча керемнәренә районның берләштерелгән бюджетына 2021 елга 21,2 млн. сумга (950 кеше. х 14,3 мең сумга (бура. айлык хезмәт хакы МСБ) х 13%) арттыру</i></p>					
7	АПК һәм сәнәгать кластерларында чараларны гамәлгә ашыру исәбенә физик затлар керемнәренә салым буенча салым базасын арттыру (инвестиция проектлары, нәтижәле идарә итү - өстәмә эш урыннары, бер хезмәткәргә ВТП арту нәтижәсендә хезмәт хакын арттыру)	2016-2030 еллар	ИК МО, районның хужалык субъектлары	-	-
<p><i>7 п. буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижәләре:</i></p>					

Физик затлар керемнәренә салым буенча керемнәре районның берләштерелгән бюджетына 2021 елга 134,0 млн. сумга, 2030 елга 281,0 млн. сумга арттыру (Стратегиянең максатчан күрсәткечләрендә исәпләүләр)					
8	Район стратегиясе кысаларында билгеләнгән индикатор нигезендә кече һәм урта бизнесны үстерү чараларын гамәлгә ашыру исәбенә жирле бюджетның керем өлешен тулыландыру	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
8 п.8 буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижәләре: <i>2021 елга консолидацияләнгән бюджетның керем өлешен 14,8 млн. сумга (180 берәмлек x 82,0 мең сумга (эчке эшләр министрлыгы һәм патентлары буенча керемнәр уртача), 2030 елга 37,5 млн. сумга (250 берәмлек x 150,0 мең сумга) арттыру (салым салу системасы каршындагы елына ЕНВД һәм патентлар буенча керемнәр уртача)</i>					
Жирлекләр бюджетларын һәм районның берләштерелгән бюджетын финанс белән тәмин итү чараларын гамәлгә ашыру нәтижәләре: 2021 елга район бюджетының керем өлешен 261,2 млн. сумга арттыру, 2030 елга район бюджетының керем өлеше 472,0 млн. сумга					

4.1.4. Кече һәм урта эшкуарлык, гражданның эшлекле активлыгы

Кече һәм урта эшкуарлык - район икътисады үсешенә мөһим өлеш. Икътисадта яхшы үсеш алган кече һәм урта бизнес булу халыкның мәшгульлеге артуга китерә. Эшкуарлык активлыгын арттыру нәтижәсендә милекчеләрнең массакуләм урта сыйныфы формалаша - жәмгыятьтә тотрыклылык нигезе, яна эш урыннары булдыруга, салым керемнәрен арттыруга ярдәм итә.

Халыкның эшлекле активлыгы кече, шәхси (ШЯХ), крестьян (фермер) эшкуарлыгы рәвешендә халыкның эшкуарлык инициативасын гамәлгә ашыруда чагыла. Икътисадый эшлеклелекне, үзе тәмин итүче һәм үз эшчәнлеген оештыручы, төп керем чыганагы булып хезмәт итүче һәркемне гамәлгә ашыруның жыелма характеристикасы бу.

Хужалык итүнең кече формаларын үстерүнең дәүләт программаларына жәлеп итү нигезендә гражданның эшлекле активлыгын арттыру кече, урта эшкуарлыкны һәм территориянең шәхси ярдәмче хужалыкларын үстерүнең стратегик максаты булып тора.

22 нче таблица - Кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү һәм гражданның эшлекле активлыгын арттыру чаралары

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
1	Авыл гражданнын «Лизинг- Грант», «Гаилә фермалары» кече эшқуарлыққа ярдәм буенча дәүләт программаларына максималъ жәлеп итү һәм шәхси ярдәмче хужалықларға ярдәм итү	2016- 2030 еллар	ОТР ИК МО	-	-
2	Кече эшқуарлық субъектлары өчен муниципаль закупкаларның 50%ын урнаштыру	2016- 2030 еллар	Икътисад бүлеге ИК МО	-	-
3	Товарлар житештерүне оештыру өчен кече һәм урта бизнес кредитлары буенча процент ставкаларын жирле бюджет ақчалары исәбеннән конкурс нигезендә субсидияләү	2019- 2021 еллар	ИК МО	Бюджет формалаштырганда	
4	Кече бизнес субъектлары һәм гражданныр белән эшқуарлықны үстерү буенча тематик семинарлар (мәгълүмати-консультация ярдәме) үткәрү	2016- 2030 еллар	ОТР ИК МО	-	-
5	Муниципаль берәмлекнең хоқуқый базасын камилләштерү һәм кече эшқуарлықны нәтижәле үстерү өчен административ киртәләрне киметү	2016- 2021 еллар	ИК МО	-	-
6	http://pandia.ru/text/category/bezrobotit ca/ Яшьләрнең һәм эшсезләрнең эшқуарлық инициативасын стимуллаштыру	2016- 2030 еллар	ИК МО	-	-
7	Эшқуарлар өчен мәдәни һәм спорт чаралары уздыру аша кече эшқуарлық субъектлары арасында партнерлық мөнәсәбәтләре урнаштыруга ярдәм итү	2016- 2030 еллар	ИК МО	-	-
8	Кече эшқуарлықны үстерү өчен уңай шартлар тудыру максатларында салым ставкалары күрсәткечләрен үзгәртү турында тәкъдимнәр әзерләү	2016- 2021 еллар	ИК МО	-	-

9	Кече һәм урта эшкуарлык субъектлары үсешенә индивидуаль проектларын гамәлгә ашыру	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
10	Муниципаль берәмлекне тәкъдир иткәндә күргәзмәләрдә катнашуға кече эшкуарлык субъектларын жәлеп итү.	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
11	Намуслы көндәшлек принциплары территориясендә гарантия (муниципаль сатып алулар, "Реклама турында" ФЗ нигезендә реклама конструкцияләре урнаштыру).	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
12	Ел саен «Эшмәкәр көне» бәйрәмен уздыру	2016-2030 еллар	ИК МО	0,8	Жирле бюджет
<p>Кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү һәм гражданның 2030 елга эшлекле активлыгын арттыру чараларын гамәлгә ашыру нәтижеләре: Районның тулаем территориаль продуктында кече һәм урта бизнес өлеше кимендә 40%. Теркәлгән эшсезлек дәрәжәсе 0,3% тан артмый.</p>					

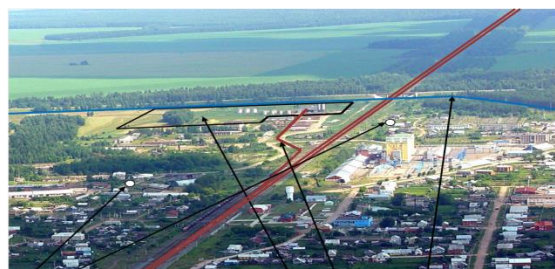
4.1.5. Инвестиция жәлеп итүчәнлегә

Территориянең инвестицион жәлеп итүчәнлегә дәрәжәсе, бер яктан, аңа комачаулый торган факторлар жыелмасы белән билгеләнә.

Территориянең инвестицион жәлеп итүчәнлегә факторларның 4 блогын формалаштыра:

- ✓ инвестиция потенциалы - ресурс-чимал базасы, житештерү һәм социаль инфраструктура булу
- ✓ инвестиция куркынычлары - кертемнәрдән нәтижеләр
- ✓ инвестиция активлыгы - территориядә инвестиция эшчәнлегенең интенсивлыгы һәм масштабы
- ✓ инвестиция климаты - административ киртәләр булмау һәм норматив-хокукый база камилләшү

Саба муниципаль районы территориясендә дүрт сәнәгать майданчыгы булдырылган: «Агач эшкәртү» гамәлдәге сәнәгать майданчыгы, «Иштуган» сәнәгать майданчыгы, анда люпин эшкәртү буенча инвестиция проектын һәм «Саба» һәм «Шәмәрдән» сәнәгать майданчыкларын инвестицияләргә жәлеп итү өчен потенциал проектларны гамәлгә ашыру планлаштырыла.

Площадка № 1: площадь 10 га.,
Железнодорожная ветка (тушик)
Электроэнергия – Линия ВЛ – 110 кВ
Воду необходимо будет подвести (точки подключения указаны)

15 нче рәсем. «Саба» һәм «Шәмәрдән» сәнәгать майданчыклары

«Инвестиция жәлеп итүчәнлеге» юнәлешендә стратегик максат - инвестицияләр жәлеп итү һәм бизнес алып бару өчен уңай шартлар тудыру, актив ял итү инфраструктурасын үстерү.

23 нче таблица - Территориянең инвестицион жәлеп итүчәнлеген арттыру чаралары

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
1	Районның инвестицион потенциалы турында мәгълүмати ресурс (портал) эшләү	2016 ел	ОТР ИК МО	-	-
2	«Саба» һәм «Шәмәрдән» сәнәгать майданчыкларына потенциал инвесторлар жәлеп итү	2016- 2024	ИР ИК МР	-	-
3	Территориягә яңа инвесторлар жәлеп ителгән саен инвестиция проектлары реестрын яңарту һәм аларның проектларын максималь гамәлгә ашыру	2016- 2030 еллар	ИР ИК МР	-	-
4	«Саба» сәнәгать паркы инфраструктурасын үстерү өчен субсидия алуға федераль конкурста катнашу	2017- 2019 ел	ИР ИК МР	385,0	-
5	Инвесторларны аларның проектларын гамәлгә ашыруда (участокларны ызанлау, буш майданнар бирү, коммуналь	2016- 2030 еллар	ИР ИК МР	-	-

	инфраструктура объектларына тоташтыру) озатып йөрү				
6	Татарстан Республикасы Инвестицион үсеш агентлыгы, федераль һәм региональ үсеш институтлары белән үзара хезмәттәшлек	2016-2030 еллар	ИР ИК МР	-	-
7	Саба муниципаль берәмлеген республика һәм регионара күргәзмәләрдә тәкъдир итү	2016-2030 еллар	ИР ИК МР	-	-
8	Туристлык маршрутларын эшләү һәм туристлык бизнесын бөтен инфраструктура белән комплекста үстерү, аерым алганда, «Сабантуй» мәдәни-спорт комплексында дәүләти-хосусый партнерлык принципларында ял базасын төзү	2016-2021 ел	ИК МО	«Сабантуй» мәдәни-спорт комплексында ял базасын төзү буенча инвесторларны билгеләү	
9	Стендка ату, картинг, өстәл теннисы буенча Россия һәм халыкара ярышлар үткөрү	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
10	Логистиканы үстерү өчен инвесторны жәлеп итү	2020 ел	ИР ИК МР	-	-
11	Дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр күрсәтү буенча күп функцияле үзәк төзү.	2016-2017 еллар	ИК МО	60,0	Республика бюджеты
12	Илбәр бистәсендә чаңгы-роллер трассасын төзү	2017-2018 еллар	ИК МО	44,8	
13	Илбәр бистәсендә тау чаңгысы комплексы төзелеше	2018 ел	ИК МО	Проектны эшләүдә	
<p align="center">2030 елга «Территориянең инвестицион жәлеп итүчәнлеген арттыру» юнәлеше буенча максатчан индикатор: Бер кешегә инвестицияләр күләме - елына 150 мең сумнан да ким түгел</p>					

4.2. “Территориянең пространство үсеше”

Стратегик юнәлеше

Районның авыл территорияләреннән китүнең төп проблемалары - юл инфраструктурасы үсмәү, аерым алынган гаиләнең торак белән тәэмин ителмәве

Һәм территориядә яшәү шартлары булмау сәбәпле, авылда яшәүнең канәгатьсезлегә.

“Территориянең пространство үсеше” стратегик юнәлешенең максаты - төзекләндерү дәрәжәсен күтәрү, яшәү өчен уңайлы шартлар тудыру, гражданнарның торак шартларын һәм районның торак-коммуналь өлкәсен яхшырту, территориянең экологик иминлеген тәмин итү.

4.2.1. Юл инфраструктурасы

24 нче таблица - Районның юл инфраструктурасын камилләштерү чаралары

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын норматив хәлгә китерү					
1	Гражданнарның үзара салым акчалары исәбеннән районның торак пунктларында каты өслекле юллар төзү	2016-2030 еллар	Районның ММИ, ЮХИДИ инфраструктур үсеш бүлегә	250,0	Жирле бюджет
Чараны гамәлгә ашыру нәтижеләре 1 п.1 п. Районның авыл торак пунктларында каты өслекле автомобиль юлларының озынлыгы 2021 елга 35 км га, 2030 елга 100 км га арту.					
2	«Татарстан Республикасының гомуми файдаланудагы жирле әһәмияттәге юлларында юл эшләре» программасы буенча районның торак пунктларында юлларны норматив хәлгә китерү (Юллар фонды)	2016-2030 еллар	Районның ММИ, ЮХИДИ инфраструктур үсеш бүлегә	210,0	Жирле бюджет
Чараны гамәлгә ашыру нәтижеләре 2 нче п.2: Районның авыл торак пунктларында каты өслекле автомобиль юлларының озынлыгы 2021 елга 10 км га, 2030 елга 30 км га арту.					

3	«Татарстан Республикасы торак пунктларының юл-урам челтәрен норматив хәлгә китерү» программасы буенча районның торак пунктларында юлларны норматив хәлгә китерү (ЩПС).	2016-2030 еллар	Районның ММИ, ЮХИДИ инфраструктур үсеш бүлеге	370,0	Бюджет
<p>Чараны гамәлгә ашыру нәтижәләре 3 нче пункт буенча: Районның авыл торак пунктларында каты өслекле автомобиль юлларының озынлыгы 2021 елга 22 км га, 2030 елга 55 км га арткан.</p>					
4	«Татарстан Республикасы район үзәкләренең һәм шәһәрләренең асфальт-бетон өслекле юл-урам челтәрен норматив хәлгә китерү» программасы буенча Б.Сабасы һәм Шәмәрдән шәһәр тибындагы поселогында юлларны норматив хәлгә китерү (гамәлдәге өслекне ремонтлау).	2016-2030 еллар	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	110,0	Бюджет
<p>4 нче пункт буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижәләре: 2021 елга норматив таләпләргә җавап бирә торган автомобиль озынлыгын 18 км га арттыру.</p>					
<p align="center">Региональ әһәмиятле автомобиль юлларын төзү Саба районында түбәндәге кишәрлекләрдә:</p>					
5	"Байлар Сабасы - Лесхоз" - Нырты озынлыгы 8,3 км.	2017 ел	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	132,8	Бюджет
6	Мөндеш авылына килү 2,8 км озынлыкта.	2018 ел		44,8	
7	Сүлә - Корса аерылышы 5,0 км озынлыктагы	2019 ел		80,0	
8	Олы Шыңар - Тулушка 4,0 км озынлыктагы	2020 ел		64,0	
<p align="center">Региональ әһәмиятле автомобиль юлларын ремонтлау Саба районында түбәндәге кишәрлекләрдә:</p>					
9	Байлар Сабасы - Тимершык - Югары Симет-Алан 2,0 км озынлыкта	2016 ел	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	32,0	Бюджет
10	Сатыш - Бигәнәе - Мамалай - Мамадыш - Теләче" 2,4 км озынлыктагы.	2016 ел		40,0	
11	Байлар Сабасы - Тимершык - Югары Симет-Алан	2017 ел		40,0	

12	"Байлар Сабасы- Лесхоз" - Сабабаш 1,0 км озынлыктагы.	2017 ел		8,0	
13	Язлы Арташ - Олы Нырты.1,1 км озынлыктагы	2018 ел		9,0	
14	Түбән Шытсу авылына килү 1,7 км озынлыктагы юл.	2018 ел		30,0	
15	Сатыш - Олы Кибәче. 5,0 км озынлыктагы	2019 ел		40,0	
16	"Казан - Шәмәрдән" - Көек 4,2 км озынлыктагы.	2019 ел		35,0	
17	Тимершык - Кызыл Мишә 3,8 км озынлыктагы.	2020 ел		30,4	
<p>5-17 пп буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижәләре: Региональ эһәмияттәге автомобиль юлларының озынлыгы 43,8 км га җавап бирә торган норматив таләпләргә туры килә торган 2021 елга кадәр арту.</p>					

4.2.2. Торак шартлары

25 нче таблица - Район гражданныларының торак шартларын яхшырту чаралары

№	Чара	Үтәү сроклары	Җаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
1	Аренда торагын төзү	2016- 2021 еллар	ИК МО	290,4	Дәүләт торак фонды чаралар ы
<p>Чараны гамәлгә ашыру нәтижәләре 1 п.1 п. Авыл җирлегендә яшә белгечләрне торак белән тәэмин итү-2021 елга 12,0 мең кв. м мәйданлы аренда торагын файдалануга тапшыру.</p>					
2	"2014 - 2017 елларга һәм 2020 елга кадәр чорга авыл территорияләрен тотрыклы үстерү" федераль максатчан программасы буенча социаль ипотека һәм социаль ипотека буенча торак төзелеше	2016 - 2020 еллар	ИК МО	405,0	Дәүләт торак фонды чаралар ы
<p>Чараны гамәлгә ашыру нәтижәләре 2 нче п.2: Гражданнырны торак белән тәэмин итү - 2021 елга 17,7 мең кв. м мәйданлы торак кертү.</p>					

3	Гаилэ эгзасының торакның квадрат метрлары белэн тээмин ителеш күлэменэ карамастан, берничэ гаилэ составында бер йортта яшәүче авыл территорияләрендә яшә гаиләләрне торак белэн тээмин итү предметына республика программасына үзгәрешләр кертү (район сессияләрендә республика житәкчелегенә мөрәжәгать)	2016-2019 еллар	СОВЕТ САБИНС КОГО МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА	-	-
Гражданнарның торак шартларын яхшырту буенча максатчан индикатор (индивидуаль төзелешне исәпкә алып): 2030 елга бер кешегә гомуми торак мәйданын тээмин итү - 34,5 кв.м.					

4.2.3. Территориядә яшәү шартлары

26 нчы таблица - Территориядә уңайлы яшәү шартларын тээмин итү чаралары

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанслау чыганагы
1	Б.Сабасы шәһәр тибындагы поселогында паркны төзекләндерү (2 нче чират) 	2016 ел	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	20,0	Бюджет
2	Б. Сабасында су саклау зонасын урнаштыру 	2016-2020 еллар	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	120,0	Бюджет
3	Б.Сабасы шәһәр тибындагы поселогында паркны (Әфган кешеләренә) төзекләндерү	2016-2022 еллар	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	10,0	Жирле бюджет

4	Территорияләрдә рекреацион зоналарны үстерү	2016-2030 еллар	ОМС	Инвесторлар акчалары	
5	Үсеш планын гамәлгә ашыру кысаларында торак пунктларда мобиль элемтә белән тәэмин ителмәгән заманча ЛТИ коммуникация чараларын урнаштыру «Таттелеком» ААЖ	2016-2021 еллар	«Таттелеком» ААЖ Саба РУЭС	Финанс кысаларындагы субъектның хужалык планы кысаларында	Бюджеттан тыш чаралар
6	Дәүләти-хосусый партнерлык нигезендә жирлекләрдә балалар мәйданчыклары төзү	2016-2021 еллар	ОМС	-	-

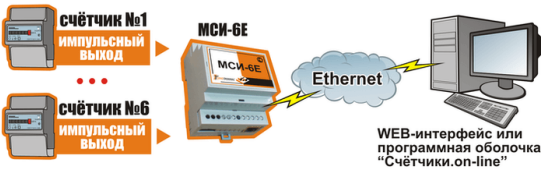
4.2.4. Экология, торак-коммуналь өлкәсе

27 нче таблица - районның экологик иминлеген тәэмин итү һәм торак-коммуналь өлкәсен яхшырту чаралары

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанслау чыганагы
1	Район территориясендә каты көнкүреш калдыкларын аерым жыюны оештыру	2016-2021 еллар	МБ БК, Коммуналь предприятие, Дәүләтшин Д.Р., ШЭ	-	-
2	Территорияләргә яшелләндерү (жирлекләрдә агач утырту)	2016-2030 еллар	Районның ОМС	-	-
3	Әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендә юридик һәм физик затлар тарафыннан хокук бозуларны	2016-2030 еллар	Район ОМС, ИК МО	-	-

	ачыклауга, гаепле кешелэрне административ жаваплылыкка тарту белэн комплекслы якын килү				
4	«Саба сөт комбинаты» ЖЧЖ предприятиесендэ житештерү калдыкларын чистарту процессын модернизацияләү	2019-2024 еллар	«Биектау сөт заводы» ЖЧЖ	20,0	Бюджет тан тыш чаралар
5	Б.Сабасында чистарту корылмасын реконструкцияләү	2017 ел	ИК МО, «Саба ТКХ МПП» ААЖ	26,9	Бюджет
6	Югары Утар торак пункттын су белэн тээмин итү	2017 ел	ИКМО, ОМС инфраструктуралы үсеш бүлеге	5,0	Бюджет
7	Гомуми озынлыгы 6,7 км булган Шәмәрдән, Олыяз, Пүкөл, Б. Сабасы торак пунктларында торак төзелеше өчен яңа участокларны газ белэн тээмин итү.	2016		12,0	Бюджет тан тыш чаралар
8	Явлаштау, Мишәбаш, Сатыш, Юлбат, О.Кибяче, Иштуган, Иске Икшермә, Лесхоз, Сабабаш, Шекше, Корсабаш, Б.Сабысы, Шәмәрдән торак пунктларында торак төзелеше өчен яңа участокларны газ белэн тээмин итү 8,9 км озынлыкта	2017		16,5	Бюджет
9	Тимершык, Көөк, Кызыл Мишә, Ю.Шытсу, Т.Шытсу, Сабабаш, Лесхоз, Т.Симет, Ю.Симет торак пунктларында торак төзелеше өчен яңа участокларны газ белэн тээмин итү гомуми озынлыгы 3,8 км озынлыкта	2017-2019 еллар		7,5	Бюджет
10	Шәмәрдән, Олыяз, Пүкөл, Б.Сабасы, Явлаштау, Мишәбаш, Сатыш, Юлбат, О.Кибяче, Иштуган, Иске.Икшермә, Лесхоз, Сабабаш, Шекше, Корсабаш, Тимершык, Кызыл Мишә, Ю.Шытсу, Т.Шытсу, Т.Симет, Ю.Симет торак пунктларында торак төзелеше өчен	2017-2019 еллар		27,2	Бюджет

	яңа участкаларны су белән тәэмин итү, гомуми озынлыгы 19,4 км.				
11	Б.Сабасы, Урта Саба, Я.Арташ, О.Кибәче, О.Нырты, З.Нырты, Урта Нырты, Чәбия Чүрчи, О.Шыңар, К.Шыңар, Чулпыч, Оет, Ю.Симет, Т.Симет, Явлаштау, Мишәбаш, Эзмә, Олыяз, Иләбәр, Пүкәл, Өтернәс, Иштуган, Килдебәк торак пунктларында урамнарны яктырту челтәрләрен модернизацияләү Мәртен, Корсабаш, Лесхоз, Түбән Утар, Югары Утар, Сүлә, Т.Мичән, Иске.Мичән, Керәнле, Бакшанда, Т.Шытсу, Ю.Шытсу, Елыш, Сатыш, Ак.Бигәнәй, Каз.Бигәнәй, Чәбки-Саба, Мамалай, Иске Икшермә, Тат. Икшермәсе, Өч Нарат, Тимершык, Кызыл Мишә, Көек, Миңгәр, Сабай, Шекше, Алан-Елга, Сәрдә, Шәмәрдән, Мичәнбаш, Кырбаш, Юлбат,Тенеки, Калатау, Йосыф Алан (1312 яктылык диодлы яктырткычлар урнаштыру, 115 км ара сузу). СИП2)	2017-2020 еллар	ИКМО, ОМС инфраструктуралы үсеш бүлеге	37,0	Бюджет
12	Су белән тәэмин итүнең үзәк системаларын мониторинглау жирлекләрдә су югалту предметына. Су югалтуларын минимальләштерү чараларын күрү	2016-2030 еллар	Коммун. Район предприятиеләре	-	-
13	Суны микробиологик тикшерүләр һәм су белән тәэмин итүнең үзәк системаларында суның сыйфатын катгыйлык предметына анализлау	2016-2030 еллар	«Гигиена һәм эпидемиология үзәге» ФБУЗ	-	-
14	Районда күпфатирлы йортларда һәм муниципаль учреждениеләрдә энергия ресурсларын куллануны исәпкә алу приборлары	2016-2021 еллар	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	Формалаштырылган коммерция	Жирле бюджеттан уртак финанс

	<p>күрсәткечләрән дистанцион рәвештә юкка чыгару системасын кергү</p> 			<p>тәкъдиме буенча</p>	<p>лау принци пларын да Татарст ан Республ икасы граждан нары акчалар ы</p>
--	---	--	--	----------------------------	---

4.3. «Кеше капиталын үстерү» стратегик юнәлеше

Кеше капиталы - районның икътисадый үсешенәң интенсив житештерүче факторы, территорияне үстерүдә житештерүче фактор буларак кешенәң нәтижәле һәм рациональ эшләвен тәэмин итүче белемне үз эченә алган жәмгыять һәм гаилә үсешенәң факторы.

Кеше капиталы - территория икътисадын формалаштыруның һәм үстерүнең төп факторларының берсе. Шуна күрә, район стратегиясе кысаларында кеше капиталы инвестиция проектларын гамәлгә ашыру белән беррәттән территорияне социаль-икътисадый үстерүнең нигезе булып тора.

«Кеше капиталын үстерү» стратегик юнәлешенәң максаты - районда демографик вәзгыятьне яхшырту һәм белем бирүнең, сәламәтлек саклауның, мәдәниятнең һәм физик культураның нәтижәлелеген һәм конкурентлык сәләтен арттыру нигезендә кеше капиталын үстерү өчен шартлар тудыру.

4.3.1. Демография

Әлеге Стратегиядә каралган барлык гамәлгә ашырыла торган чаралар территориядә демографик вәзгыятьне яхшыртуга һәм миграция артымына алшартлар тудыра.

Район стратегиясе кысаларында демографик сәясәтнең максаты - халыкның табигый үсешен һәм миграция үсешен тәэмин итү исәбенә халык санын арттыру.

18 нче таблица - Районда демографик вәзгыятьне яхшырту чаралары

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
---	------	------------------	----------------------	-----------------------------------	-------------------------------

1	Гаилә институтын пропагандалау һәм ныгыту.	2016-2030 еллар	Районның ижтимагы й оешмалары, МБК	-	-
2	Районның гомуми белем бирү оешмаларында «Семьеведение» проектын гамәлгә кертү	2016-2030 еллар	«Мәгариф идарәсе» МКУ	-	-
3	Өч һәм аннан да күбрәк балалары булган гаиләләрдә тәрбияләнүче балаларны бушлай мәктәп туклануы белән тәмин итү	2016-2021 еллар	ИК МО	18,5	Жирле бюджет
4	Халык арасында сәламәт яшәү рәвешен пропагандалау	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
5	Гражданны рухи тәрбияләү. Толерантлык, милләтара һәм милләтара тынычлык принципларын китергез.	2016-2030 еллар	Районның ижтимагы й һәм дини оешмалары	-	-
6	Яшь гаиләләргә аларның торак мәсьәләләрен хәл итүдә ярдәм	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
7	Халыкны урбанизацияләү темпларын киметү максатларында территориядә күрсәтелә торган социаль хезмәтләрнең (мәгариф, сәламәтлек саклау, мәдәният, физик культура) сыйфатын күтәрү	2016-2030 еллар	ИК МО		
8	Балаларга һәм яшьләргә социаль ярдәм күрсәтү гарантияләрен тәмин итү	2016-2030 еллар	ТР Хезмәт, халыкны эш белән тәмин итү һәм социаль яклау министрлыгының Саба	-	-

			районы бүлеге		
9	Байлар Сабасы бистәсендә 3.Йосыпов урамындагы 7 нче йорт адресы буенча урнашкан административ бинага капитал ремонт ясау, алга таба Саба МР буенча Татарстан Республикасы Хезмәт, халыкны эш белән тәмин итү һәм социаль яклау министрлыгы учреждениеләрен урнаштыру өчен (<i>халыкка социаль хезмәтләргә сыйфатлы күрсәтү максатларында</i>)	2016 ел	ИК МО	20,0	Бюджет
Демографик юнәлешне яхшырту чараларын гамәлгә ашыру нәтижеләре 2030 елга районда вазгыять: Халыкның табигый артуы елына кимендә 200 кеше					

4.3.2. Тормыш дәрәжәсе

Район халкының тормыш дәрәжәсен күтәрүнең стратегик максаты - халыкның жан башына туры килә торган уртача керемнәрен үстерү өчен шартлар тудыру. Соры хезмәт базарын бетерү халыкның керемнәрен арттыруда мөһим өлеш булып тора.

"Соры" хезмәт базары проблемаларының икесе - социаль һәм аңа тыгыз бәйләнгән - хокукый базар.

"Соры" хезмәт базары аркасында район бюджеты физик затлар керемнәренә салым рәвешендә керемнәр ала алмый. Моннан тыш, аерым эшкуарлар үз производстволарында "соры" схемалар буенча жәлеп ителгән затлар сәламәтлеге югалган очракта лаеклы медицина ярдәменнән мәхрүм ителү ситуациясен тудыра. Проблемалар киләчәктә пенсия белән тәмин ителгәндә дә барлыкка килә.

Бүгенге көндә пенсия яшенә житкән хезмәткәрләрнең минималь хезмәт пенсиясе ала торган өлеше югары, бу аларны тормыш дәрәжәсенә бик түбән булуына китерә. Боларның барысы да кануннарны боза торган эшкуар еш кына канун тыңлаучан шартларга караганда файдалырак шартларда булган урент мохитне формалаштыра.

"Күлгәдән" хезмәткәрләр һәм эш бирүчеләрне чыгару эшсезлек дәрәжәсен һәм эшсезлек буенча пособиеләрнең нигезсез түләүләреннән бюджетларның югалтуларын сизелерлек киметергә мөмкин.

29 нчы таблица - Халыкның тормыш дәрәжәсен арттыру чаралары

№	Чара	Үтәү сроктары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
1	«Соры» хезмәт базарын бетерү - эш бирүчеләр һәм аларның хезмәткәрләре арасында хезмәт мөнәсәбәтләрен ачыклау һәм рәсмиләштерү. Салым исәбенә куймыйча эшкуарлык эшчәнлеген белән шөгылләнүче затларны ачыклау һәм аларны индивидуаль эшкуар буларак теркәүне тәмин итү	2016-2030 еллар	ИК МО, Россиянең Саба районы буенча МБС, Россиянең ТР буенча 10 нчы МРИ ФНС, Саба районы прокуратурасы	-	-
2	Хезмәт хакын арттыруга ирешү максатларында районның хужалык субъектларында хезмәт житештерүчәнлеген арттыру	2016-2030 еллар	Районның хужалык субъектлары	-	-
3	Район территориясендә шәхси ярдәмче хужалыкларда һәм фермер хужалыкларында житештерелгән авыл хужалыгы продукциясен әлеге майданчыкта сату өчен мини Агропарк булдыру. Районның шәхси ярдәмче хужалыкларында һәм фермер хужалыкларында житештерелгән/продукцияне (яшелчә, жиләк-жимеш) эшкәртүне оештыру	2019-2024 ел	ИК МО	Инвестор акчалары	
4	Аз керемле гаиләләргә һәм авыр тормыш хәлендә калган гаиләләргә ачыклау. Аларның мәсьәләләрен хәл итүдә, торақ-коммуналь хезмәтләр өчен бурычларын реструктуризацияләүдә индивидуаль якин килү	2016-2030 еллар	Халыкны социаль яклау идарәсе	-	-

5	Табышы яшәү минимумыннан түбәнрәк булган граждандарга адреслы социаль ярдәм	2016-2030 еллар	ИК МО ТР МТЗ һәм СЗ белән берлектә	-	-
6	Район стратегиясен гамәлгә ашыру кысаларында яңа эш урыннары булдыру	2016-2030 еллар	ИК МО, районның хужалык субъектла ры	Инвесторлар нигезендә	
Тормыш дәрәжәсен күтәрү чараларын гамәлгә ашыру нәтижәләре 2030 елга халык саны: минималь куллану бюджетына жан башына акчалата керемнәр - 2,4 мәртәбә					

4.3.3. Мәгариф

Белем бирүнең сыйфаты - белем бирү хезмәтләренең куллану үзенчәлекләре жыелмасы ул, ул укучының шәхесен һәрьяклап үстерү буенча ихтыяжлар комплексын канәгатьләндерү мөмкинлеген тәмин итә.

Белем бирү сыйфатын билгеләүче төп факторлар:

- ✓ Профессор-укытучылар составы
- ✓ укыту-методик тәмин итү
- ✓ матди-техник база
- ✓ уку йортының интеллектуаль потенциалы
- ✓ укучылар.

Белем бирү системасын камилләштерүдә стратегик максат - халыкның сораулары һәм үсешнең перспектив бурычлары нигезендә һәркем өчен мөмкин булган һәм сыйфатлы белем бирүне тәмин итү район икътисады.

30 нчы таблица - Мәгариф системасын камилләштерү чаралары

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
1	Өлгергәнлек буенча укытуның һәм аерым укытуның (сыйныфларның) гендер юнәлешле системасын планлы төзү	2016-2018 еллар	«Мәгариф идарәсе» МКУ (алга таба «УО» МКУ)	-	-

2	Меритократия принципларын гамәлгә ашыру - сәләтле һәм талантлы балаларны мәктәпкәчә яшбтән ачыклау һәм аларның потенциалын тулысынча ачу	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
3	Гомуми белем бирү учреждениеләрендә фундаменталь предметларны (математика, физика, химия) кергү (факультатив)	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
4	Югары профессиональ педагогларны укыту процессына жәлеп итеп, белем бирү сыйфатын күтәрү	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
5	Гомуми белем бирү учреждениеләрендә укучыларны профориентацияләү буенча түгәрәкләр алып бару һәм әлеге юнәлеш буенча профильле федераль һәм республика уку йортлары белән хезмәттәшлек итү.	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
6	Саба аграр көллиятендә эшче һөнәрләр буенча белем бирү белгечлекләрен киңәйтү: 08.02.01 биналар һәм корымаларны төзү һәм эксплуатацияләү; 13.02.01 Электр белән тәэмин итү (тармаклар буенча)	2016-2018 еллар	"УО" МКУ	-	-
7	Саба аграр көллияте студентларының WorldSkills Russia һөнәри осталык чемпионатларында катнашуы	2017-2019 еллар	«Саба аграр көллияте» ДАҺБУ	-	-
8	Өстәмә белем бирүне үстерү	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
9	Район мәгариф учреждениеләрендә балаларга патриотик һәм хезмәт тәрбиясе	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
10	Татарстан белән Кытай арасындагы мөнәсәбәтләрнең актив үсүенә һәм Кытай инвесторларының безнең районда үз проектларын гамәлгә ашыруда кызыксынуына бәйле рәвештә Кытай теле укучыларын укыту предметын Саба гомуми	2016-2021 еллар	"УО" МКУ	-	-

	белем бирү мәктәбен укыту программасына керту (Хэбэй провинциясе белән хезмәттәшлек турында килешүгә кул куелды)				
11	Авыр балаларны вакытында ачыклау. Мондый балалар белән профилактик эш һәм аларга психологның грамоталы ярдәмен күрсәтү	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
12	Фәнни-техник ижатны үстерү буенча Юллар картасын (2016-2020 еллар) гамәлгә ашыру һәм инженер-техник компетенцияләренә үзләштерү	2016-2020 еллар	"УО" МКУ	-	-
13	«Хезмәткә һәм оборонага эзер» (ГТО) Бөтенроссия физкультура-спорт комплексын гомуми белем бирү учреждениеләрендә керту	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
14	Балаларны сәламәтләнדרү компаниясенә жәлеп итү (жәйге хезмәт һәм ял лагерьлары, жәйге чорда 14 яшьтән 18 яшькә кадәрге балаларны эшкә урнаштыру)	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
15	Район, республика, Россия, халыкара масштабларында фән олимпиадаларында призлы урыннар алган укучыларны һәм аларның укытучыларын бүләкләү	2016-2021 еллар	"УО" МКУ	9,2	Жирле бюджет
16	Гомуми белем бирүнең яңа федераль дәүләт белем бирү стандартларын керту	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
17	Ата-аналарның мәгариф белән дәүләт-ижтимагый идарәсендә катнашуы, шул исәптән ижтимагый оешмалар булдыру аша	2016-2030 еллар	Гомуми белем бирү учреждениеләренең ата-аналар комитетлары	-	-
18	Сәләтле мәктәп укучылары өчен интернат төзү(муниципальара проект)	2020-2022 еллар	ОТР ИК МО	120,0	Бюджет

19	<p>«SABA-ARENA» универсаль спорт комплексы төзелеше (муниципальара проект). Саба гимназиясе спорт заллары белән тиешенчә тәмин ителмәгән. Проектны гамәлгә ашыру белем бирү хезмәтләрен сыйфатлы күрсәтүне тәмин итәргә мөмкинлек бирәчәк, шул исәптән халыкка физик культура хезмәтләрен күрсәтү һәм районара һәм регионара ярышлар үткәрү.</p> 	2017-2018 еллар	ОТР ИК МО	200,0	Бюджет
20	<p>Б.Сабасында урнашкан 550 укучыга исәпләнгән яңа мәктәп төзелеше (БЭСИ мәгълүматлары буенча, Саба шәһәр тибындагы поселогында</p>	2020-2022 еллар	ОТР ИК МО	480,0	Бюджет
<p>2030 елга мәгариф системасын камилләштерү буенча максатчан индикатор: Рус теле буенча БДИның урта балы - кимендә 75 балл, математика буенча (профиль дәрәжәсе) - кимендә 65 балл.</p>					

4.3.4. Сәламәтлек саклау

Кеше капиталын үстерүне тәмин итү максатларында сәламәт яшәү рәвеше формалаштыру һәм медицина ярдәменнән файдалану мөмкинлеген һәм сыйфатын арттыру нигезендә халыкның сәламәтлеген саклау һәм ныгыту өстенлекле юнәлешләрнең берсе булып тора.

Сәламәтлек саклау системасының нәтижәле эшләве төп система барлыкка китерүче факторлар белән билгеләнә:

- ✓ сәламәтлек саклау системасының инфраструктурасын һәм ресурслар белән тәмин ителешен үстерү
- ✓ эзерлекле медицина кадрларының житәрлек санда булуы

Сәламәтлек саклауда стратегик максат - кан әйләнеше системасы авыруларын профилактикалау һәм сәламәт яшәү рәвеше алып бару өчен шартлар тудыру нигезендә халыкның сәламәтлеген ныгыту һәм халыкны физик культура һәм спорт белән шөгыйльләнүгә жәлеп итү.

**31 нче таблица - Сәламәтлек саклау һәм ныгыту чаралары
район халкы**

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
1	Табиблар тарафыннан белгечләр туплауны тәэмин итү максатларында район мәктәпләрен тәмамлаучыларны максатчан юнәлеш буенча укуыту	2016-2021 еллар	«Саба үзәк район хастаханәсе» ДАССУ	-	-
2	Амбулатор-поликлиника хезмәте белгечләре һәм фельдшерларның эш урыннарын заманча компьютер техникасы белән тулыландыру.	2016-2018 еллар	«Саба үзәк район хастаханәсе» ДАССУ	1,5	Бюджет
3	Районның дөвалау-профилактика учреждениеләрен заманча медицина аппаратурасы белән тәэмин итү	2018-2030 еллар	«Саба үзәк район хастаханәсе» ДАССУ	30,0	Бюджет
4	Ми кан әйләнеше бозылган авыруларны дөвалау бүлеге (муниципальара проект)	2017-2024 еллар	«Саба үзәк район хастаханәсе» ДАССУ ИК МО	150,0	Бюджет
5	Югары технологияле һәм махсулаштырылган медицина ярдәме алу өчен авыруларның республика һәм федераль медицина учреждениеләренә үз вакытында жибәрелүе.	2016-2030 еллар	«Саба үзәк район хастаханәсе» ДАССУ	-	-
6	Халык үлемен киметү максатында йогышлы булмаган авыруларны һәм аларның үсеш куркынычы факторларын иртәрәк ачыклау	2016-2030 еллар	«Саба үзәк район хастаханәсе» ДАССУ	-	-

7	Билгелэнгэн тэртиптэ халыкка диспансеризация үткэрү	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэ се» ДАССУ	-	-
8	Авыл халкына күчмэ юл белэн медицина ярдэме күрсэтү эшен активлаштыру.	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэ се» ДАССУ	-	-
9	Онкология авыруларын профилактикалау һәм иртэ диагностикалау чараларын үткэрү, шул исэптэн 100% аналык муенчыгы патологиясен ачыклау өчен 18 яшьтэн өлкэнрэк хатын-кызларны цитологик скрининг тикшерүен үткэрү	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэ се» ДАССУ	-	-
10	100% тиешле халыкны флюорографик тикшерүлэр белэн колачлау	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэ се» ДАССУ	-	-
11	Массакулэм мэгълүмат чараларында сәламэт яшәү рәвешен популярлаштыру	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэ се» ДАССУ	-	-
12	«Саба үзэк район хастаханэсе» ДАССУ керемдә түләүле медицина хезмәтләре күләме өлөшөнөң 3%ка артуы	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэ се» ДАССУ	-	-
13	Сәламәтлек саклауга заманча мэгълүмат системаларын кертү, шул исэптэн электрон медицина картасын кертү.	2018-2024 еллар	«Саба үзэк район хастаханэ се» ДАССУ	-	-
14	Зарарлы гадәтләрне юкка чыгару (тәмәке тарту, спиртлы эчемлекләр куллану) буенча чаралар үткэрү	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-

15	«Хезмәткә һәм оборонага эзер» Бөтенроссия физкультура-спорт комплексы нормативларын үтәүгә халыкны жәлеп итү	2016-2030 еллар	Яшьләр эшләре һәм спорт бүлеге (алга таба - ОДМС)	-	-
16	Халыкны массакүләм спортка жәлеп итү максатларында спорт чараларын, хезмәт коллективлары арасында ярышлар үткәрү	2016-2030 еллар	Яшьләр эшләре һәм спорт бүлеге	-	-
17	«Өченче яшь» кешеләр категориясе өчен һәм мәктәпкәчә яшьтәге балалар өчен ата-аналарын жәлеп итеп уздырыла торган спорт чаралары санын арттыру	2016-2030 еллар	Яшьләр эшләре һәм спорт бүлеге	-	-
18	Спорт чараларын, мөмкинлекләре чикләнгән гражданныр өчен ярышлар үткәрү	2016-2030 еллар	Яшьләр эшләре һәм спорт бүлеге	-	-
19	Килдебәк, О.Шыңар, О.Кибәче, Корсабаш торак пунктларында спорт майданчыклары төзү	2017 ел	ИК МО	7,0	Бюджет
20	Ю.Шытсу Шәмәрдән, Явлаштау торак пунктларында спорт майданчыклары төзү	2018 ел	ИК МО	15,5	
21	Югары Симет, Завод-Нырты, Байлар Сабасы торак пунктларында спорт майданчыклары төзү	2019 ел	ИК МО	15,4	
22	Байлар Сабасы, Иштуган торак пунктларында спорт майданчыклары төзү	2020 ел	ИК МО	6,0	
23	О.Арташ, Юлбат торак пунктларында спорт майданчыклары төзү	2021 ел	ИК МО	6,0	
<p>2030 елга халыкның сәламәтлеген ныгыту буенча максатчан индикаторлар: Кан әйләнеше системалары авырулары аркасында үлемнәр өлеше - 35% тан да артык түгел. Системалы рәвештә физик культура белән шөгыйльәнүче халыкның өлеше - ким дигәндә 57%. Гомернең уртача озынлыгы - кимендә 80 ел</p>					

4.3.5. Мәдәният

Мәдәният өлкәсе территорияне социаль-икътисадый үстерүнең аерылгысыз элементы булып тора, ул жәмгыятьне социальләштерү процесслары һәм тәрбияләү белән бәйле бик мөһим социаль функцияларне үти.

Мәдәният кешеләрнең аңына, алар арасындагы мөнәсәбәтләргә уңай йогынты ясый, шәхеснең һәм жәмгыятьнең рухи үсешенә, аларның ижади потенциалын ачарга ярдәм итә.

Моннан тыш, мәдәният өлкәсе территория икътисадына, башка тармакларны, барыннан да элек - мәгариф, туризм һәм күнел ачу индустриясен үстерү базасы һәм инфраструктурасы буларак, зур өлеш кертә.

Мәдәни тормышның сыйфаты һәм төрлелеге кеше капиталын жәлеп итүнең һәм туплауның реаль факторлары булып тора.

Мәдәниятне үстерү өлкәсендә стратегик максат - территориянең рухи һәм мәдәни мирасын ныгыту, халыкның мәдәни дәрәжәсен күтәрү.

32 таблица- Районның мәдәни үсеш дәрәжәсен күтәрү чаралары;

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
1	Югары белемле белгечләр тарафыннан мәдәният учреждениеләрен 100% тәэмин итү	2030 ел	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
2	Мәдәният учреждениеләре өчен үткәрелә торган конкурсларда һәм грантларда катнашу	2016- 2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
3	Хезмәт коллективларын тематик мәдәни чараларда катнашуга жәлеп итү	2016- 2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
4	Мәдәни ял чаралары уздырудан керемнәрнең ел саен 10 %ына артуы	2016- 2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
5	Мәдәни-ял чараларында катнашучылар санының ел саен 10 %ына артуы	2016- 2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
6	Китапханә фондын яңарту	2016- 2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	1,7	Жирле бюджет
7	Музей-мәдрәсә һәм туган якны өйрәнү музееның экспонатлары белән таныштыру	2016- 2020 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-

8	Жәмәгать туклануы оешмаларында ел саен милли кухня көне	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
9	Этнокультура үзенчәлекләрен саклауда ярдәм итү, район халкының милләтара мәдәни элементләрен ныгыту	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
10	«Х.һәм А. Вәлиуллиннар исемендәге балалар сәнгать мәктәбендә» юнәлешләр буенча түгәрәкләр санын арттыру	2016-2018 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
11	Халык ижатын үстерү һәм матди булмаган мәдәни мирасны саклап калу максатларында конкурслар, чаралар уздыру	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	4,5	Жирле бюджет
12	Үсеп килүче буынны патриотик тәрбияләү	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
13	Т.Симет авылында 50 урынлык авыл клубы төзелеше	2017 ел	ИК МО	6,4	Бюджет
14	Б.Сабасы шәһәр тибындагы поселогында Туган якны өйрәнү музеен төзү	2017-2020 ел	ИК МО	15,0	Бюджет
15	Тенеки бистәсендә 50 урынлык авыл клубы төзелеше	2018 ел	ИК МО	6,7	Бюджет
16	Корсабаш бистәсендә күпфункцияле үзәк төзү	2018 ел	ИК МО	12,2	Бюджет
17	Мәртен бистәсендә 50 урынлык авыл клубы төзелеше	2019 ел	ИК МО	7,5	Бюджет
18	Керәнле бистәсендә 50 урынга исәпләнгән авыл клубы төзелеше	2020 ел	ИК МО	6,3	Бюджет
19	Сатыш бистәсендә күпфункцияле үзәк төзү	2021 ел	ИК МО	34,0	Бюджет
20	Урта Нырты бистәсендә 50 урынга исәпләнгән авыл клубы төзелеше	2021 ел	ИК МО	7,5	Бюджет
21	Олы Нырты бистәсендә күпфункцияле үзәк төзү	2022 ел	ИК МО	34,0	Бюджет

4.4. “Идарә итү системасының нәтижәләгән арттыру”

Стратегик юнәлеше

Идарә системасы - үзара бәйле элементлар жыелмасы, идарә итү технологиясен гамәлгә ашыру ысулы, аның торышын һәм процесслы характеристикаларын үзгәртү максатыннан объектка йогынты ясауны күздә тоту.

Идарә итү системасының төп бурычы - эшчәнлекнең тотрыклылығын һәм бөтенлеген тәмин итү. Эшчәнлекнең тотрыклылығы турында, даими үзгәреп торуга карамастан, бирелгән юнәлеш тотрыклы булганда әйтергә мөмкин. Бөтенлек турында - зур катлаулы организмның барлык органнары бер бөтен булып эшлэгәндә, бу очракта гына, бирелгән курстан читкә тайпылмыйча хәрәкәт итәргә мөмкин. Эшчәнлекнең тотрыклылығын һәм бөтенлеген тәмин итү өчен, идарә системасы адаптив һәм идарә ителә торган булырга тиеш.

Идарә итү системасының адаптивлыгы - аның теләсә нинди үзгәрешләргә тиз һәм сыгылмалы җавап кайтару һәм адекват идарә итү командалары булдыру сәләтен чагылдыра торган үзлек, алар ризасызлык тудыра торган факторларның гамәлен минимумга җибәрергә мөмкинлек бирә.

«Идарә итү системасының нәтижәлелеген арттыру» юнәлешендә стратегик максат - кеше капиталына таянып, территориядә икътисадта һәм социаль өлкәдә конкурентлык өстенлекләренә ирешү.

33 нче таблица - идарә итү системасының нәтижәлелеген арттыру чаралары

№	Чара	Үтәү сроклары	Җаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
1	Хезмәт житештерүчәнлеген арттыру өчен районның барлык предприятиеләрендә һәм учреждениеләрендә идарә итү системасын тәмин итү максатларында һәр муниципаль хезмәткәргә һәм районның хужалык итүче субъектлары хезмәткәрләренә технологик карталар эшләү (киләшү буенча)	2016- 2021 еллар	ОМС, муниципаль учреждениеләр, районның хужалык субъектлары	-	-
2	Жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә нәтижәлелеген индивидуаль бәяләү	2016- 2030 еллар	ИК МО	-	-
3	Хужалык субъектлары социаль-икътисадый күрсәткечләргә ирешү буенча килешүләр нигезендә жирле үзидарә органнары һәм районның хужалык субъектлары арасында мөнәсәбәтләр урнаштыру	2016- 2030 еллар	ИК МО икътисад бүлегенә (алга таба - БГӘ),	-	-

			Районның хужалык субъектлары		
4	Шәһәр һәм авыл арасында халык балансын саклап калу максатларында житештерүче көчләрне урнаштыру программасын республика дәрәжәсендә эшләү буенча тәкъдимнәр әзерләү	2017-2021 ел	ИК МО, Муниципаль район Советы	-	-
5	Районның хужалык итүче субъектлары кадрларына ихтыяжны планлаштыру һәм район стратегиясен гамәлгә ашырганда үзгәрәп торучы хәлләргә оператив җавап бирү	2016-2030 еллар	“Саба районының Мәшгульлик үзәге” ДКУ, МБС	-	-
6	Районның хужалык субъектларында хезмәт хакының дәрәжәсен һәм вакытында түләвен тикшереп тору	2016-2030 еллар	БГӘ МО	-	-
7	Коммуналь хезмәтләргә тарифлар дәрәжәсен, халыкның реаль керемнәрен киметүне булдырмау максатларында жәмәгать транспорты хезмәтләрен тикшереп тору	2016-2030 еллар	БГӘ МО	-	-
8	Торак-коммуналь хезмәтләр өчен халыкның электрон түләүләрен күрсәтү	2016-2021 еллар	ИК МО	-	-
9	Эш бирүчеләрнең һәм хезмәткәрләрнең пенсия киләчәгә өчен җаваплылыгын формалаштыруга юнәлдерелгән мәгълүмати һәм агарту эшен оештыру	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
10	Район территориясендә хезмәт законнары нормаларын үтәү	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
11	Районның хужалык субъектлары тарафыннан мәҗбүри пенсия иминләштерүенә иминият кертемнәрен вакытында түләүне тикшереп тору	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-

12	Районның хужалык субъектларында хезмәтне саклау шартлары торышын тикшереп тору	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
13	Республика программасы кысаларында жирле үзидарә органнары хезмәткәрләренең квалификациясен күтәрү	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
14	Жирле үзидарә органнары өчен кадрлар резервын формалаштыру	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
15	Территориядә жәмгыять куркынычсызлыгын тәмин итү максатларында радикаль карашлар һәм экстремистик гамәлләр чагылышларын юкка чыгару	2016-2030 еллар	Саба районы буенча Россия ЭЭМ МО белән берлектә районның һәм ОМС ижтимагы й оешмалары	-	-
16	Районның хужалык итүче субъектларының жирле үзидарә органнары белән килешенгән гамәлләре территорияне үстерүгә йогынты ясый торган карарлар кабул итүдә	2016-2030 еллар	Районның хужалык субъектлары, ММИ	-	-

5. СТРАТЕГИЯНЕ ТОРМЫШКА АШЫРУ МЕХАНИЗМНАРЫ ҺӘМ СТРАТЕГИЯ БЕЛӘН ИДАРӘ ИТҮ

5.1. Оештыру механизмнары

Муниципаль Саба муниципаль районының социаль-икътисадый үсеш стратегиясе стратегик планлаштыру документыннан гыйбарәт, ул озак сроклы чорга муниципаль берәмлекнең социаль-икътисадый үсеш максатларын һәм бурычларын билгели.

Стратегия Россия Федерациясенең озак сроклы социаль-икътисадый үсеш концепциясенең һәм Татарстан Республикасының социаль-икътисадый үсеш

стратегиясенен төп нигезләмәләрен гамәлгә ашыру кысаларында районның тотрыклы, баланслы социаль-иқтисадый үсешен тәмин итүгә юнәлдерелгән.

Стратегияне гамәлгә ашыру инструменты муниципаль программалар. Муниципаль программалар исемлеге:

– 2015-2017 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районының гомуми файдаланудагы жирле әһемияттәге автомобиль юлларын ремонтлау һәм аларның норматив торышына китерү буенча муниципаль программа

– 2013-2017 елларга Саба муниципаль районының экологик иминлеген тәмин итүнең муниципаль программасы

– "2015-2017 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районы балаларын һәм яшьләрен патриотик тәрбияләү" муниципаль программасы

– 2013-2016 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районында хокук бозуларны профилактикалау буенча комплекслы программа

– "2016-2018 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районы мәдәниятен үстерү" муниципаль программасы

– 2016-2018 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районы халкын адреслы социаль яклауның муниципаль программасы

– "2016-2018 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районында яшьләр сәясәтен, физик культураны һәм спортны үстерү" муниципаль программасы

– "2014-2018 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль берәмлеге территориясендә күмү урыннарын төзекләндерү" муниципаль адреслы программасы

– "2016-2018 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районы мәгарифен үстерү" муниципаль программасы

– "2016-2018 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районының муниципаль финанслары белән идарә итү" муниципаль программасы

– "2016-2018 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районының муниципаль мөлкәте белән идарә итү" муниципаль программасы

– "2015-2017 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районында дәүләт милли сәясәте концепциясен гамәлгә ашыру" муниципаль программасы

– "2014-2020 елларга Саба муниципаль районында Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм башка телләрен саклау, өйрәнү һәм үстерү" муниципаль программасы

– "2013-2017 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районы укучыларының белем һәм сәламәтлеге" муниципаль программасы

– «2014-2043 елларга Саба муниципаль районы территориясендә урнашкан күпфатирлы йортларда гомуми мөлкәتكә капитал ремонт» муниципаль программасы

– «2016-2020 елларга авыл территорияләрен тотрыклы үстерү» муниципаль программасы

– «2015-2017 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районында китапханә эшен үстерү» муниципаль программасы

– «2021-2025 елларга Саба муниципаль районында халык арасында наркоманияне профилактикалау» муниципаль программасы

– «2015-2020 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районында коррупциягә каршы сәясәтне гамәлгә ашыру» муниципаль программасы

– «2015-2017 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районында музей эшен үстерү» муниципаль программасы

– «2015-2017 елларга Татарстан Республикасы Саба муниципаль районының мәдәни-ял эшчәнлеген үстерү» муниципаль программасы

– «2014-2016 елларга Саба муниципаль районында ВИЧ-инфекциясен һәм вирус гепатитларын профилактикалау» муниципаль программасы

Стратегияне гамәлгә ашыру механизмының мөһим өлеше - районның федераль һәм республика программаларын гамәлгә ашыруда актив катнашуы. Моннан тыш, Стратегияне гамәлгә ашыруның төп юнәлешләре буенча район жирлекләре белән тыгыз хезмәттәшлекне тәмин итәргә кирәк.

Районның озак вакытлы үсеше шулай ук территориядә үзенә хужалык эшчәнлеген гамәлгә ашыручы предприятие һәм оешмаларның озак сроклы планнарына турыдан-туры бәйле. Мондый хезмәттәшлекнең төп ысулы икътисадны һәм социаль өлкәне үстерүгә юнәлдерелгән килешүләр төзү.

5.2. Хокук механизмнары

Стратегия юнәлешләрен гамәлгә ашыру уздырыла торган социаль-икътисадый үзгәртеп коруларны махсус хокукый тәмин итүне таләп итәчәк.

Хокук белән тәмин итү икътисадый һәм социаль үсеш өлкәсендә федераль һәм төбәк законнарына үзгәрешләр кертү, инвестиция эшчәнлеген стимуллаштыру, эшмәкәрлеккә ярдәм итү контекстында үсәчәк.

Стратегия белән идарә итү системасы социаль-икътисадый үсешне норматив-хокукый жайга салуда проблемаларны вакытында ачыклауны тәмин итәргә тиеш.

Моннан тыш, Россия Федерациясе Президенты, Татарстан Республикасы Президенты указларының төп нигезләмәләрен гамәлгә ашыру хокукый тәмин итүгә үзгәрешләр кертүне таләп итәчәк, шул исәптән:

✓ муниципаль учреждениеләрне оптимальләштерү һәм нәтижәләр буенча идарәне гамәлгә кертү

✓ социаль хезмәтләр күрсәтүче муниципаль учреждениеләрнең эш сыйфатын бәяләүнең бәйсез системасын булдыру

✓ муниципаль хезмәтләр күрсәтүнең сыйфатын яхшырту зарурлыгы.

Күрсәтелгән юнәлешләрне гамәлгә ашыру муниципаль норматив хокукий актлар кабул итү белән бергә барачак.

7.3. Финанс механизмнары

Стратегияне гамәлгә ашыруга финанслауны төрле чыганақлардан жәлеп итү күздә тотыла:

- эчке:

- ✓ муниципаль бюджет, хужалық субъектлары акчалары
- ✓ банқларның кредит ресурслары
- ✓ халықның акчалата керемнәре

тышқы :

- ✓ район территориясеннән читтә инвесторлар карамагында булған акчалар
- ✓ федераль һәм региональ бюджетлар акчалары.

Стратегияне гамәлгә ашыру белән идарә итү системасы бюджет акчаларыннан рациональ файдалануны һәм хосусый инвесторларның акчаларын максималль жәлеп итүне күздә тотта.

Стратегияне гамәлгә ашыруның финанс механизмнары түбәндәгеләрне үз эченә ала:

✓ Стратегия чараларын гамәлгә ашыруның өстенлеге күзлегеннән чыгып, районның агымдагы бюджетына үзгәрешләр кертү һәм чираттагы финанс елына бюджет формалаштыру

✓ инвестицияләр жәлеп итүнең нәтижәле механизмын булдыру

✓ инвестицияләрнең стратегик координациясен тәмин итү

✓ финанс ресурсларыннан файдалануга нәтижәле контроль системасын булдыру

✓ район үсешендә территориаль диспропорцияләрне жиңү юнәлешендә жирлекләрнең икътисадый үсеше һәм бюджет тәмин ителеше дәрәжәсен тигезләү механизмын камилләштерү

✓ районның эре һәм урта предприятиеләре белән социаль-икътисадый үсеш турында килешүләр төзү.

Бары тик финанс ресурсларын барлык чыганақлардан консолидацияләү һәм нәтижәле файдалану гына Стратегиянең озак сроклы максатларына һәм бурычларына максималль нәтижәле ирешергә мөмкинлек бирәчәк.

Стратегияне уңышлы гамәлгә ашыру шарты булып муниципаль һәм дәүләт хақимияте органнарының, бизнесның һәм жәмгыятьнең Стратегияне гамәлгә ашыруны тәмин итә торған проектларны гамәлгә ашырғанда партнерлык принципларында нәтижәле хезмәттәшлеге тора.

Стратегияне гамәлгә ашыру белән идарә итү системасы түбәндәгеләрне үз эченә ала:

✓ Стратегияне гамәлгә ашыру процессында катнашучыларның эшчәнлеген координацияләү, мониторинг һәм тикшереп тору

✓ максатчан индикаторларга ирешү өчен җаваплы булганнарны билгеләү

✓ Стратегияне гамәлгә ашыруны мониторинглау һәм тикшереп тору системасы

✓ Стратегияне актуальләштерү тәртибе.

Стратегияне гамәлгә ашыру процессын оештыру Саба муниципаль районы башкарма комитеты тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Район Стратегиясе белән идарә итүнең төп бурычлары:

✓ Стратегия проектларын карауга тәкъдим ителгән бәяләмәләргә эзәрләү

✓ Стратегияне гамәлгә ашыру эшен оештыру һәм аны гамәлгә ашыру барышын бәяләү

✓ Стратегиянең тиешле бүлекләрен коррективкалау һәм яңарту буенча карарлар кабул итү

✓ кабул ителә торган карарларны башкару буенча Саба муниципаль районы башкарма комитетының структур бүлекчәләргә гамәлләрен координацияләү

✓ массакүләм мәгълүмат чараларында район стратегиясен гамәлгә ашыру барышын яктырту.

Район Стратегиясен гамәлгә ашыру буенча стратегик чараларда аларның казанышлары буенча чараларны гамәлгә ашыру өчен җаваплы кешеләр билгеләнә.

Моннан тыш, максатчан индикаторларга һәм аларны гамәлгә ашыру буенча төп чараларга ирешү өчен җаваплы затлар норматив-күрсәтмә документларында билгеләнгән функциональ (тармак) карауны, вәкаләтләргә һәм функцияләргә исәпкә алып билгеләнергә мөмкин.

Стратегияне гамәлгә ашыруны мониторинглауның төп бурычлары түбәндәгеләр:

✓ районның социаль-икътисадый үсеше турында мәгълүматны җыю, системага салу һәм гомумиләштерү

✓ районның социаль-икътисадый үсешенә планлаштырылган максатларына ирешү дәрәжәсен бәяләү

✓ Стратегиянең нәтижәлелеген һәм нәтижәлелеген бәяләү

✓ районның социаль-икътисадый үсеш максатларына ирешүнең план һәм фактик дәрәжәсенә эчкә һәм тышкы шартларның йогынтысын бәяләү

✓ аларны гамәлгә ашыру өчен кирәкле планлаштырылган һәм факттагы срокларның, Стратегияне һәм ресурсларны гамәлгә ашыру нәтижәләренә туры килүен бәяләү.

Стратегияне гамәлгә ашыруны Саба муниципаль районы Советы тикшереп тора.

Стратегияне гамәлгә ашыруны контрольдә тотуның төп бурычлары

түбәндәгеләр:

- ✓ районның социаль-иқтисады үсеш максатларына ирешүне бәяләү
- ✓ Стратегияне гамәлгә ашыруның нәтижәлелеген арттыру буенча тәкъдимнәр әзерләү
- ✓ максатчан күрсәткечләрне һәм чараларны корректировкалау һәм төгәлләштерү буенча тәкъдимнәр.

Саба муниципаль районы башкарма комитеты, тышкы шартларның үзгәрүен һәм индикаторларның максатчан күрсәткечләрәнә ирешүнең нәтижәләрен исәпкә алып, максатларны, индикаторларны һәм төп чараларны актуальләштерүне тәмин итә.

Актуальләштерү федераль һәм республика норматив-хокукый актларына, шулай ук район үсешенә сизелерлек йогынты ясый торган башка факторларга зур үзгәрешләр булган очракта үткәрелергә тиеш.

6. СТРАТЕГИЯНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУНЫҢ МАКСАТЧАН КҮРСӘТКЕЧЛӘРЕ

34 нче таблица - Саба муниципаль районының 2030 елга кадәр Социаль-иқтисады үсеш стратегиясен гамәлгә ашыруның максатчан күрсәткечләрә

(2021 ел бәяләрендә)

Күрсәткечләр	Үлчә ү берә млег е	2015 ел, факт	2018 ел		2021 ел		2030 ел	
			Күрсәт кеч	2015 елга %	Күрсәт кеч	2015 елга %	Күрсәт кеч	2015 елга %
1. Иқтисад								
Тулаем территориаль продукт - барлығы	млн. сумн арда	10 795	13 653	126	19 670	182	27 658	256
Үзләре житештергән товарлар төяп жибәрелгән, үз көчләре белән башкарылган эшләр һәм хезмәтләр	млн. сумн арда	2 699	2 055	76	3 776	140	7 287	270
Барлык төр хужалықларда авыл хужалыгының жыелма продукциясе	млн. сумн арда	5 045	5 223	104	7 066	140	7 483	148

шул исәптән. Авыл хужалыгы предприятиеләрендә авыл хужалыгының жылма продукциясе	млн. сумнарда	2 889	3 468	120	5 321	184	5 640	195
районның ВТПында кече һәм урта бизнес өлеше	%	32,9	35,2	+2,3 пункт.	36,2	+3,3 пункт.	40	+7,1 пункт.
Жан башына инвестицияләр күләме	мең сум	86,5	73,4	85	126,8	147	143,6	166
Өстәмә төзелә торган эш урыннары	кеше .	х	150	х	600	х	1 200	х
Предприятие һәм оешмалар хезмәткәрләренең уртача исемлек саны	кеше .	11 569	10 978	95	10 639	92	12 726	110
Хезмәт хақы фонды - барлыгы	млн. сумнарда	3 094	3 296	107	4 192	135	5 322	172
Жирле бюджетка салым һәм салым булмаган түләүләргә кергән - барлыгы	млн. сумнарда	496	708	143	1 490	300	968,3	195
шул исәптән. Физик затлар керемнәренә салым	млн. сумнарда	406	604	149	918	226	687	169
Берләштерелгән бюджет структурасында жирле бюджетның үз керемнәре өлеше	%	41	39	-2 пункт.	60	+19 пункт.	60	+19 пункт.
Теркәлгән эшсезлек дәрәжәсе	%	1,4	0,65	-0,75 пункт.	0,67	-0,73 пункт.	0,3	-1,1 пункт.
2. Территория								
Каты өслекке жирле эһәмияттәге автомобиль юллары өлеше	%	52,2	70,1	+17,9 пункт.	78,5	+26,3 пункт.	100	+47,8 пункт.
Ел башына бер кешегә гомуми торак мәйданын тәэмин итү	кв.м.	27,0	28,8	107	31,3	116	34,5	128
3. Кеше капиталы								
3.1. Демография								
Даими халык саны	кеше .	31 115	31041	100	30 458	98	33530	108
Халыкның табигый артуы	кеше .	122	17	14	-104	X	200	164
3.2. Тормыш сыйфаты								

Уртача айлык хезмэт хақы	сум.	20 454	24 628	120	32 838	161	43 909	215
Жан башына акчалата керем	сум.	16 731	18 029	108	22 351	134	27 272	163
минималъ куллану бюджетына жан башына акчалата керемнәр	бер	1,49	1,45	97	1,45	97	2,4	163
Рус теле буенча БДИның урта балы	балл	67,9	74,2	+6,3 пункт.	75,2	+7,3 пункт.	75,0	+7,1 пункт.
Математика буенча БДИның урта балы (профиль дәрәжәсе)	балл	50,6	60,5	+9,9 пункт.	71,2	+20,6 пункт.	65,0	+14,4 пункт.
Кан әйләнеше системалары авырулары сәбәпле үлемнәр өлеше	%	42,4	45,3	+2,9 пункт.	37,3	-5,1 пункт.	35,0	-7,4 пункт.
Физик культура белән даими шөгылләнүче халык өлеше, %	%	39,84	49,08	+9,24 пункт.	51,5	+11,66 пункт.	57,0	+17,16 пункт.

35 нче таблица - Саба муниципаль районының 2030 елга кадәр социаль-икътисадый үсеш стратегиясен гамәлгә ашыру кысаларында консолидацияләнган бюджетның фараз күрсәткечләре (млн. сум)

№ т/б	Күрсәткеч атамасы	2015 ел	2018 ел	2021 ел	2030 ел
1.	Керемнәр - барлығы	1 216,9	1 553,2	849,5	1 613,8
2.	Муниципаль берәмлекнең берләштерелгән бюджетының салым һәм салым булмаган керемнәре	496,3	708,0	392,0	968,3
2.1.	<i>шул исәптән. Физик затлар керемнәренә салым</i>	405,6	604,4	296,5	687,0
3	Түләүсез керемнәр	713,7	838,6	470,4	645,5
4	Чыгымнар - барлығы	1 151,1	1 658,9	1 593,3	1 612,0
4.1.	<i>шул исәптән. Дәүләт идарәсе</i>	97,5	125,7	48,2	130,0
4.2.	<i>Икътисад</i>	75,6	300,4	600,9	100,0
4.3.	<i>Мәгариф</i>	657,1	872,4	613,7	940,0
4.4.	<i>Торак-коммуналь хужалык</i>	65,8	62,0	16,0	92,0
4.5.	<i>Мәдәния</i>	100,7	132,5	125,6	135,0
4.7.	<i>Социаль сәясәт</i>	78,3	72,0	8,4	102,0

4.8.	<i>Спорт һәм физик культура</i>	65,3	86,6	179,0	97,8
5.	Бюджет профицита, дефицита (-) бюджет	65,8	-105,7	-743,8	1,8

Татарстан Республикасы Саба муниципаль районының 2021 елга кадәр һәм 2030 елга кадәр план чорына социаль-икътисадый үсеш стратегиясенә Кушымта

Стратегия чаралары жыелмасы

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, млн. сум.	Финанс лау чыганаг ы
1	Районның алдынгы хужалыкларында терлекләрнең (савымның) продуктивлыгын житештерү технологияләрен куллану юлы белән районның артта калган хужалыкларында алдынгы хужалыклар дәрәжәсенә кадәр житкерү (терлекләрне тоту, сыйфатлы азык әзерләү, терлекләрнең баш санын яңарту) юлы белән	2016- 2030 еллар	Районның авыл хужалыгы предприят иеләре, УСХиП	-	-
2	Туктар авылында 210 башка исәпләнгән саву залы булган роботлаштырылган сөтчелек комплексын төзү (алмашка физик яктан искергән)	2016- 2018 еллар	«Саба» ЖЧЖ	161,0	Бюджет тан тыш чаралар
3	Явлаштау авылында 400 башка исәпләнгән саву залы булган сөт комплексын төзү (физик яктан искергән кешегә алмашка)	2021- 2022 еллар	«Саба» ЖЧЖ	125,0	Бюджет тан тыш чаралар
4	Чулпыч авылы янындагы 2400 савым сыерына исәпләнгән терлекчелек комплексы төзелеше	2019- 2022 еллар	«Саба» ЖЧЖ	1000,0	Бюджет тан тыш чаралар
5	Инвестицион проектны гамәлгә ашыру (АПК өлкәсендә өстенлекле проект): Килдебәк бистәсендә кәжә фермасының икенче һәм өченче чиратын төзү. 6200 савым кәжәсенә проект куәте	2017- 2022 еллар	«Лукоз Саба» ЖЧЖ	700,0	Бюджет тан тыш чаралар

6	Районның алдынгы хужалыкларында эре мөгезле яшь терлекләрнең продуктивлыгын житештерү технологияләр (терлекләрне тоту, сыйфатлы азык тоту, терлекләрнең баш санын яңарту) куллану юлы белән районның артта калган хужалыкларында алдынгы хужалыклар дәрәжәсенә кадәр житкерү	2016-2021 еллар	Районның авыл хужалыгы предприятиеләре, УСХиП	-	-
7	Сәрдә торак пункттыңда 100 ат өчен ферма төзү	2019 ел	«Саба» ЖЧЖ	25,0	Бюджеттан тыш чаралар
8	Югары Симет бистәсендә елга күркә ите һәм күркә итен эшкәртү цехын үстерү фермасы төзү	2022-2023 еллар	«Саба» ЖЧЖ	800,0	Бюджеттан тыш чаралар
9	Бөртекле ашлыкның уңдырышлылыгын районның алдынгы хужалыкларында агротехнологияләр куллану юлы белән алдынгы хужалык дәрәжәсенә кадәр житкерү	2016-2021 еллар	Районның авыл хужалыгы предприятиеләре, УСХиП	-	-
10	Бәрәңгенә уңдырышлылыгын, район хужалыкларының булган мелиоратив системаларын кулланып, 1 гектардан 250 центнерга норматив рентабельле дәрәжәгә кадәр житкерү	2016-2018 еллар	«Саба» ЖЧЖ	-	-
11	Саба бистәсендә рапс кабул итү пункттын модернизацияләү һәм рапс эшкәртү цехын (рапс мае һәм рапс сыгынтысы житештерү) төзү	2017 ел	«Саба» ЖЧЖ	15,5	Бюджеттан тыш чаралар
12	Урта Саба торак пункттыңда терлек чалу цехы (эре мөгезле терлек, ат, бәрән итен эшкәртү) төзү	2017 ел	«Саба» ЖЧЖ	30,0	Бюджеттан тыш чаралар
13	Татар Икшермәсе авылында 350 башка исәпләнгән бозау абзары төзү (алмашка физик яктан искергән)	2018 ел	КФХ Мөхәммәтшин 3.3.	9,0	Бюджеттан тыш чаралар
14	6 га майданда Мингәр авылында ел әйләнәсе файдалану теплицалары төзү	2017 ел	«Долина Агро» ЖЧЖ	15,0	Бюджеттан тыш чаралар
15	Байлар Сабасы бистәсендә сәгатенә 10-20 тонна житештерүче катнаш азык заводын модернизацияләү	2018-2019 еллар	«Саба» ЖЧЖ	90,0	Бюджеттан тыш чаралар

16	Тимершык авылында 2000 тоннага бэрэнге саклагыч төзү	2020 ел	«Саба» ЖЧЖ	35,0	Бюджет тан тыш чаралар
17	Яңа технологиялар куллану нигезендә житештерелә торган продукциянең сыйфатын арттыру. Районда житештерелә торган продукциягә «натураль продукт» брендын булдыру	2016-2030 еллар	Авыл хужалыгы предприятиеләре	-	-
18	«Саба» ЖЧЖнең Тимершык бистәсендә («Татарстан Республикасы сөт бизнесы академиясе») хужалык базасында стажировка мәйданчыгы булдыру	2016-2017 еллар	Авыл хужалыгы министрлыгы	-	-
19	«Саба сөт комбинаты» предприятиесендә сөт эшкәртүнең житештерү циклын модернизацияләү	2019-2024 еллар	«Биектау сөт заводы» ЖЧЖ	160,0	Бюджет тан тыш чаралар
20	Б.Саба шәһәр тибындагы поселогында биологик чистарту корылмалары житештерү цехын төзү	2016 ел	«Евро Акцент-Саба» ЖЧЖ	70,0	Бюджет тан тыш чаралар
21	«Тозлар һәм ваклап сату» инвестиция проектын гамәлгә ашыру	2019-2020 еллар	"Домашние соленья" ЖЧЖ, ИК МР	50,0	Бюджет тан тыш чаралар
22	Шекше авылында коры жыләк-жимеш эшкәртү һәм фасовкалау	2016 ел	"ЭЛЬРО" ЖЧЖ ИК МР	2,5	Бюджет тан тыш чаралар
23	Шәмәрдән бистәсендә рапс маен сыктыру производвосы	2016 ел	П Габидуллин И.И., ШЭ, ИР ИК МР	5,0	Бюджет тан тыш чаралар
24	Шәмәрдән бистәсендә агач йортлар төзү өчен комплектлаучы детальләр житештерү	2018 ел	"Эко дом" ЖЧЖ, ИК МР	3,0	Бюджет тан тыш чаралар
25	Б.Сабасында серияле мебель житештерү.	2018 ел	Аубакиров А.Г., ШЭ, ИР ИК МР	7,5	Бюджет тан тыш чаралар
26	Б.Сабасы шәһәр тибындагы поселогында төзелеш детальләре һәм	2021 ел	«Казан фасон әйберләре»	400,0	Бюджет тан тыш чаралар

	пластмассадан торбалар житештерү заводы төзелеше		заводы» ЖЧЖ, ИК МР		
27	Территориядә житештерелгән продукцияне, товарларны сату базарларын киңәйтү	2016 - 2030 еллар.	Районның хужалык субъектлар ы	-	-
28	Жирле әһемиятгәге мәсьәләләрне, жирлекләрнең бюджет акчаларыннан файдалануны һәм территорияләр мәсьәләләрен хәл итү өчен гражданнар акчаларын жәлеп итүне (үзара салымны) яктырту буенча гражданнар жыеннарын оештыру	2016- 2030 еллар	Районның жирле үзидарә органнары (алга таба - ОМС)	-	-
29	Гражданнарның үзара салым мәсьәләсе буенча референдумнар үткәрү	2016- 2030 еллар	Районның ОМС	-	-
30	Кулланылмаган жирләрне муниципаль милеккә рәсмиләштерү һәм аларны нәтижәле милекчеләргә тапшыру	2016- 2017 еллар	Район, ПИЗО ОМС	-	-
31	Билгеләп куелмаган жирләрне ачыклау максатларында жир кишәрлекләренә һәм шәхси ярдәмче хужалыкларга тулы инвентарлаштыру	2016- 2017 еллар	Район, ПИЗО ОМС	-	-
32	Билгеләп тору буенча файдаланылмый торган ачыкланган жир кишәрлекләрен (рөхсәт ителгән файдалануны) рәсмиләштерү	2016- 2030 еллар	Район, ПИЗО ОМС	-	-
33	«Соры» хезмәт базарын бетерү - физик затлар керемнәренә салым буенча салым базасын арттыру максатларында эш бирүчеләр һәм аларның хезмәткәрләре арасында хезмәт мөнәсәбәтләрен ачыклау һәм рәсмиләштерү	2016- 2018 еллар	ИК МО, Россиянең Саба районы буенча МБС, Россиянең ТР буенча 10 нчы МРИ ФНС, Саба районы прокурату расы	-	-

34	АПК һәм сәнэгать кластерларында чараларны гамэлгә ашыру исәбенә физик затлар керемнәренә салым буенча салым базасын арттыру	2016-2030 еллар	ИК МО, районның хужалык субъектлары	-	-
35	Район стратегиясе кысаларында билгеләнгән индикатор нигезендә кече һәм урта бизнесны үстерү чараларын гамэлгә ашыру исәбенә жирле бюджетның керем өлешен тулыландыру	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
36	Авыл гражданның «Лизинг-Грант», «Гаилә фермалары» кече эшқуарлыкка ярдәм буенча дәүләт программаларына максималь жәлеп итү һәм шәхси ярдәмче хужалыкларга ярдәм итү	2016-2030 еллар	ОТР ИК МО	-	-
37	Кече эшқуарлык субъектлары өчен муниципаль закупкаларның 50%ын урнаштыру	2016-2030 еллар	Икътисад бүлеге ИК МО	-	-
38	Товарлар житештерүне оештыру өчен кече һәм урта бизнес кредитлары буенча процент ставкаларын жирле бюджет акчалары исәбеннән конкурс нигезендә субсидияләү	2019-2021 еллар	ИК МО	Бюджет формалаштырганда	
39	Кече бизнес субъектлары һәм гражданның белән эшқуарлыкны үстерү буенча тематик семинарлар (мәгълүмати-консультация ярдәме) үткәрү	2016-2030 еллар	ОТР ИК МО	-	-
40	Муниципаль берәмлекнең хокукий базасын камилләштерү һәм кече эшқуарлыкны нәтижәле үстерү өчен административ киртәләрне киметү	2016-2021 еллар	ИК МО	-	-
41	http://pandia.ru/text/category/bezrobotitca/ Яшьләрнең һәм эшсезләрнең эшқуарлык инициативасын стимуллаштыру	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
42	Эшқуарлар өчен мәдәни һәм спорт чаралары уздыру аша кече эшқуарлык субъектлары арасында партнерлык мөнәсәбәтләре урнаштыруга ярдәм итү	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-

43	Кече эшкуарлыкны үстерү өчен уңай шартлар тудыру максатларында салым ставкалары күрсәткечләрэн үзгәртү турында тәкъдимнәр әзерләү	2016-2021 еллар	ИК МО	-	-
44	Кече һәм урта эшкуарлык субъектлары үсешенәң индивидуаль проектларын гамәлгә ашыру	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
45	Муниципаль берәмлекне тәкъдир иткәндә күргәзмәләрдә катнашуга кече эшкуарлык субъектларын жәлеп итү.	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
46	Намуслы көндәшлек принциплары территориясендә гарантия (муниципаль сатып алулар, "Реклама турында" ФЗ нигезендә реклама конструкцияләре урнаштыру).	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
47	Ел саен «Эшмәкәр көне» бәйрәмен уздыру	2016-2030 еллар	ИК МО	0,8	Жирле бюджет
48	Районның инвестицион потенциалы турында мәгълүмати ресурс (портал) эшләү	2016 ел	ОТР ИК МО	-	-
49	«Саба» һәм «Шәмәрдән» сәнәгать майданчыкларына потенциал инвесторлар жәлеп итү	2016-2024 еллар	ИР ИК МР	-	-
50	Территориягә яңа инвесторлар жәлеп ителгән саен инвестиция проектлары реестрын яңарту һәм аларның проектларын максималь гамәлгә ашыру	2016-2030 еллар	ИР ИК МР	-	-
51	«Саба» сәнәгать паркы инфраструктурасын үстерү өчен субсидия алуға федераль конкурста катнашу	2017-2019 ел	ИР ИК МР	385,0	-
52	Инвесторларны аларның проектларын гамәлгә ашыруда (участокларны ызанлау, буш майданнар бирү, коммуналь инфраструктура объектларына тоташтыру) озатып йөрү	2016-2030 еллар	ИР ИК МР	-	-
53	Татарстан Республикасы Инвестицион үсеш агентлыгы, федераль һәм региональ үсеш институтлары белән үзара хезмәттәшлек)	2016-2030 еллар	ИР ИК МР	-	-

54	Саба муниципаль берәмлеген республика һәм регионара күргәзмәләрдә тәкъдир итү	2016-2030 еллар	ИР ИК МР	-	-
55	Туристлык маршрутларын эшләү һәм туристлык бизнесын бөтен инфраструктура белән комплекста үстерү, аерым алганда, «Сабантуй» мәдәни-спорт комплексында дәүләти-хосусый партнерлык принципларында ял базасын төзү	2016-2021 ел	ИК МО	«Сабантуй» мәдәни-спорт комплексында ял базасын төзү буенча инвесторларны билгеләү	
56	Стендка ату, картинг, өстәл теннисы буенча Россия һәм халыкара ярышлар үткәрү	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
57	Логистиканы үстерү өчен инвесторны жәлеп итү	2020 ел	ИР ИК МР	-	-
58	Дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр күрсәтү буенча күп функцияле үзәк төзү.	2016-2017 еллар	ИК МО	60,0	Республика бюджеты
59	Иләбәр бистәсендә чаңгы-роллер трассасын төзү	2017-2018 еллар	ИК МО	44,8	
60	Иләбәр бистәсендә тау чаңгысы комплексы төзелеше	2018 ел	ИК МО	Проектны эшләүдә	
61	Гражданнарның узара салым акчалары исәбеннән районның торак пунктларында каты өслекле юллар төзү	2016-2030 еллар	Районның ММИ, ЮХИДИ инфраструктур үсеш бүлеге	250,0	Жирле бюджет
62	«Татарстан Республикасының гомуми файдаланудагы жирле эһәмияттәге юлларында юл эшләре» программасы буенча районның торак пунктларында юлларны норматив хәлгә китерү (Юллар фонды)	2016-2030 еллар		210,0	Жирле бюджет
63	«Татарстан Республикасы торак пунктларының юл-урам челтәрен норматив хәлгә китерү» программасы буенча районның торак пунктларында юлларны норматив хәлгә китерү (ЩПС).	2016-2030 еллар		370,0	Бюджет
64	«Татарстан Республикасы район үзәкләренең һәм шәһәрләренең асфальт-бетон өслекле юл-урам челтәрен норматив хәлгә китерү» программасы буенча Б.Сабасы һәм	2016-2030 еллар		110,0	Бюджет

	Шәмәрдән шәһәр тибындагы поселогында юлларны норматив хәлгә китерү (гамәлдәге өслекне ремонтлау).				
Региональ әһәмиятле автомобиль юлларын төзү Саба районында түбәндәге кишәрлекләрдә:					
65	"Байлар Сабасы - Лесхоз" - Нырты озынлыгы 8,3 км.	2017 ел	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	132,8	Бюджет
66	Мөндеш авылына килү 2,8 км озынлыкта.	2018 ел		44,8	
67	Сүлә - Корса аерылышы 5,0 км озынлыктагы	2019 ел		80,0	
68	Олы Шыңар - Тулушка 4,0 км озынлыктагы	2020 ел		64,0	
Региональ әһәмиятле автомобиль юлларын ремонтлау Саба районында түбәндәге кишәрлекләрдә:					
69	Байлар Сабасы - Тимершык - Югары Симет-Алан 2,0 км озынлыкта	2016 ел	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	32,0	Бюджет
70	Сатыш - Бигәнәй - Мамалай - Мамадыш - Теләче" 2,4 км озынлыктагы.	2016 ел		40,0	
71	Байлар Сабасы - Тимершык - Югары Симет-Алан	2017 ел		40,0	
72	"Байлар Сабасы- Лесхоз" - Сабабаш 1,0 км озынлыктагы.	2017 ел		8,0	
73	Язлы Арташ - Олы Нырты. 1,1 км озынлыктагы	2018 ел		9,0	
74	Түбән Шытсу авылына килү 1,7 км озынлыктагы юл.	2018 ел		30,0	
75	Сатыш - Олы Кибәче. 5,0 км озынлыктагы	2019 ел		40,0	
76	"Казан - Шәмәрдән" - Көек 4,2 км озынлыктагы.	2019 ел		35,0	
77	Тимершык - Кызыл Мишә 3,8 км озынлыктагы.	2020 ел		30,4	
78	Аренда торагын төзү	2016-2021 еллар	ИКМО	290,4	Дәүләт торак фонды чаралары
79	"2014 - 2017 елларга һәм 2020 елга кадәр чорга авыл территорияләрен тотрыклы үстерү" федераль максатчан программасы буенча	2016 - 2020 еллар	ИКМО	405,0	Дәүләт торак фонды чаралары

	социаль ипотека һәм социаль ипотека буенча торак төзелеше				
80	Гаилә әгъзасының торакның квадрат метрлары белән тәмин ителеш күләменә карамастан, берничә гаилә составында бер йортта яшәүче авыл территорияләрендә яшә гаиләләрне торак белән тәмин итү предметына республика программасына үзгәрешләр кертү (район сессияләрендә республика житәкчелегенә мөрәжәгать)	2016-2019 еллар	СОВЕТ САБИНСКОГО МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА	-	-
81	Б.Сабасы шәһәр тибындагы поселогында паркны төзекләндерү (2 нче чират)	2016 ел	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	20,0	Бюджет
82	Б. Сабасында су саклау зонасын урнаштыру	2016-2020 еллар		120,0	
83	Б.Сабасы шәһәр тибындагы поселогында паркны (Әфган кешеләренә) төзекләндерү	2016-2022 еллар	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	10,0	Жирле бюджет
84	Территорияләрдә рекреацион зоналарны үстерү	2016-2030 еллар	ОМС	Инвесторлар акчалары	
85	Үсеш планын гамәлгә ашыру кысаларында торак пунктларда мобиль элемент белән тәмин ителмәгән заманча ЛТИ коммуникация чараларын урнаштыру «Таттелеком» ААЖ	2016-2021 еллар	«Таттелеком» ААЖ Саба РУЭС	Финанс кысаларындагы субъектның хужалык планы кысаларында	Бюджеттан тыш чаралар
86	Дәүләти-хосусый партнерлык нигезендә жирлекләрдә балалар майданчыклары төзү	2016-2021 еллар	ОМС	-	-
87	Район территориясендә каты көнкүреш калдыкларын аерым жыюны оештыру	2016-2021 еллар	МБ БК, Коммуналь предприятие, Дәүләтши н Д.Р.. ШЭ	-	-

88	Территорияләрне яшеллэндерү (жирлекләрде агач утырту)	2016-2030 еллар	ОМС	-	-
89	Әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендә юридик һәм физик затлар тарафыннан хокук бозуларны ачыклауга, гаепле кешеләрне административ җаваплылыкка тарту белән комплекслы якын килү	2016-2030 еллар	Район ОМС, ИК МО	-	-
90	«Саба сәт комбинаты» ЖЧЖ предприятиесендә житештерү калдыкларын чистарту процессын модернизацияләү	2019-2024 еллар	«Биектау сәт заводы» ЖЧЖ	20,0	Бюджеттан тыш чаралар
91	Б.Сабасында чистарту корылмасын реконструкцияләү	2017 ел	ИК МО, «Саба ТКХ МПП» ААЖ	26,9	Бюджет
92	Югары Утар торак пункттын су белән тәмин итү	2017 ел	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	5,0	Бюджет
93	Гомуми озынлыгы 6,7 км булган Шәмәрдән, Олыяз, Пүкәл, Б. Сабасы торак пунктларында торак төзелеш өчен яңа участкаларны газ белән тәмин итү.	2016		12,0	Бюджеттан тыш чаралар
94	Явлаштау, Мишәбаш, Сатыш, Юлбат, О.Кибяче, Иштуган, Иске Икшермә, Лесхоз, Сабабаш, Шекше, Корсабаш, Б.Сабысы, Шәмәрдән торак пунктларында торак төзелеш өчен яңа участкаларны газ белән тәмин итү 8,9 км озынлыкта	2017		16,5	Бюджет
95	Тимершык, Көек, Кызыл Мишә, Ю.Шытсу, Т.Шытсу, Сабабаш, Лесхоз, Т.Симет, Ю.Симет торак пунктларында торак төзелеш өчен яңа участкаларны газ белән тәмин итү гомуми озынлыгы 3,8 км озынлыкта	2017-218 еллар		7,5	Бюджет

96	Шәмәрдән, Олыяз, Пүкәл, Б.Сабасы, Явлаштау, Мишәбаш, Сатыш, Юлбат, О.Кибәче, Иштуган, Иске.Икшермә, Лесхоз, Сабабаш, Шекше, Корсабаш, Тимершык, Кызыл Мишә, Ю.Шытсу, Т.Шытсу, Т.Симет, Ю.Симет торак пунктларында торак төзелеше өчен яңа участокларны су белән тәмин итү, гомуми озынлыгы 19,4 км.	2017- 2018 еллар		27,2	Бюджет
97	Б.Сабасы, Урта Саба, Я.Арташ, О.Кибәче, О.Нырты, З.Нырты, Урта Нырты, Чәбия Чүрчи, О.Шынар, К.Шынар, Чулпыч, Оет, Ю.Симет, Т.Симет, Явлаштау, Мишәбаш, Эзмә, Олыяз, Иләбәр, Пүкәл, Өтернәс, Иштуган, Килдебәк торак пунктларында урамнарны яктырту челтәрләрен модернизацияләү Мәртен, Корсабаш, Лесхоз, Түбән Утар, Югары Утар, Сүлә, Т.Мичән, Иске.Мичән, Керәнле, Бакшанда, Т.Шытсу, Ю.Шытсу, Елыш, Сатыш, Ак.Бигәнәй, Каз.Бигәнәй, Чәбки-Саба, Мамалай, Иске Икшермә, Тат. Икшермәсе, Өч Нарат, Тимершык, Кызыл Мишә, Көек, Миңгәр, Сабай, Шекше, Алан-Елга, Сәрдә, Шәмәрдән, Мичәнбаш, Кырбаш, Юлбат, Тенеки, Калатау, Йосыф Алан (1312 яктылык диодлы яктырткычлар урнаштыру, 115 км ара сузу). СИП2)	2017- 2020 еллар	ИКМО, ОМС инфраструктуралы үсеш бүлеге	37,0	Бюджет
98	Су белән тәмин итүнең үзәк системаларын мониторинглау жирлекләрдә су югалту предметына. Су югалтуларын минимальләштерү чараларын күрү	2016- 2030 еллар	Коммун. Район предприят иеләре	-	-

99	Суны микробиологик тикшерүүлөр һәм су белән тәэмин итүнең үзәк системаларында суның сыйфатын катгыйлык предметына анализлау	2016-2030 еллар	«Гигиена һәм эпидемиология үзәге» ФБУЗ	-	-
100	Районда күпфатирлы йортларда һәм муниципаль учреждениеләрдә энергия ресурсларын куллануны исәпкә алу приборлары күрсәткечләрен дистанцион рәвештә юкка чыгару системасын кертү	2016-2021 еллар	ИКМО инфраструктур үсеш бүлеге	Коммерция тәкъдимен формалаштыру буенча	Жирле бюджеттан уртак финанслау принципларында граждандар акчалары
101	Гаилә институтын пропагандалау һәм ныгыту.	2016-2030 еллар	Районның ижтимагый оешмалары, МБК	-	-
102	Районның гомуми белем бирү оешмаларында «Семьеведение» проектын гамәлгә кертү	2016-2030 еллар	«Мәгариф идарәсе» МКУ	-	-
103	Өч һәм аннан да күбрәк балалары булган гаиләләрдә тәрбияләнүче балаларны бушлай мәктәп туклануы белән тәэмин итү	2016-2021 еллар	ИК МО	18,5	Жирле бюджет
104	Халык арасында сәламәт яшәү рәвешен пропагандалау	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
105	Гражданны рухи тәрбияләү. Толерантлык, милләтара һәм милләтара тынычлык принципларын китерегез.	2016-2030 еллар	Районның ижтимагый һәм дини оешмалары	-	-
106	Яшь гаиләләргә аларның торак мәсьәләләрен хәл итүдә ярдәм	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-

107	Халыкны урбанизациялөү темпларын киметү максатларында территориядә күрсәтелә торган социаль хезмәтләрнең (мәгариф, сәламәтлек саклау, мәдәният, физик культура) сыйфатын күтәрү	2016-2030 еллар	ИК МО		
108	Балаларга һәм яшьләргә социаль ярдәм күрсәтү гарантияләрен тәмин итү	2016-2030 еллар	ТР Хезмәт, халыкны эш белән тәмин итү һәм социаль яклау министрлыгының Саба районы бүлеге	-	-
109	Байлар Сабасы бистәсендә 3.Йосыпов урамындагы 7 нче йорт адресы буенча урнашкан административ бинага капитал ремонт ясау, алга таба Саба МР буенча Татарстан Республикасы Хезмәт, халыкны эш белән тәмин итү һәм социаль яклау министрлыгы учреждениеләрен урнаштыру өчен <i>(халыкка социаль хезмәтләрне сыйфатлы күрсәтү максатларында)</i>	2016 ел	ИК МО	20,0	Бюджет
110	«соры» хезмәт базарын бетерү - эш бирүчеләр һәм аларның хезмәткәрләре арасында хезмәт мөнәсәбәтләрен ачыклау һәм рәсмиләштерү. Салым исәбенә куймыйча эшкуарлык эшчәнлеге белән шөгыйльләнүче затларны ачыклау һәм аларны индивидуаль эшкуар буларак теркәүне тәмин итү	2016-2030 еллар	ИК МО, Россиянең Саба районы буенча МБС, Россиянең ТР буенча 10 нчы МРИ ФНС, Саба районы прокуратурасы	-	-

111	Хезмэт хакын арттыруга ирешү максатларында районның хужалык субъектларында хезмэт житештерүчәнлеген арттыру	2016-2030 еллар	Районның хужалык субъектлары	-	-
112	Район территориясендә шәхси ярдәмче хужалыкларда һәм фермер хужалыкларында житештерелгән авыл хужалыгы продукциясен әлеге майданчыкта сату өчен мини Агропарк булдыру. Районның шәхси ярдәмче хужалыкларында һәм фермер хужалыкларында житештерелгән/продукцияне (яшелчә, жиләк-жимеш) эшкәртүне оештыру	2019-2024 еллар	ИК МО	Инвестор акчалары	
113	Аз керемле гаиләләрне һәм авыр тормыш хәлендә калган гаиләләрне ачыклау. Аларның мәсьәләләрен хәл итүдә, торак-коммуналь хезмәтләр өчен бурычларын реструктуризацияләүдә индивидуаль якин килү	2016-2030 еллар	Халыкны социаль яклау идарәсе	-	-
114	Табышы яшәү минимумынан түбәнрәк булган гражданның адреслы социаль ярдәм	2016-2030 еллар	ИК МО ТР МТЗ һәм СЗ белән берлектә	-	-
115	Район стратегиясен гамәлгә ашыру кысаларында яңа эш урыннары булдыру	2016-2030 еллар	ИК МО, районның хужалык субъектлары	Инвесторлар нигезендә	
116	Өлгергәнлек буенча укытуның һәм аерым укытуның (сыйныфларның) гендер юнәлешле системасын планлы төзү	2016-2018 еллар	«Мәгариф идарәсе» МКУ (алга таба «УО» МКУ	-	-
117	Меритократия принципларын гамәлгә ашыру - сәләтле һәм талантлы балаларны мәктәпкәчә яштыгын ачыклау һәм аларның потенциалын тулысынча ачу	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
118	Гомуми белем бирү учреждениеләрендә фундаменталь	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-

	предметларны (математика, физика, химия) кертү (факультатив)				
119	Югары профессиональ педагогларны укыту процессына жәлеп итеп, белем бирү сыйфатын күтәрү	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
120	Гомуми белем бирү учреждениеләрендә укучыларны профориентацияләү буенча түгәрәкләр алып бару һәм әлеге юнәлеш буенча профильле федераль һәм республика уку йортлары белән хезмәттәшлек итү.	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
121	Саба аграр көллиятендә эшче һөнәрләр буенча белем бирү белгечлекләрен киңәйтү: 08.02.01 биналар һәм корылмаларны төзү һәм эксплуатацияләү; 13.02.01 Электр белән тәэмин итү (тармаклар буенча)	2016-2018 еллар	"УО" МКУ	-	-
122	Саба аграр көллияте студентларының WorldSkills Russia һөнәри осталык чемпионатларында катнашуы	2017-2019 еллар	«Саба аграр көллияте» ДАҺБУ	-	-
123	Өстәмә белем бирүне үстерү	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
124	Район мәгариф учреждениеләрендә балаларга патриотик һәм хезмәт тәрбиясе	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
125	ТР Мәгариф һәм фән министрлыгына сәләтле балалар өчен кытай телен укыту буенча Саба гомуми белем бирү мәктәбен укыту программасына тәкъдимнәр кертү	2016-2021 еллар	"УО" МКУ	-	-
126	Авыр балаларны вакытында ачыклау. Мондый балалар белән профилактик эш һәм аларга психологның грамоталы ярдәмен күрсәтү	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
127	Фәнни-техник ижатны үстерү буенча Юллар картасын (2016-2020 еллар) гамәлгә ашыру һәм инженер-техник компетенцияләрне үзләштерү	2016-2020 еллар	"УО" МКУ	-	-
128	«Хезмәткә һәм оборонага эзер» (ГТО) Бөтенроссия физкультура-	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-

	спорт комплексын гомуми белем бирү учреждениеләрендә кертү				
129	Балаларны сәламәтләндерү компаниясенә жәлеп итү (жәйге хезмәт һәм ял лагерьлары, жәйге чорда 14 яшьтән 18 яшькә кадәрге балаларны эшкә урнаштыру)	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
130	Район, республика, Россия, халыкара масштабларында фән олимпиадаларында призлы урыннар алган укучыларны һәм аларның укучыларын бүләкләү	2016-2021 еллар	"УО" МКУ	9,2	Жирле бюджет
131	Гомуми белем бирүнең яңа федераль дәүләт белем бирү стандартларын кертү	2016-2030 еллар	"УО" МКУ	-	-
132	Ата-аналарның мәгариф белән дәүләт-ижтимагый идарәсендә катнашуы, шул исәптән ижтимагый оешмалар булдыру аша	2016-2030 еллар	Гомуми белем бирү учреждениеләренең ата-аналар комитетлары	-	-
133	Сәләтле мәктәп укучылары өчен интернат төзү(муниципальара проект)	2020-2022 еллар	ОТР ИК МО	120,0	Бюджет
134	«SABA-ARENA» универсаль спорт комплексы төзелеше (муниципальара проект).	2017-2018 еллар	ОТР ИК МО	200,0	Бюджет
135	Б.Сабасында урнашкан 550 укучыга исәпләнгән яңа мәктәп төзелеше (БЭСИ мәгълүматлары буенча, Саба шәһәр тибындагы поселогында	2020-2022 еллар	ОТР ИК МО	480,0	Бюджет
136	Табиблар тарафыннан белгечләр туплауны тәмин итү максатларында район мәктәпләрен тәмамлаучыларны максатчан юнәлеш буенча уку	2016-2021 еллар	«Саба үзәк район хастаханәсе» ДАССУ	-	-
137	Амбулатор-поликлиника хезмәте белгечләре һәм фельдшерларның эш урыннарын заманча компьютер техникасы белән тулыландыру.	2016-2018 еллар	«Саба үзәк район хастаханәсе» ДАССУ	1,5	Бюджет

138	Районның дэвалау-профилактика учреждениелэрен заманча медицина аппаратурасы белэн тээмин итү	2018-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэе» ДАССУ	30,0	Бюджет
139	Ми кан эйлэнеше бозылган авыруларны дэвалау бүлеге төзү(муниципальара проект)	2017-2024 еллар	«Саба үзэк район хастаханэе» ДАССУ ИК МО	150,0	Бюджет
140	Югары технологияле һәм махсулаштырылган медицина ярдэме алу өчен авыруларны республика һәм федераль медицина учреждениелэренэ үз вакытында жиберү.	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэе» ДАССУ	-	-
141	Халык үлемен киметү максатында йогышлы булмаган авыруларны һәм аларның үсеш куркынычы факторларын иртэрэк ачыклау	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэе» ДАССУ	-	-
142	Билгелэнгэн тэртиптэ халыкка диспансеризация үткэрү	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэе» ДАССУ	-	-
143	Авыл халкына күчмэ юл белэн медицина ярдэме күрсэтү эшен активлаштыру.	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэе» ДАССУ	-	-
144	Онкология авыруларын профилактикалау һәм иртэ диагностикалау чараларын үткэрү, шул исэптэн 100% аналык муенчыгы патологиясен ачыклау өчен 18 яшьтэн өлкэнрэк хатын-кызларны цитологик скрининг тикшерүен үткэрү	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэе» ДАССУ	-	-
145	100% тиешле халыкны флюорографик тикшерүлэр белэн колачлау	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэе» ДАССУ	-	-
146	Массакулэм мэгълүмат чараларында сэләмэт яшэу рэвешен популярлаштыру	2016-2030 еллар	«Саба үзэк район хастаханэе» ДАССУ	-	-

147	«Саба үзәк район хастаханәсе» ДАССУ керемәндә түләүле медицина хезмәтләре күләме өлешенәң 3%ка артуы	2016-2030 еллар	«Саба үзәк район хастаханәсе» ДАССУ	-	-
148	Сәламәтлек саклауга заманча мәгълүмат системаларын кертү, шул исәптән электрон медицина картасын кертү.	2018-2024 еллар	«Саба үзәк район хастаханәсе» ДАССУ	-	-
149	Зарарлы гадәтләргә юкка чыгару (тәмәке тарту, спиртлы эчемлекләр куллану) буенча чаралар үткәрү	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
150	«Хезмәткә һәм оборонага эзәр» Бөтенроссия физкультура-спорт комплексы нормативларын үтәүгә халыкны жәлеп итү	2016-2030 еллар	Яшьләр эшләре һәм спорт бүлегә (алга таба - ОДМС)	-	-
151	Халыкны массакүләм спортка жәлеп итү максатларында спорт чараларын, хезмәт коллективлары арасында ярышлар үткәрү	2016-2030 еллар	Яшьләр эшләре һәм спорт бүлегә	-	-
152	«Өченче яшь» кешеләр категориясә өчен һәм мәктәпкәчә яшьтәгә балалар өчен ата-аналарын жәлеп итеп уздырыла торган спорт чаралары санын арттыру	2016-2030 еллар	Яшьләр эшләре һәм спорт бүлегә	-	-
153	Спорт чараларын, мөмкинлекләре чикләнгән гражданныр өчен ярышлар үткәрү	2016-2030 еллар	Яшьләр эшләре һәм спорт бүлегә	-	-
154	Килдебәк, О.Шыңар, О.Кибәчә, Корсабаш торак пунктларында спорт майданчыклары төзү	2017 ел	ИК МО	7,0	Бюджет
155	Ю.Шытсу Шәмәрдән, Явлаштау торак пунктларында спорт майданчыклары төзү	2018 ел	ИК МО	15,5	
156	Югары Симет, Завод-Нырты, Байлар Сабасы торак пунктларында спорт майданчыклары төзү	2019 ел	ИК МО	15,4	
157	Байлар Сабасы, Иштуган торак пунктларында спорт майданчыклары төзү	2020 ел	ИК МО	6,0	

158	О.Арташ, Юлбат торак пунктларында спорт майданчылары төзү	2021 ел	ИК МО	6,0	
159	Югары белемле белгечләр тарафыннан мәдәният учреждениеләрен 100% тәэмин итү	2030 ел	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
160	Мәдәният учреждениеләре өчен үткәрелә торган конкурсларда һәм грантларда катнашу	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
161	Хезмәт коллективларын тематик мәдәни чараларда катнашуга жәлеп итү	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
162	Мәдәни ял чаралары уздырудан керемнәрнең ел саен 10 %ына артуы	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
163	Мәдәни-ял чараларында катнашучылар санының ел саен 10 %ына артуы	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
164	Китапханә фондын яңарту	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	1,7	Жирле бюджет
165	Музей-мәдрәсә һәм туган якны өйрәнү музейнең экспонатлары белән таныштыру	2016-2020 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
166	Жәмәгать туклануы оешмаларында ел саен милли кухня көне	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
167	Этнокультура үзенчәлекләрен саклауда ярдәм итү, район халкының милләтара мәдәни элементләрен ныгыту	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
168	«Х.һәм А. Вәлиуллиннар исемендәге балалар сәнгать мәктәбендә» юнәлешләр буенча түгәрәкләр санын арттыру	2016-2018 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
169	Халык ижатын үстерү һәм матди булмаган мәдәни мирасны саклап калу максатларында конкурслар, чаралар уздыру	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	4,5	Жирле бюджет
170	Үсеп килүче буынны патриотик тәрбияләү	2016-2030 еллар	ИКМО мәдәният бүлеге	-	-
171	Т.Симет авылында 50 урынлык авыл клубы төзелеше	2017 ел	ИК МО	6,4	Бюджет

172	Б.Сабасы шәһәр тибындагы поселогында Туган якны өйрәнү музеең төзү	2017-2020 ел	ИК МО	15,0	Бюджет
173	Тенеки бистәсендә 50 урынлык авыл клубы төзелеше	2018 ел	ИК МО	6,7	Бюджет
174	Корсабаш бистәсендә күпфункцияле үзәк төзү	2018 ел	ИК МО	12,2	Бюджет
175	Мәртен бистәсендә 50 урынлык авыл клубы төзелеше	2019 ел	ИК МО	7,5	Бюджет
176	Керәнле бистәсендә 50 урынга исәпләнгән авыл клубы төзелеше	2020 ел	ИК МО	6,3	Бюджет
177	Сатыш бистәсендә күпфункцияле үзәк төзү	2021 ел	ИК МО	34,0	Бюджет
178	Урта Нырты бистәсендә 50 урынга исәпләнгән авыл клубы төзелеше	2021 ел	ИК МО	7,5	Бюджет
179	Олы Нырты бистәсендә күпфункцияле үзәк төзү	2022 ел	ИК МО	34,0	Бюджет
180	Хезмәт житештерүчәнлеген арттыру өчен районның барлык предприятиеләрендә һәм учреждениеләрендә идарә итү системасын тәмин итү максатларында һәр муниципаль хезмәткәргә һәм районның хужалык итүче субъектлары хезмәткәрләренә технологик карталар эшләү (киләшү буенча)	2016-2021 еллар	ОМС, муниципаль учреждениеләр, районның хужалык субъектлары	-	-
181	Жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә нәтижәләлеген индивидуаль бәяләү	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
182	Хужалык итүче субъект социаль-икътисадый күрсәткечләргә ирешү буенча килешүләр нигезендә жирле үзидарә органнары һәм районның хужалык субъектлары арасында мөнәсәбәтләр урнаштыру	2016-2030 еллар	ИК МО икътисад бүлеге (алга таба - БГӘ), Районның хужалык субъектлары	-	-
183	Шәһәр һәм авыл арасында халык балансын саклап калу максатларында житештерүче көчләренә урнаштыру программасын республика	2017-2021 еллар	ИК МО, Муниципаль район Советы	-	-

	дәрәжәсендә эшләү буенча тәкъдимнәр әзерләү				
184	Районның хужалык итүче субъектлары кадрларына ихтыяжны планлаштыру һәм район стратегиясен гамәлгә ашырганда үзгәрәп торучы хәлләр яктылыгында оператив җавап бирү	2016-2030 еллар	“Саба районының Мәшгульлик үзәге” ДКУ, МБС	-	-
185	Районның хужалык субъектларында хезмәт хакының дәрәжәсен һәм вакытында түләвен тикшереп торы	2016-2030 еллар	БГӘ МО	-	-
186	Халыкның реаль керемнәрен киметүне булдырмау максатларында коммуналь хезмәтләргә, жәмәгать транспорты хезмәтләренә тарифлар дәрәжәсен тикшереп торы	2016-2030 еллар	БГӘ МО	-	-
187	Торак-коммуналь хезмәтләр өчен халыкның электрон түләүләрен күрсәтү	2016-2021 еллар	ИК МО	-	-
188	Эш бирүчеләрнең һәм хезмәткәрләрнең пенсия киләчәгә өчен җаваплылыгын формалаштыруга юнәлдерелгән мәгълүмати һәм агарту эшен оештыру	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
189	Район территориясендә хезмәт законнары нормаларын үтәү	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
190	Районның хужалык субъектлары тарафыннан мәҗбүри пенсия иминләштерүенә иминият кертемнәрен вакытында түләүне тикшереп торы	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
191	Районның хужалык субъектларында хезмәтне саклау шартлары торышын тикшереп торы	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
192	Республика программасы кысаларында жирле үзидарә органнары хезмәткәрләренең квалификациясен күтәрү	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-
193	Жирле үзидарә органнары өчен кадрлар резервын формалаштыру	2016-2030 еллар	ИК МО	-	-

194	Территориядә жәмгыять куркынычсызлыгын тәэмин итү максатларында радикаль карашлар һәм экстремистик гамәлләр чагылышларын юкка чыгару	2016-2030 еллар	Саба районы буенча Россия ЭЭМ МО белән берлектә районның һәм ОМС ижтимагы й оешмалары	-	-
195	Районның хужалык итүче субъектларының жирле үзидарә органнары белән килешенгән гамәлләре территорияне үстерүгә йогынты ясый торган карарлар кабул итүдә	2016-2030 еллар	Районның хужалык субъектлары, ММИ	-	-
196	Ашау өчен Кытай таякчылары ясау прозводствосын башлап жибәрү	2019	«Саба агач эшкәртү производствосы» ЖЧЖ, ИК МР	18,0	Бюджет тан тыш чаралар
197	400 дән дә ким булмаган "үзмәшгульләр"не теркәүдә ярдәм итү	2019	Россиянен ТР буенча 10 нчы МРИ ФНСы БГӘ, ТР ФПП НО	-	-
198	«Биржа майданчыгы» агрегаторы аша сатып алулар санының артуы	2018-2020	БГӘ МБ, Финанс-бюджет палатасы	-	-
199	Шәмәрдән авылында «Проминвестхолдинг» сәнәгать майданчыгы төзү	2019-2020	«Прогрес» НПП» ЖЧЖ, ИК МР	80,0	Бюджет тан тыш чаралар
200	Сәнәгать калдыкларын эшкәртү буенча «Яшел Парк» Экотехнопаркын төзү	2019-2024	"Транслон переработка" ЖЧЖ, ИК МР	890,0	Бюджет тан тыш чаралар

201	Авыр кросс күркә репродукторы Бут Биг 6 (BUT BIG 6) төзү	2019-2024	ООО "Бранко Рус", ИК МР	240,0	Бюджет тан тыш чаралар
202	Кыяр үстерү буенча теплица хужалыгын оештыру	2019-2021	«Агросервис» ЖЧЖ, ИК МР оешмасы	5,0	Бюджет тан тыш чаралар
203	Алюминийдан моторлы көймәләр житештерү	2019-2022	«Ялкын» ЖЧЖ, ИК МР оешмасы	35,0	Бюджет тан тыш чаралар
204	Вентиляция продукциясе һәм кондиционер системаларын житештерү	2019-2020	"Би Эйч Би систем" ЖЧЖ, ИК МР ОИРы	20,0	Бюджет тан тыш чаралар
205	Авыл хужалыгы техникасы өчен комплектлаучы эйберләр житештерү заводын төзү	2020-2022	"Сабатехмаш" ЖЧЖ, ИК МР	50,0	Бюджет тан тыш чаралар
206	Каты эретмәле тимер стерженьнар житештерү заводын төзү	2021-2022	"ЗЗ Бетгер" ЖЧЖ, ИК МР оешмасы	65,0	Бюджет тан тыш чаралар
207	Елына 60 мең тонна продукт житештерә торган кайнар цинк заводы төзү	2021-2022	"Цинк Саба" ЖЧЖ, ИК МР ОИР	700,1	Бюджет тан тыш чаралар
208	Б.Сабасында Хокук ярдәме үзәген төзү	2021-2022	Саба районының ИК МО, МТЗ һәм СЗ	12,5	Бюджет тан тыш чаралар
209	Биологик чистарту корылмалары житештерү заводын төзү	2022-2023	«Евро Акцент-Саба» ЖЧЖ, ИК МР	184,0	Бюджет тан тыш чаралар